

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Esra KALTUK

ŞÛRÂ-YI DEVLET BELGELERİNDE ERZURUM
(1896-1900)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd.Doç. Dr. İSKENDER YILMAZ

ERZURUM - 2006

TEZ KABUL TUTANAĐI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr İřkender YILMAZ

Danışman / Jüri

Yrd.Doç.Dr.İbrahim AYKUN

Jüri

Yrd.Doç.Dr.Selahattin TOZLU

Jüri

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. ... / ... / .....

Prof.Dr. Vahdettin BAŐCI

Enstitü Müdür V.

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ŞÛRÂ-YI DEVLET.....	4
1.1.Teşkilatın Kuruluşu.....	4
1.2.Şûra-yı Devlet'in Kuruluşunun Yarattığı Tepkiler.....	5
1.3.Yetki ve Sorumlulukları.....	6
1.4. Tarihçe.....	7
1.5.Şûra-yı Devlet Daireleri.....	9
1.5.1.Dahiliye Dairesi.....	9
1.5.2.Maliye ve Evkaf Dairesi.....	10
1.5.3.Adliye Dairesi.....	10
1.5.4.Nafia Dairesi.....	10
1.5.5.Muhakemat Dairesi.....	10
1.6.Şûra-yı Devlet Heyet-i Umumîsi.....	12
1.7. Şûrâ-yı Devlet Üyeleri ve Görevleri.....	14
1.7.1.Üyeler	14
1.7.2.Görevleri.....	16
1.8. Şûra-yı Devlet'in İlk Reisi ve Üyeleri.....	16
1.9.Şûrâ-yı Devlet' te Tutulan Defterler.....	20
1.10. Şûrâ- yı Devlet Belgelerinin Arşivlenmesi ve Tasnifi.....	21
1.10.1 Belgelerin arşivlenmesi.....	21
1.10.2. Belgelerin tasnifi.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. XIX.YÜZYIL OSMANLI İDARE SİSTEMİNDE ERZURUM.....	25
---	----

2.1. İdari Taksimat.....	25
2.2. Erzurum Vilayeti	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1896-1900 YILLARI ERZURUM ŞÛRÂ-YI DEVLET BELGELERİNİN FİHRİSTİ.....	31
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1896-1900 YILLARI ERZURUM ŞÛRÂ-YI DEVLET BELGELERİ.	38
--	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BELGELERİN DEĞERLENDİRMESİ.....	89
SONUÇ.....	92
BİBLİYOGRAFYA.....	93
EKLER.....	95
ÖZGEÇMİŞ.....	109

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÛRÂ-YI DEVLET BELGELERİNDE ERZURUM (1896-1900)

Esra KALTUK

Danışman : Yrd. Doç. Dr. İskender YILMAZ

2006 – SAYFA :109

Jüri : Yrd. Doç. Dr. İskender YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN

Yrd. Doç. Dr. Selahattin TOZLU

Bu çalışmada, ıslahat hareketleri çerçevesinde 1868 tarihinde danışma kurulu görevi ile kurulan Şûrâ-yı Devlet teşkilatın Erzurum'a ait kayıtları incelenmiştir. Belgeler 1896- 1900 yıllarında Erzurum'dan Şûrâ-yı Devlet merkezine gönderilen, ilde görevli, çeşitli kademedeki memurlar hakkında açılan dava kayıtlarını içermektedir. Belgelerin incelenmesi ile Şûrâ-yı Devlet'in işleyişi ve özellikle Erzurum'da idari alanda ne gibi problemlerle karşılaştığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaca ulaşmak için öncelikle döneme ait belgelerin konu fihristi çıkarılmış daha sonra önemli görülen belgeler orjinalinden birebir çevrilmiştir. Son olarak da belgelerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

ABSTRACT

MASTER THESIS

ERZURUM IN ŞÛRÂ-YI DEVLET DOCUMENTS (1896-1900)

Esra KALTUK

Supervisor : Assist.Prof.Dr.İskender YILMAZ

2006 –109 PAGES

Jury : Assist. Prof. Dr. İskender YILMAZ

Assist. Prof .Dr. İbrahim AYKUN

Assist. Prof. Dr. Selahattin TOZLU

In this study, Şûrâ-yı Devlet (The Council of State) records for Erzurum were examined. Şûrâ-yı Devlet is an organization founded in 1868 as a result of reform movements in Ottoman State and it functioned as the advising committee. The documents in this thesis include the records of law suit against state officials at varying degrees between the years of 1896-1900 in Erzurum. The purpose for examination of these records is to explain the function of Surayi Devlet, and specifically, to describe the issues faced in Erzurum in relation to state administration. To reach this aim, first the documents are indexed according to the topic and content, then particular records which have been considered significant were transcribed from the original text and written in Latin Alphabet. Finally, these documents were analyzed and interpreted.

ÖNSÖZ

Devlet işlerinin çeşitli meclislerde görüşülmesi düşüncesi daha önce tartışılrsa da bu meclislerin açılması Abdülmecit döneminde oldu. Meclis-i Vükela, Meclis-i Maliye, Dar-ı Şûrâ-yı Askeri gibi meclisler bunlardan bazılarıdır. Bu meclislerin en önemlilerinden biri ise Şûrâ-yı Devlet'tir. Şûrâ-yı Devlet'in diğer görevlerinin yanı sıra her türlü kanun ve tüzük tasarılarını inceleyip hazırlamakla yükümlü olması onun ilkel bir parlamento olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Pek çok tarihe göre Şûrâ-yı Devlet Millet Meclisi'ne geçişte önemli bir basamaktır. Teşkilat Mebusan Meclisi'nin açılışına kadar devlet yönetimindeki ağırlığını korumuş meclisin açılmasından sonra ise devlet ve şahıslar arasındaki anlaşmazlıklarda başvurulacak üst mahkeme haline gelmiştir. Şûrâ-yı Devlet bu özelliği ile Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür.

Bu çalışmada 1896-1900 yılları arasında Erzurum'dan Şûrâ-yı Devlet merkezine gönderilen belgeler ışığında Erzurum'a ait idari sorunlar incelendi. Araştırmada ana kaynak olarak arşiv kayıtları kullanıldı. 1896- 1900 yıllarına ait belgeler bir fihrist şeklinde verildi. Daha sonra bunlardan önemli görülenler orijinalinden bire bir çeviri yapıldı. Belgelerin daha iyi anlaşılması için, Şûrâ-yı Devlet Kanunu ve çeşitli araştırma eserlerinden faydalanılarak Şûrâ-yı Devlet teşkilatı üzerinde duruldu. Ayrıca Erzurum'un 19.yüzyıl idari yapılanması ve bu idari yapılanmada görevli memurlar hakkında araştırmaya konu olan yıllara ait salnameler ışığında bilgi verildi.

Çalışmamız birinci derecede arşiv kayıtlarına dayanmaktadır. Arşiv belgelerinin gerek transkribinde gerekse araştırma safhasında bazı eksikliklerin olabileceğinin bilincinde olarak, bu eksiklik ve hatalarımızın anlayışla karşılanmasını diliyoruz.

Belgeleri temin ettiğimiz İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi idareci ve çalışanlarına, bu tezin ortaya çıkma sürecinde yönlendirme ve yardımlarından dolayı danışmanım Yrd.Doç.Dr İskender YILMAZ ve Yrd.Doç.Dr İbrahim AYKUN'a teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

Age	: Adı Geçen Eser
Agm	: Adı Geçen Makale
B	: Receb
c	: Cilt
C	: Cemaziyelahir
Ca	: Cemaziyelevvel
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
İ.Ü	: İstanbul Üniversitesi
L	: Şevval
M	: Muharrem
Meb.	: Milli Eğitim Bakanlığı
mad.	: Madde
N	: Ramazan
B.D.A.G.M:	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
O.A.D.B	: Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı
R	: Rebiülahir
Ra	: Rebiülevvel
s	: Sayfa
S	: Safer
Ş	: Şaban
Ş.D	: Şûrâ-yı Devlet
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TODAI	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
Yy	: Yüzyıl
Yay	: Yayınları
Z	: Zilhicce
Za	: Zilkade

GİRİŞ

600 yıl tarih sahnesinde çok önemli roller oynayan Osmanlı Devleti beylikten imparatorluğa geçiş sürecinde topraklarının genişlemesiyle doğru orantılı olarak farklı ırk ve dinden insanları devlet sınırları içinde barındırmaya başladı. Bu durum imparatorluk içerisinde çok dinli ve çok uluslu bir yapının ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu yeni toplum yapısına uygun siyasi, askeri, hukuki, sosyal ve kültürel kurumlar oluşturulup geliştirildiği 13-16. yüzyıllarda devlet mekanizması sağlıklı olarak işleyebildi. Ancak 16.yüzyıla gelindiğinde Osmanlı devlet çarkının dişlilerinde aksaklıklar baş gösterdi ve birbirini tetikleyen bu aksaklıklar devletin bütün kurumlarındaki inkırazın başlangıcı oldu. Sorunlar ortaya çıktığı andan itibaren Osmanlı devlet ve fikir adamları çözüm yolları geliştirdi fakat yüzeysel değişikliklerle çözüme ulaşmak mümkün olmadı. 18. yüzyıldan itibaren yönünü Batı'ya çeviren Osmanlı Devleti Batı kurumlarını kendi bünyesine uydurmaya yani "batılılaşmaya" başladı. Devletin tehlike sinyalleri veren bütün kurumlarında köklü değişikliklere gidildi. Askeri, hukuki, iktisadi ve siyasi alanlarda pek çok taş yerinden oynatıldı.

Bütün bu değişim hareketlerinden yönetim anlayışı ve yönetim sistemi de payını aldı. Padişahlık sistemi hiçbir zaman değişim kategorisinde düşünülmesi de padişahın yetkilerini sınırlayıcı düzenlemeler yapılmış bu çerçevede nazırlıkların kurulmasının yanı sıra danışma kurulları oluşturulmuştur. Oluşturulan danışma kurulları ileriki yıllarda ortaya çıkacak olan mebusan meclisine temel teşkil etmesi yönüyle oldukça önemlidir. Bu anlamda 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasından sonra gerekli kanun ve nizamların hazırlanması için bir ıslahat meclisi, bir tür hükûmet meclisi kurulmuştu. Üyeleri oy sahibi olan bu danışma meclisinde görüşmelerin serbestçe yapılmasını sağlamak üzere bir iç nizamname hazırlanmıştı. Takvim-i Vekayi'de bu nizamname çıktığı zaman " her ne kadar yenilik ve reform döneminde üyelerin hatır için ya da baskıyla vicdan ve kanuna aykırı oy vermeyecekleri şüphesiz ve bu konuda tedbir ve ihtiyata girişme gereksiz ise de meclisin görüşmelerini serbest bir şekilde yapmasını sağlamak için böyle bir nizamname hazırlandığı"

belirtildiği¹. 1854 yılında Islahat Fermanı'nın yayınlanmasından önce süren yarı resmi görüşmelerde Reşid Paşa zamanında kurulmuş olan Meclis-i Ahkâm-ı Adliye ikiye ayrıldı. Kanun ve layihaların hazırlanması ile görevli Meclis-i Tanzimat ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de kararlar çoğunluk oyuyla alındığı ve padişahın bu kararları onaylama sözü verdiği bir çeşit parlementer sistem oluşturuldu. Fakat bu kurum devletin ileri gelenlerinden oluşan bir danışma meclisi hüvviyetinde olması ve üyelerinin seçimle iş başına gelmemeleri gibi sebeplerden dolayı demokratik bir parlementer sistem sayılamaz².

Kuruluş amacı devletin muhtaç olduğu kanunname tasarılarıyla nizamnameleri hazırlamak, memurların davalarından başka devlet ve fertler arasındaki davaları görmek olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de danışma meclisi niteliği ağır basmaktadır. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye padişah adına onayına alarak ülke yönetiminde bakanların üstünde etkinlik gösteren bir kurum olmuştur.

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye başlangıçta bir başkan, beş üye ve iki katipten oluşmaktaydı. Kurumun üyeleri ve başkanı üst düzey devlet görevlileri arasından padişah tarafından belirlenerek atanmaktaydı.

Meclisin işleyişi bir nizamname ile belirlenmişti. Buna göre görüşme konusu olan layihalar önceden incelenmek üzere bütün üyeler dağıtılacak, görüşmeler esnasında evvelce isimlerini kaydettirenler kayıt sırasına göre fikirlerini açıklayacaklar kendisinden bilgi istenen bakan gerekli açıklamayı yapmaya mecbur olacak, görüşmelerin zabıtları tutulacak oyların eşitliği halinde ise son söz padişaha ait bulunacaktı. Görüşmelerin tamamlanmasından sonra kesinleşen bir kararın tenkit edilmesi ise kesinlikle yasaklanmıştı³.

1861 yılında Meclis-i Tanzimat ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye tekrar birleştirildi ve idare, tanzimat ve adliye olarak üç kısma ayrıldı. Kısa bir süre sonra özellikle yargı kuvvetini yürütme kuvvetinde ayıran vilayet kanunun uygulamaya konulmasından sonra idare ve adliye işlerinin ve özel kanunların

1. Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev.Ali Reşad, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s.254.

2. Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s.90.

3. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 1983, c.6, s.120.

hazırlanmasının bir meclise verilmesinden doğan aksaklıklar baş gösterdi ⁴.

1868 tarihinde ise ortaya çıkan aksaklıklar ve Avrupa ve Yeni Osmanlılar'ın baskısıyla yeni bir düzenlemeye gidildi. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye iki kısma ayrıldı. Biri Divan-ı Ahkâm-ı Adliye adını aldı ve temyiz mahkemesi işlevini üstlendi. Bu kurumun başına Ahmet Cevdet Paşa getirildi. Diğerisi ise **Şûrâ-yı Devlet** oldu ⁵.

Şûrâ-yı Devlet, Tanzimat Fermanı'yla başlayan yönetim anlayışının değiştirilmesi çalışmalarında çok önemli bir basamaktır. Tanzimatla başlayıp Meşrutiyetle sonuçlanan süreçte yumuşak geçişi sağlar. Ülkede yürürlüğe konulacak bütün kanunların Şûrâ-yı Devlet tarafından hazırlanmasının gerekliliği veya bu kurumdan onay alma zorunluluğu Şûrâ'yı devlet yönetiminde önemli bir konuma getiriyordu. Batılı tarihçilerce Şûrâ-yı Devlet'in bu konumu ilkel parlamento olarak adlandırılır. Şûrâ'nın bir başka önemli özelliği ise 28 Müslüman üye ile birlikte 13 Gayr-i Müslim üyenin de görev almasıydı ⁶. Şûrâ-yı Devlet'in ülke yönetimindeki yeri göz önünde tutulursa gayr-i Müslim unsurların hiç de az sayılamayacak bir oranla Şûrâ'da temsili yönetimde söz sahibi olmaya başladıklarının göstergesidir.

---

4. Engelhardt, Age., s.254.

5. Sina Akşin, *Türkiye Tarihi*, Cem Yay., İstanbul, 1995, s.148.

6. Tarık Zafer Tunaya, "Mithat Paşa'nın Anayasalcılık Anlayışı", *Uluslararası Mithat Paşa Semineri*, TTK. Yay., Ankara, 1986, s.43.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ŞÛRÂ-YI DEVLET

1.1.Teşkilatın Kuruluşu

Şûrâ-yı Devlet teşkilatı 8 Zilhicce 1284 (1867) ve 25 Muharrem 1286 (1869) tarihli nizamnamelerle kurulmuş ve bazı yönleri çeşitli tarihlerde değişikliğe uğrasa da Cumhuriyet döneminde de varlığını devam ettirmiştir ¹. Günümüzde görevleri ve sorumlulukları yönüyle tam olarak olmasa bile Danıştay'a tekabül ettiği kabul edilebilen kurumun kuruluşunda yüzyılın bütün yenilik hareketlerinde olduğu gibi Fransız etkisi görülür. Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Mösyö Bourée Âli Paşa'nın yakın dostudur. Mösyö Buorée, sadrazam Âli Paşa'ya Osmanlı idaresinin liberal müesseselerle takviye edilmesini telkin ederek bu hususta Müslüman ve Hıristiyan tebaanın birlikte temsil edileceği Fransa'nın Conseil d'Etat'sına benzer bir meclisin kurulmasını tavsiye etmektedir ².

Sadrazam Âli Paşa'nın üzerinde bu teklif ve tavsiyelerin etkisi olmakla birlikte Paşa'nın Girit isyanını bastırmak üzere Girit'te bulunduğu sırada edindiği intibalar da Osmanlı idaresinde esaslı değişiklikler yapılması gerektiği kanaatine varmasına sebep olmuştur. Âli Paşa Girit'te bulunduğu sırada bir layiha hazırlayarak bu konudaki düşüncelerini İstanbul'a bildirmiştir ³.

Çok uzun sürmeyen fikri hazırlık safhasından sonra Şûrâ-yı Devlet 10 Mayıs 1868 te parlak bir törenle açılır ⁴. Sultan Abdülaziz törende yaptığı konuşma ile Şûrâ'nın önemini şöyle belirtir: "Her bir kanunun saygı ile karşılanması umumi menfaate uygun olmasıyla mümkündür. Eski zamanlarda memleket menfaatleri için tanzim edilen kanunlardan zamanımızda dahi istifade etmek bizce mümkün değildir. Filhakika o zamanlarda kabul edilen esas kaideler ve tanzim kılınan kanunlar ve nizamlar tebamızın bu günkü ihtiyaçlarına cevap verse idi şimdi Avrupa'nın en medeni ve en iyi idare edilen hükümetleri arasında bulunurduk. Yeni teşkilat icra kuvvetinin adli, dini ve kanuni kuvvetlerden ayrılması esasına dayanmaktadır. Şûrâ-yı Devlet azasının Osmanlı Devleti'ne

1. İbrahim Hakkı, *Hukuk-u İdare*, Karabet Matbaası, İstanbul, 1307, s. 93.

2. Karal, Age., c.7, s.145.

3. Karal, Age., c.7, s.146.

4. A. Şeref Gözübüyük, *İdari Yargı*, TODAİ Yay., Ankara, 1970, s.1.

umumun birliği ile vücuda gelmiş âmalı şahanem dairesinde umumun refahını ve maarifin terakkilerini temine memur muazzam bir heyet nazarıyla bakmaları lazım gelir. Hangi mezhepte bulunursa bulunsunlar bütün tebam aynı vatanın evlatlarıdır. Mezhep ihtilafları Osmanlı devletini ayırmamalıdır. Herkes dini itikadında serbesttir. Herkesin hakkını ihtar, efkar ve âmalime rehber olan ve ihtiyacat-ı hazıraya muvafık olan kavaidi esasiyeyi ilan eylemeyi vazife addederim⁵.

Şûrâ-yı Devlet teşkilatında görev almak için çeşitli vilayetlerden gelen azalar yola çıkarken halkın çok heyecanlı tezahürat yaptığı ve devlet içindeki bütün unsurların oldukça memnun olduğundan bahsedilir. Her fırsatta Osmanlı Devleti'ne yenilik telkininde bulunan Avrupa'nın önemli devlet adamlarından Bab-ı Âli'ye tebrik telgrafları gelmiştir⁶. Şûrânın kuruluşunda gayr-i müslim tebaa ve Batı'yı memnun eden en önemli sebep ise Şûrâ-yı Devlet'in Hıristiyan ve Müslüman üyelerin temsiline dayanan bir organ olmasıydı⁷.

1.2.Şûrâ-yı Devlet'in Kuruluşunun Yarattığı Tepkiler

Şûrâ'nın kuruluşu, Osmanlı tebaası arasında sevinç ile karşılandı. Hıristiyan cemaatlerin ruhani reisleri saraya giderek padişaha şükranlarını sundular. Şeyhülislam, padişahın huzurunda söylediği bir nutukta Şûrâ'yı kurduğu için kendisinden önce gelen bütün padişahlara üstün bir harekette bulunduğunu ifade etti. İstanbul' da Beyođlu'nda ve imparatorluğun muhtelif yerlerinde sevinç törenleri yapıldı.

Bu müsbet tepkiler yanında menfileri de görüldü. Mutaassıp Müslümanlar Hıristiyanlar'a devlet teşkilatında yer verilmesini esefle karşıladılar. Avrupa'ya kaçarak hürriyet için mücadele eden Jön Türkler'den bazıları da bu ciheti hoş karşılamadılar. Ziya Paşa, Hıristiyanlar'ın Şûrâ-yı Devlet'e alınmış olmasını açıktan açığa tenkit etti. Yabancı devletlerin İstanbul'daki elçilerinden bazıları da Hıristiyan tebaadan Şûrâ'ya yeteri kadar üye alınmadığından şikayetçi idiler.

5. Karal, Age., c.7, s.148.

6. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, c.4, s.227.

7. Zürcher, Age, s.91.

Bunlar hiç olmazsa birkaç Avrupalı uzmanın ilk sıralarda Şûrâ'ya alınmasını istemekte idiler.

Şûrâ'nın kurulması hususunda herkesten çok çalışmış olan sadrazam Âli Paşa da onun çalışmalarını kendi icraatı için bir engel gibi görmeye başladı. İmparatorlukta yabancılara verilmek istenen demiryolu imtiyazları işini Şûrâ'dan geçiremeyince Şûrâ reisi Mithat Paşa ile araları açıldı. Âli Paşa dostu olan Fransız elçisi Mösyö Bouree'nin telkiniyle Mithat Paşa'yı reislikten azlettirdi. Bundan sonra, riyasete ve üyeliklere, sadrazamların dediklerini yerine getirecek kimselerin tayinine itina gösterildi. Bu suretle ilk sıralarda Şûrâ bir değer kazanamadı. Uysallığından ötürü diploması çevrelerinde Şûrâ-yı Evvet diye isimlendirildi ⁸.

Şûrâ-yı Devlet'in kuruluşunda meydana gelen bu müspet ve menfi tepkilerin büyük bir kısmı nihayet resmi makamlardan ve şahıslardan ileri geliyordu. Şûrâ'da, imparatorlukta Batı tesiriyle yeni kurulan her müessese gibi geleneğini kurmak ve şahsiyetin kazanmak için tekâmül kanununa uymak zorunda idi . Bu ise zamanın geçmesiyle gerçekleşecek olan bir durumdu.

1.3.Yetki ve Sorumlulukları

1284 nizamnamesine göre Şûrâ-yı Devlet esaslı ve fer'i devlet işlerinde gerekli görülen düzenlemenin yapılmasını, gerek devleti gerekse halkı ilgilendiren günlük işlerde ve memleketin imarına yönelik icraatların düzenlenmesi ile sorumlu olacak ve "mesalih-i umumiye-i mülkiyenin merkezi müzakeresi"ni teşkil edecekti ⁹.

Başlıca görevleri:

1. Bütün kanun ve nizamların tedkik edilmesi ve layihaların düzenlenmesi,
2. Kanunen memur olduğu derecede mülki işleri tedkik ederek kararlarının arzı,
3. Kanun ve nizama ait çeşitli dairelerden gelen evrak üzerinde görüş bildirmek,
4. Adli ve idari makamlar arasındaki vazife ve salahiyyete yönelik anlaşmazlıkların halledilmesi,

8. Karal, Age., c.7, s.150.

9. Sıddık Sami Onar, *İdare Hukuku*, İ.Ü. Yay., İstanbul, 1942, s.625.

5. Memurların muhakemesi

6. Çeşitli dairelerden gelecek talep üzerine her türlü mesele hakkında görüş bildirmektir ¹⁰.

Şûrâ-yı Devlet teşkilatının bütün bu görevleri yerine getirmesi amacıyla Tanzimat, Maliye, Maarif, Nafia daireleriyle İhtilaf-ı Merci Encümeni, Heyet-i Umumiye, Temyiz, İstinaf, Bidayet mahkemeleri ve Heyet-i İthamiyye diye anılan Müddei Umumilik Heyeti teşekkül ettirildi¹¹. Fakat bu daire ve mahkemeler kurulduğu gibi kalmamış zamanın ihtiyaç ve gereklerine göre çeşitli tarihlerde değişikliğe uğramıştır.

1.4. Tarihçe

1286 (1869) tarihinde Şûrâ-yı Devlet'in Mülkiye ve Maarif daireleri birleştirilerek mülkiye ve maarif daireleri adı ile bir daire haline konuldu ve hükümet ile şahıslar arasındaki davaları görmek ve memurların mahkemesini görmek ve ihtilaflarını halletmek üzere muhakemat dairesi adı altında yeni bir daire oluşturuldu.

1288 (1871) tarihinde Şûrâ-yı Devlet Tanzimat, Muhakemat, Dahiliye isimleri ile üç daire üzerine düzenlenerek Muhakemat dairesi eski vazifeleri ile bırakıldı ve Şûrâ-yı Devlet'in bütün vazifeleri iki dairede toplandı.

1303 (1885) tarihinde adliye mahkemeleri ile idari mahkemeleri arasında çıkan ihtilafların halledilmesi Şûrâ-yı Devlet'ten alınarak Encümen-i İhtilaf adıyla kurulan yeni oluşturulan bir heyete bırakıldı. Fakat Muhakemat dairesinin vazifesi memurların muhakemesine dönüştürüldü.

1312 (1894) tarihinde Şûrâ-yı Devlet Mülkiye, Tanzimat, Maliye isimleri ile üç daire üzerine kuruldu. Muhakemat dairesi ile ona bağlı olarak teşkil edilmiş olan Bidayet mahkemesi lağvedilerek yerine memurların muhakemesi ile ilgilenmek üzere Bidayet, İstinaf, ve Temyiz mahkemeleri oluşturuldu. II. Abdülhamid heyetleri hoş karşılamadığı için Şûrâ-yı Devlet Heyet-i Umumisi de toplanamıyordu. Bununla birlikte yeni kurulan Mülkiye dairesine Tanzimat ve Maliye dairelerinden çıkan kararların önemli olanlarının

10. İbrahim Hakkı, Age., s.93.

11. *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Meb. Yay., İstanbul, 1971, c.3, s.361.

ikinci derece tedkiki görevi verildi. Özellikle kanun ve nizamname layihaları ile imtiyaz sözleşme ve şartname layihaları bu şekilde tetkike tabi tutuluyordu. Aynı daireye memurlar ve fertler tarafından idare muameleleri aleyhine şikayetleri içeren dilekçeleri kabul ve çeşitli dairelerde kanun ve nizamnameler hükmüne muhalif gördüğü icraat ve muamelat hakkında ait olduğu dairelerden icra edeceği tahkikat üzerine ortaya çıkacak düşünceleri sadaret makamına bildirmek yetkisi de verilmişti.

1324 (1906) tarihinde II.Meşrutiyet'in ilanı üzerine Şûrâ-yı Devlet idari mahkemeleri Tanzimat, Mülkiye, Maliye, Nafia ve Maarif daireleri olmak üzere dörde ayrıldı ve Heyet-i Umumi toplantıları yeniden başladı.

1325 (1907) tarihinde devlet daireleri ve memurları arasında yapılan azaltma düzenlemesi ile dairelerin adedi üçe indirildi ve 1328 (1910) de maarif işleri Mülkiye dairesine verilerek daireler Mülkiye ve Maarif; Tanzimat; Maliye ve Nafia isimlerini aldı. 1329 (1911) da memurların muhakemeleri adliyeye verilerek Şûrâ-yı Devlet mahkemeleri ile Encümen-i İhtilaf lağvedildi ¹².

Yukarıda belirtilen ve neredeyse her birkaç yılda bir yapılan değişiklik ve düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere Şûrâ- yı Devlet'in işlevinin tam olarak ne olacağı bir türlü netleşmemiş görevler ve sorumluluklar devamlı surette daireler arasında gidip gelmiştir. Bu durum yeni oluşturulmuş bir müessese için kaçınılmaz bir sonuçtu. Ayrıca kuruluşunda öncelikli işlevi kanun ve nizamnamelerin oluşturulmasında danışma kurumu konumunda olmak iken idari yapılanmanın meşruti bir yapı kazanması ile birlikte bu görev Meclis-i Mebusan'a devredilmiş, Şûrâ-yı Devlet'in yetki ve sorumlulukları gittikçe azalmış ve nihayet zamanla sadece idari davalara bakan bir üst mahkeme olma hüvviyetine bürünmüştür.

Kurtuluş Savaşı sonrasında İstanbul hükümetinin lağvedilmesiyle birlikte Şûrâ-yı Devlet de lağvedildi. Fakat kanunların Şûrâ-yı Devlet'e verdiği bir takım vazifeler vardı. Şûrâ-yı Devlet'in ilgası ile bu kanunlar ve vazifeler kalkmıyordu. 4 Temmuz 1918 tarihli ve 131 numaralı kanunla 31 Kanunnevel 1918 tarih ve 187 numaralı ek madde ile Büyük Millet Meclisi üyelerinden memur tedkik heyeti

---

12. Onar, Age., s. 627.

ile memur muhakemat encümeni teşkil edildi ve Şûrâ-yı Devlet'in görevlerinin bir kısmı bu heyete verildi. Fakat bu düzenleme işlerin sürüncemede kalmasına ve karışıklıklara sebep oldu. Şûrâ-yı Devlet'in kaldırılması ile ortaya çıkan boşluk bu şekilde doldurulamayınca 7.11. 1925 tarih ve 669 numaralı kanunla Şûrâ-yı Devlet tekrar kuruldu. Bu kanunla Şûrâ-yı Devlet Tanzimat, Mülkiye, Maliye, Nafia daireleri ile Deavi dairesi olmak üzere dört daireye ayrılıyordu. Bu kanun 21.8. 1931 tarihli ve 1895 numaralı kanunla bazı değişikliğe uğradı. Bunlardan birisi ikinci bir Deavi dairesinin teşkil ettirilmesidir.

21.12.1938 tarih ve 3546 numaralı kanun ile 669 ve 1895 numaralı kanun ilga edildi ve Devlet Şûrâsı teşkilatı yeni bir kanunla kuruldu. Yeni kanunda idari teşkilat ve vazifelerden ziyade kazai işlerin daha seri ve etkili bir surette görülmesini temine yönelik düzenlemeler ön plana çıktı.

İmparatorluk Şûrâ-yı Devleti'nde Şûrâ-yı Devlet reisleri nazır konumunda olup vükela meclisine dahil oldukları halde Büyük Millet Meclisi Şûrâ-yı Devlet'in mülki idarede temyiz mahkemesi gibi teknik mahiyeti olduğundan siyaset dışında bulundurmayı lüzumlu görmüş ve Şûrâ-yı Devlet reis ve üyelerinden bu sıfat ve yetkiyi kaldırmış ve Şûrâ-yı Devlet'i başvekalete bağlamıştır¹³.

1.5.Şûrâ-yı Devlet Daireleri

1.5.1.Dahiliye Dairesi: Mülkiye işleri ile zabıta, kara ve deniz kuvvetlerine ait olmak üzere yetkili makamlar tarafından yapılan kanun ve tüzük tasarılarını inceleyen ve tatbikat ile ilgili hususları tespit eden dairedir. İcrası dahiliye nezaretinin sorumluluğunda olup tedkiki Şûrâ-yı Devlet'e ait olan hususlar ile mülkiye memurlarının görevlerinden azl edilmeleri, görev değiştirmeleri veya muhakeme altına alınmaları ve gerekli görülürse azl edilme sebepleri ve muhakeme altına alınma sebeplerini açıklamak da bu daireye ait vazifelerdendi. Ayrıca çeşitli derecede mektepler, darülfünun, darümuallim, ve ıslahanelerin kurulması; kitap telifi ile tercümesine dair maarif nezareti tarafından görüş bildirilmesi istenen konularda gerekli yönlendirmeleri yapmakla

---

13. Onar, Age, s. 629-630.

da görevliydi ¹⁴.

1.5.2.Maliye ve Evkaf Dairesi: Gerek devlet hazinesi ve gerek vakıflar idaresi hazinesiyle bunun gibi gelir ve giderleri olan daire ve hazinelere yönelik; bakanlıklar veya çeşitli idari kurumlar tarafından resmi yazı ile yapılması gereken düzenlemelerin tüzük ve yönetmeliklerini hazırlayan dairedir. Bakanlıklar ve vilayetlerde kanunlar haricinde yapılan harcamaların tedkik edilmesi de Maliye dairesinin görevlerindendi. Ayrıca bu daire vakıflar idaresine ait hayrat ve diğer yapıların tamiri için gerekecek fevkaleda masrafların incelenmesi ile de görevliydi ¹⁵.

1.5.3.Adliye Dairesi: Medeni, ticaret ve ceza kanunlarını ve bu kanunları tatbik edecek mahkemelerin tüzüklerini hazırlayıp mülki ve adli otoriteler arasında çıkan ihtilafları halleden dairedir ¹⁶.

1.5.4.Nafia Dairesi: Ticaret ve ziraatle ilgili konularda düzenleme ve uygulamaları inceleyen dairedir. Yolların inşası, mevcut limanların imarı ve yeni limanlar kurulması, nehir ve göllerin tathiri, vapurların işletilmesi, her türlü şirketlerin kurulması, orman ve maden idarelerine ait işlerin düzenlenmesi ve şirketlerle Osmanlı hükümeti arasında düzenlenecek mukavele ve verilecek imtiyazların şartları hakkındaki layihaları incelemek de bu dairenin görevleriydi ¹⁷.

1.5.5.Muhakemat Dairesi: Genel olarak Şûrâ-yı Devlet yarı yasama ve yargı işlevi olan bir kurumdu. Yasama işlevini yukarıda zikredilen dört daire yerine getirmekteydi. Yargı işlevini yerine getiren daire ise Muhakemat dairesiydi. Meclis-i Mebusan'ın açılmasıyla birlikte parlamenter sisteme geçişte önemli bir adım atan Osmanlı Devletinde Şûrâ-yı Devlet yasama işlevini kaybetti ve ağırlık yasama dairelerinden yargı dairesi olan Muhakemat dairesine geçti. 1900 yılından sonraki belgelerin incelendiği bu çalışmada belgelerin oldukça yüklü bir kısmının yargılamaya yönelik olduğu görülmüştür. Bununla birlikte az

14. Düstur I.Tertip, *Şûrâ-yı Devlet Nizamat-ı Dahiliyesi*, c. 1, Matba-i Amire, İstanbul, 1289 s.710, mad:14.

15. Düstur I.Tertip, c. 1, s.710, mad:15.

16. Düstur I.Tertip, c. 1, s.710 mad:16.

17. Düstur I.Tertip, c. 1, s.711 mad:17.

da olsa mali, idari ve adli konularda görüş istenilen belgeler de bulunmaktadır.

Muhakemat dairesi; reis-i sani (ikinci başkan), altı üye, üç muavin, iki müstantık ve ihtiyaç kadar mülazımdan oluşurdu. Muavinlerden birisinin dairenin baş katibi olması zorunluydu. Ayrıca gerektiğinde görüşmelerde bulunmak üzere diğer dairelerden bir üye Muhakemat dairesine tayin olunacaktı. Buna göre Muhakemat dairesi yaklaşık 12-17 kişiden oluşmaktaydı ¹⁸.

Muhakemat dairesinin görevleri şunlardı:

1. Bir davanın görüleceği mahkeme veya meclisin temyizi ile; mahkemeye başvuran memurlar ile idari memurlar arasında veyahut davaya yönelik hususlardan dolayı yalnız idare daireleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülmesi.

2. İdare daireleri ile şahıslar arasında ortaya çıkan ve hususi meclislerinde hükme bağlanan davaların istinafen (yüksek mahkeme olarak) görülmesi ve sonuca bağlanması ve bunun gibi önemi cihetiyle Şûrâ-yı Devlet'e havale olunan davaların bidayeten (ilk merci olarak) görülmesi.

3. Memuriyet vazifelerine yönelik hareketlerine yönelik bir suçla itham edilen memurların Şûrâ-yı Devlet'e havale edilen davalarının görülmesi ve bu davaların sonuçlandırılması.

4. Vilayetlerin idare meclislerinde görülüp karara bağlanan, kanunlar gereğince de Şûrâ-yı Devlet'in temyiz ve tasdikinden geçmesi gereken memur muhakemesinin tedkik edilmesi.

5. Vilayet idare meclislerinin idare memurlarına dair verdikleri hükümlerin dilekçe üzerine istinafen görülmesi ¹⁹.

Memurların muhakemesi kanununun beşinci maddesinde de yazıldığı gibi Mutasarrıf, Müfettiş, Hükam, Defterdar, Muavin, mektupçu gibi özel memurluklar ile Hükam-ı Şer'i ve Ruhani işler memurlarının davaları sadareten havale olunmadıkça Şûrâ-yı Devlet tarafından görülmezdi.

İdare dairelerinden herhangi biri hakkında açılmış olan bir davanın bidayeten veya istinafen görülmesi ve bu dava hakkında karar verilmesi sırasında o daireden bir memurun gözlemci sıfatıyla muhakemeye katılması yasal

18. Düstur I.Tertip, c. 1, s. 707, mad:1.

19. Düstur I.Tertip, c. 1, s. 708, mad:3.

zorunluluktur.

Muhakemat dairesine havale edilen bir davanın görülmesi esnasında zaruret halinde davacının gelememesi üzerine bir vekil tayin edilebilirdi.

Reis-i sani ve azalardan dört tanesi hazır olmadıkça mahkeme başlayamazdı. Mahkemelerde ise kararlar adi davalarda ekseriyet, ceza mahkemelerinde oy birliği ile alınır.

Muhakemat dairesine havale olunan bir davadan dolayı hükme bağlanmış mesele üzerine sorgulanması lazım gelenler; üyelere iki kişi ile müstantıklardan mürekkep bir topluluk tarafından sorgulanacak tutulacak tutanak ile üyeler müstantik ve sorgulamaya alınanlar tarafından imza ve tasdik olunduktan sonra cereyan edecek muhakemeye esas olmak üzere daire reis-i sanisine gönderilecekti²⁰.

1.6.Şûrâ-yı Devlet Heyet-i Umumisi

Şûrâ-yı Devlet'in genel yürütme kuruluna Heyet-i Umumi denilmektedir. Şûrâ-yı Devlet kanunnamesinden anlaşıldığı üzere Heyet-i Umumi iki ayrı amaçla toplanmaktaydı. Heyet-i Umumi ilk olarak devlet memurlarının yargılanması ile görevli muhakemat dairesinin işleri için toplanırdı. Bu toplantıya Heyet-i Umumi müzakere dairesi üyeleri ve muavinleri ile diğer dairelerin azalarından muhakemat dairesinde de görevli birer zat katılırdı. Heyet-i Umumi'ye reis-i evvelin başkanlık etmesi gerekirdi. Katılımcıların sayısı reis-i evvel ile birlikte on iki kadar olmakla birlikte bu üyelerin dokuzu mevcut olmadıkça görüşmelere başlanmazdı²¹.

Muhakeme amaçlı olarak toplanmış olan Heyet-i Umumi'de, herhangi bir suç isnad edilen memur aleyhine verilen karar memurun mahkemeye çağrılmasıyla kendisine okunurdu. Memura karar hakkında bir söyleyeceği olup olmadığı sorularak memurun savunma hakkını kullanması sağlanırdı. Durum heyetçe müzakere olunduktan sonra karar aşamasında suçlanan memur aleyhine bir karar çıkabilmesi için toplantıda bulunan üyelerin çoğunluğunun oyu

20. Düstur I.Tertip, c. 1, s.708-709, mad:4,5,6,7,8,9.

21. Düstur I.Tertip, c. 1, s.715, mad:45.

gerekmekteydi²².

Devlet dairelerinin herhangi birinin kararı ve uygulamaları hakkındaki şikayetlerde cereyan edecek görüşmelerde şikayete sebep olan konu Şûrâ-yı Devlet'in konuyla ilgilenen dairesinin kararı üzerine vuku bulmuşsa kararı veren daireye mensup üyenin Muhakemat Heyet-i Umumi'sinde bulunmaması gerekirdi. Heyet-i Umumi ikinci olarak ise Şûrâ-yı Devlet'in Muhakemat dairesi dışında kalan dairelerinin sorumluluğu altında olan çeşitli devlet kurumları için hazırlanacak layihaların görüşülmesi amacıyla toplanırdı. Layihaların hazırlanması ya da kurumlarınca hazırlananlar hakkında görüş bildirmek öncelikli olarak alt dairelerin göreviydi. Bu görüşlerin geçerlilik kazanması ise Heyet-i Umumi'de onaylanmasına bağlıydı. Kanunların hazırlanması konusundaki görüşmeler esnasında heyetin yarısından fazlasının oyu olmadıkça hiçbir madde kabul edilmezdi²³.

Heyet-i Umumi'de görüşülecek layihalar gerekli durumlarda toplantıdan birkaç gün önce tab' ettirilip üye ve muavinlere birer nüshası gönderilirdi. Bu uygulama ile üyelerin konu ile ilgili ilmi ve fikri hazırlık yapmaları sağlanmaya çalışılmaktaydı²⁴.

Şûrâ-yı Devlet Heyet-i Umumisi haftada iki kez toplanırdı. Bununla birlikte lüzumu halinde muayyen vakitler haricinde de toplanabilirdi. Bu toplantılara üyelerden herhangi biri katılamazsa mazeretini Şûrâ-yı Devlet başkanlığına bildirmek zorundaydı²⁵. Üyelerin yarısından fazlasının mevcut olmaması halinde ise toplantı yapılmazdı. Bir işin Heyet-i Umumi'de müzakeresi mutlaka sadarettten havalesine bağlı idi.

Heyet-i Umumi toplandığında ilk olarak zabıt ceridesi ve daha sonra da hangi maddeler görüşülecek ise onlar okunurdu²⁶. Zabıt ceridesinin okunmasından sonra görüşülmesi gereken konular hangi daireye yönelik ise o dairenin Reis-i Sanisi tarafından şifahen açıklanır ve Heyet-i Umumi tarafından kabul edilirse

22. Düstur I.Tertip, c. 1, s.716, mad:46

23. Düstur I.Tertip, c. 1, s.716, mad:48.

24. Düstur I.Tertip, c. 1, s.716 mad:49.

25. İbrahim Hakkı, Age., s.99.

26. Düstur I.Tertip, c. 1, s.716, mad:51.

evrakın okunmasıyla teferruatının görüşülmesine başlanırdı ²⁷.

Müzakereye başlandığında üyelerden bir madde üzerinde görüş bildirmek isteyenler veyahut bir başka üye konuşurken cevap vermek veya muhalefetini ifade etmek isteyenler bahse girmek için bu isteklerini öncelikle Şûrâ başkanlığına bildirirler ve kendilerine verilen sırayla konuşurlardı. Herhangi bir üye konuşmakta olan kişi sözünü tamamlamadan fikrini açıklayamazdı. Bu kuralın ihlal edilmesi halinde ise bu fiili işleyen üye Şûrâ başkanı tarafından uyarılırdı ²⁸.

Müzakere esnasında meclis üyelerinin görüşülen konu üzerinde açıktan açığa görüşlerini ifade edebilme özgürlüğü mevcuttu. Hiçbir üyenin düşüncelerinden ötürü kınanmaması esastı. Oylama genellikle açık olarak yapılır herhangi bir konuda üyelerin çoğunluğu gizli oylama talep ederse bu doğrultuda hareket ederdi ²⁹.

Görüşülen bir konunun karar aşamasında üyeler arasında anlaşmazlık ortaya çıkarsa mevcut üyelerin yarısından fazlasının görüşü doğrultusunda karar verilirdi ³⁰.

Heyet-i Umumi'deki görüşmelerin sağlıklı olarak yürütülmesinden sorumlu olan kişi Şûrâ-yı Devlet başkanıdır. Aynı zamanda nazır payesine sahip olan bu reis bakanlar kuruluna da katılmaktadır.

1.7. Şûrâ-yı Devlet Üyeleri ve Görevleri

1.7.1. Üyeler

Şûrâ-yı Devlet kanunu incelendiğinde kuruldaki görevliler hakkında detaylı bilgilere rastlamak çok mümkün değildir. Kanunda kurulun bir başkanla her daireden beşten az ondan çok olmamak üzere üyeler ve ikinci reis ile yazı işlerinden sorumlu olmak üzere bir baş katip ile her dairede beş muavinle beş mülazım ibaret olduğu bildirilir. 1928 tarihli Şûrâ-yı Devlet kanunnamesinde ise teşkilatın kadrosu daha ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre üyeler şu şekildedir:

27. Düstur I.Tertip, c. 1, s.717, mad:52.

28. Düstur I.Tertip, c. 1, s.717, mad:54.

29. Düstur I.Tertip, c. 1, s.717, mad:57.

30. Düstur I.Tertip, c. 1, s.717, mad:58.

Esami	Adet
Reis	1
Daire Reisi	4
Üye	16
Baş Katip	1
Baş Muavin	5
Muavin	14
Mülazım	14
Mazbata Kalemi Müdürü	1
Sicil Kalemi Müdürü	1
Evrak Kalemi Müdürü	1
Katip	30
Hademe	12 ³¹

Şûrâ-yı Devlete reis, aza ve baş katip olacak kişilerin kanunla belirtilen şartları taşınması gerekmekteydi. Kanuna göre bu görevlere atanacak zevatın taşınması gereken özellikler şunlardı:

1. Kırk yaşını doldurmuş olmak.
2. Mekteb-i Aliye'den mezun olmak.

3. Müsteşarlıklarda, valilik ve mutasarrıflıklarda hizmeti ve başarıları bulunmuş veya kanunen temyiz mahkemesi üyeliğine hak kazanmış kişilerden veya daha önce vilayette en az üç sene memuriyette bulunmuş merkez görevlilerinden olmak³².

Şûrâ kurulduğunda padişah fermanıyla atanan reis ve daire reislerinin³³ Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından dahiliye ve adliye encümenlerinden gösterilecek adaylardan seçilmesi esası getirilmişti³⁴.

31. Şûrâ-yı Devlet Kanunu, Cihan Matbaası, İstanbul 1928, s.4, mad:8.

32. Şûrâ-yı Devlet Kanunu, s.3, mad:5.

33. İbrahim Hakkı, Age., s.95.

34. Şûrâ-yı Devlet Kanunu, s.2, mad:3.

1.7.2.Görevleri

Reis-i Evvel: Şûrâ-yı Devlet başkanı olup nazır payesiyle bakanlar kuruluna da katılmaktadır. Şûrâ'daki bütün görüşmelerin yürütülmesinde sorumludur. Ayrıca devlet arşivleri ile ilgili nizamname hükümlerinin uygulanmasından da sadrazam, dahiliye, hariciye nazırlarıyla birlikte sorumludur³⁵.

Reis-i Sani: Dairelerin her birinin müstakil reislerine verilen isimdir. Her dairede müzakere edilecek konuların özetlenmesi için üye ve muavinlere göndermek onun vazifesiydi³⁶.

Baş Katip: Şûrâ-yı Devlet'in her türlü yazı işlerinden sorumlu olan kişidir. Nezaretlerden, şahıslardan, vilayetlerden veya devletin diğer kurumlarından Şûrâ-yı Devlet'e havale olunan evrakin ilgili daireye gönderilmesi baş katibin görevleri arasındaydı³⁷. Yazı işlerinde görevli memurlar, muavinler ve mülazımların sevk ve idaresinden de birinci derecede o sorumludur.

Muavinler: Muavinlerin günümüzdeki danışman statüsünde oldukları düşünülebilir. Kendisine gönderilen mevzuları Şûrâ'nın diğer üyelerine sunmak üzere özetlemek muavinlerin göreviydi. Şûrâ-yı Devlet Heyet-i Umumi'sine katılma ve oy verme hakkına sahip olup oyları reislerle eşit derecedeydi. Muavinler sadece özetlemekle görevli oldukları mevzularda görüş bildirebilirlerdi. Diğer konularda ise müdahale etme, görüş bildirme hakkına sahip değillerdi.

1.8. Şûrâ-yı Devlet'in İlk Reisi ve Üyeleri

Şûrâ-yı Devlet riyasetine ilk olarak Mithat Paşa tayin edildi. Mithat Paşa, hür fikirli, iffet ve istikamet sahibi bir kişiydi. Paşa'nın yeniliğe samimiyetle inanan bir şahsiyet olması Şûrâ'nın başına getirilmesinin en önemli sebebiydi³⁸.

Mithat Paşa aşağıdaki ferman ile Şûrâ-yı Devlet başkanlığına resmen

35. *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2000, s.375 .

36. *Düstur I.Tertip*, c. 1, s.713, mad:27.

37. *Düstur I.Tertip*, c. 1, s.713, mad:25.

38. Karal, *Age*, c.7, s.148.

atandı.

Mabeyn Başkatibinin Tezkiresinin Suretidir:

“Beyandan müstağni olduğu vech ile devlet ve memleketçe ve hukuk ve emniyeti şahsiyece en ziyade lüzumu olan ıslahatın biri dahi mesalihi hukukiyenin umuru mülkiye ve hükümeti icraiyeden tefriki hususu olup bu maddei mutena bihanın dahi bir an evvel yoluna konulması nezdi adalet vefdi hazreti mülukanade fevkalgaye mültezem olduğundan elhaleti hazihi Meclisi ahkamı adliyyeye havale olunmakta olan deavi ve muhakematı nizamiyenin rü’yet ve tetkiki için divanı ahkamı adliye namıyla vükelayı devletten bir zatın tahtı riyasetinde bir meclisi müstakil teşkil olunması ve gerek buna lazım olan nizamatin hemen tertibi ve gerek meclisi valanın bu haline ve tecaribi vakıa ve muktezayâtı mesaliha göre usuli hazırasının tadil ve tenkihi ile bir yandan arz ve istizan kılınması ve meclisi valaya badezin Şûrâ-yı Devlet ıtlak olunup riyasetinin umuru mülkiye ve nizamâtı cedidei dahiliyyeye vukufu tammı ve dirayet ve kifayeti mücerreb ve müsellemler olan Tuna vilayeti valisi devletlû Mithat Paşa hazretlerine ve divanı ahkamı adliye riyasetinin dahi kezalik liyakat ve malumatı kafiyesi cihetiyle halep valisi devletlû Cevdet Paşa hazretlerine ihalesi ve işbu tertibe nazaran devletlû Kamil Paşa hazretlerinin bittabi riyasetten infisalleri vuku bulacağından onların dahi meclisi aliye memuriyyetine nakleylemesi ve mücerred mihamı saltanatı seniyyenin matlubu ali olan hüsnü cereyanına bir kat daha takviyet verilmiş olmak üzere muktezi görünen tevcihatı sairenin dahi melfuf pusulada muharrer olduğu ve hakipayı muallayı hazreti hilafetpenahiden şifahen vaki olan istizan vech ile icra ve ilan kılınması müteallik ve şeref sünuh buyrulan emri iradei isabet adei cenabı tacidari muktezayâtı celilinden bulunmuş olmakla ol babda emrû ferman hazreti veliyyülemrindir”(11 Zilkade 1284)³⁹.

Fakat paşanın reisliği çok uzun süremedi. Bu dönem Osmanlı bürokrasisinde dengeler ince hesaplar, derin nüfuz mücadeleleri üzerine kurulmuştu. Devlet adamlarının tarafları ve taraf olamayanları arasında kıyasıya bir rekabet mevcuttu. Dönemin sadrazamı Âli Paşa vaziyetlerini münasebetsiz bulduğu ve tavırlarını hoş görmediği Mithat Paşa’yı Fransız ve İngiliz elçilerince

39. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, Dergah Yay., İstanbul, 1982, c.1, s.319.

desteklenmesine rağmen Şûrâ-yı Devlet riyasetinden alarak valilik vazifesiyle Bağdat'a gönderdi. Yerine ise kendisine yakınlığı ile tanınan Mısırlı Kamil Paşa getirildi ⁴⁰.

Bundan sonra ise Şûrâ'nın reisleri dönemin padişah, sadrazam, nazır değişikliklerine paralel olarak en azı 4 gün olmak üzere sık aralıklarla değişti. Bazen de aynı isim değişik devirlerde yine Şûrâ'nın başına geçti. Şûrâ-yı Devlet'in kurulduğu yıl olan 1868'den 1882'ye kadar ki 14 yılda teşkilat 18 kez reis değişikliği yapıldı.

Şûrâ-yı Devlet Reisleri

1. Mithat Paşa (5.3.1868-27.2.1869 sadrazam)
2. Yusuf Kamil Paşa(27.2.1869-21.10.1871 sadrazam)
3. Müşir Namık Paşa(21.10.1871-4.8.1872)
- 4.Yusuf Kamil Paşa(2.defa 4.8.1872- 21.8.1875 sadrazam)
- 5.Mahmut Nedim Paşa(21-25.8.1875 4 gün sadrazam)
6. Sever Paşa (25.8.1875-..2.1876)
7. Müşir Namık Paşa (2.defa ..2.1876-31.3.1876)
8. Yusuf Kamil Paşa (3.defa 31.3.1876-11.10.1876)
9. İbrahim Ethem Paşa(11.10.1876-5.2.1877)
10. Cenani-zade Kadri Paşa(5.2.1877-4.2.1878)
11. Safvet Paşa (4.2.1878-19.2.1878 sadrazam)
12. Asım Paşa(19.2.1878-..6.1878)
13. Ali Paşa (...6.1878-19.10.1879)
- 14.Arifi Paşa (19.10.1879-12.9.1880 sadrazam)
15. Server Paşa (2.defa12.9.1880-1882)
16. Akif Paşa (1882-30.11.1882)
17. Arifi Paşa (2 defa 30.11.1882-2.12.1882)
18. Kürd Said Paşa (2.12.1882-...) ⁴¹

Şûrâ'nın çeşitli dairelerdeki ilk görevlileri ise şu isimledi:

40. Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Çağrı Yay., İstanbul, 1980, s.202.

41. Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yay., İstanbul, 1978, c.10, s.38.

Reis	Mithat Paşa	
Aza	Etem Paşa	Müşir
Aza	Emin Muhlis Paşa	
Aza	Refet Efendi	
Aza	Necip Efendi	Sudur
Aza	Rıza Efendi	
Aza	Suphi Bey	
Aza	Etem Paşa	Meşiyei Bâlâ
Aza	Arif Efendi	
Aza	Saffet Paşa	Ferik
Aza	Derviş Paşa	
Aza	Rauf Bey	
Aza	Besim Bey	
Aza	Mihran Bey	
Aza	Prens Miltiyadi	
Aza	Kadri Bey	
Aza	Oğuz Bey	
Aza	Şerif Bey	
Aza	Yuvaçu Efendi	
Aza	Fazıl Bey	
Aza	Derviş Bey	
Aza	Süleymen Bey	
Aza	Mihalaki Efendi	
Aza	Avram Efendi	
Aza	Başkâtip Mahmut Bey	
Aza	Ohannis Efendi	

Aza	Kahraman Paşa	
Aza	Zebur Bey	
Aza	Seyfettin Efendi	Mevaliden
Aza	Sahip Bey	
Aza	Mahmut Efendi	
Aza	Emin Efendi	
Aza	Mehmet Paşa	
Aza	Ali Bey	
Aza	Odyan Efendi	
Aza	Laufet Bey	
Aza	Davicun Efendi	
Aza	Bedros Efendi	
Aza	Andon Sami Efendi	
Aza	Ali Efendi	
Aza	Nekolahi Ziya Efendi	
Aza	İbrahim Bey	

Şûrâ-yı Devlet Mektupçusu Rauf Bey

Şûrâ-yı Devlet Başkâtip Muavini Ali Şefik Bey

Şûrâ-yı Devlet Evrak Müdürü Raif Efendi

Şûrâ-yı Devlet Kavanîn Dairesi Başkatibi Ahmet İzzettin Bey

Şûrâ-yı Devlet Kavanîn Dairesi Başkatibi Muavini Rifat Efendi ⁴²

1.9.Şûrâ-yı Devlet' te Tutulan Defterler

Osmanlı Devleti'nde devlet olmanın gereği olarak resmi dairelerde bilgilerin kayıt altına alınmasına büyük önem verilmişti. Şûrâ-yı Devlet dairelerinin her birinde havale olunan evrak için biri mesâlih-i âdiye ve diğeri mesâlih-i mühimmeye mahsus olmak üzere “Ruzname-i Müzakere” adıyla iki

---

42.Orhan Özdeş, “Danıştay’ın Tarihçesi”, *Yüzyıl Boyunca Danıştay (1868-1968)*, Danıştay Yay, Ankara, 1968, s. 62.

kayıt defteri tutulmaktaydı ⁴³.

Ayrıca dairelerde özetlenmek için aza veyahut muavinlere havale olunan evrakın tarih ve çeşidini belirten fihrist suretinde bir defter tutulmakta olup bu defter dairenin görüşmeye başladığı sırada Reis-i Sani'nin yanında bulunurdu ⁴⁴.

Dairelerde tutulan defterlerden ayrı olarak Heyet-i Umumiye' de de zabıt ceridesi tutulmakta idi. Zabıt ceridesi Şûrâ-yı Devlet başkanı ile baş katib tarafından imza olunurdu.

1.10. Şûrâ- yı Devlet Belgelerinin Arşivlenmesi ve Tasnifi

1.10.1 Belgelerin Arşivlenmesi

Osmanlı Devleti kurulduğu yıllarından itibaren resmi belgelerin arşivlenmesine önem vermiş ve bu konuda müstakil müesseseler teşekkül ettirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde profesyonel anlamda ilk arşivcilik çalışmaları Tanzimatla birlikte başlar. Sultan Abdülmecit döneminde modern anlamda Bab-ı Âli'de inşa edilen arşiv binasına Hazine-i Evrak adı verilmiştir ⁴⁵. Hazine-i Evrak'ta başlangıçta sadece Bab-i Âli'ye ait belgeler arşivlenmiştir. Sadaretin dışında kalan nezaret ve kurumlar Hazine-i Evrak dışında bırakılmıştır. Bu kurumlar da tıpkı Bab-ı Âli'de olduğu gibi kendi bünyelerinde arşivlerini oluşturmaya başlamışlardır ⁴⁶.

Şûrâ-yı Devlet dairesi arşivleri için Dahiliye ve Hariciye nezaretleri gibi Bâb-ı Âli civarındaki mahzenleri kullanılmıştır. 1286 (1869) yılında Şûrâ-yı Devlet belgelerinin arşivlenmesi için Bab-ı Âli dahilinde bir evrak odası tahsis edilmiştir.

“Şûrâ-yı Devlet Evrak Odası için Bâb-ı Âli dahilinde tahsis edilmiş olan mahzenin tazim ve tesviyesi masârifine dair Şehremâneti behiyyesiyle cereyan eden muhârebeyi şamil tezkire melfufatıyla beraber Şûrâ-yı Devlet Maliye dairesinde kira'ât ve mütâlaa olundu.

Emanet-i müşârün-ileyhânın iş'ârına nazaran mezkûr mahzenin inde'l

43 Düstur I.Tertip, c. 1, s.713, mad:26

44. Düstur I.Tertip, c. 1, s.713, mad:28.

45. *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz*, B.D.G.M.- O.A.D.B. Yay., Ankara, 2000, s.9.

46. *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz*, s.33.

münâkasa dokuzbin dokuz yüz kuruş masrafla tanzimi Dimitri Kalfa üzerinde takarrur etmiş olup ma'lûm âlî –vekâlet – penâhîleri buyurulduğu üzere Şûrâ-yı Devlet Evrak Odası için bâ irade seniyye vaz' ve ittihâz olunan nizâmın en mühim eseri evrak-ı mevcûdenin mahsûs dolaplarda hıfzı maddesi olduğundan buna lazım olan Tanzîmât-ı mevki'yye oda dâhilinde icrâ olunmuş ise de sene be sene terâküm eden ve mühim olan evrakın mahsende dahi muntazam sûretle hıfzı kaziyesine i'tinâ olunmadıkça nizâm-ı mevzu'un semeresi mükemmelen hâsıl olamayacağı ve kavâ'id-i cedîdenin şehr-i şabândan itibaren icrâsına ibtidâr olduğu cihetle mahzen-i mezkûr hemân tanzîm ettirilmiş ve yirmi senelikten ziyâde mevcûd olan evrâk ve defâtir müceddeden tertîb ve cem' edilerek sûret-i muntazamada oraya konulduğu misillü bundan böyle terâküm eden evrâkın yine taht-i intizâmda iş bu mahzene vaz'ı mukarrer bulunmuş olduğundan ve masârif-i ma'rûza emânet-i müşârun-ileyhânın tasdîki altında bulunduğundan bunun merkûm kalfaya i'tâsı hûsusunun Mâliye Nezâret-i Celîlesine havâlesi tezekkür kılındıysa da ol bâb da emr-ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir ⁴⁷.

1.10.2. Belgelerin Tasnifi

Sadaretten Şûrâ-yı Devlet'e havale olunan evrak, evrak odasında geldiği daire ya da vilayetler itibariyle ilgili defterlere kaydedilerek konusuna göre ait olduğu daireye gönderilmektedir. Burada da dairenin hulasa defterine kaydedilen evrakın müzakeresi neticesinde yazılan mazbata, tezkire vs için de ayrıca hulasa defterleri tutulmuştur.

Tasnif ise şu şekildedir:

Düzenli- düzensiz dosyalar ve torbalar içerisinde bulunan evrakın tamamı provönans tasnif sistemi prensiplerine uygun olarak orijinal kayıt defterleri esas alınmak suretiyle teşekkül sahasındaki asli düzenine kavuşturulmuş daha sonra da bu kayıt defterlerindeki özetlerin karşılıklarına vesikaların dosya ve gömlek numaraları yazılmıştır.

Defterler incelendiğinde bazı özetlerin karşılıklarında belirtilen dosya ve gömlek numaralarının bulunmadığı görülür. Bunun birinci sebebi tasnif esnasında evrakın bulunamamış olması ikinci sebebi ise; zamanında başka birimlere

47. *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz*, s.400.

gönderilmiş olmasıdır ki bu durum defterlerin karar-ı müzakere kısmında gösterilmiştir. Üçüncü bir sebep ise bir konuyla ilgili yazışma tamamlandıktan sonra daha ileriki tarihlerde aynı konuda yeniden yapılan yazışmalarla oluşan evrakın bu eski dosya ile birleştirilerek arşivlenmesindedir. Birleştirmeler bazen aynı defterlerin ileriki numaralarında olabileceği gibi bazen de yazışmaların yapıldığı yerin farklı olmasına bağlı olarak ayrı defterlerde olabilmektedir. Bu durum defterlerin icra-yı karar sütunlarında ‘ ..... defterlerinin..... numarası ile birleştirilmiştir’ şeklinde not tutularak belirtilmiştir. Bu şekilde birleştirmelerden dolayı dosya ve gömlek numarası bulunmayan evraka özetin karşısında karar-ı müzakere veya icra-yı karar sütununda belirtilen defter adı ile o defterdeki sağdan ikinci sütunda defter numarası bölümünde yer alan numaradan bulunabilir.

Şûrâ-yı Devlet belgeleri konulara ve vilayetlere göre ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Konuya göre tasnif şu başlıklar altındadır:

Bahriye, Dahiliye, Defter-i Hakani, Dersaadet, Maarif, Maliye Meclis-i Mebusan, Nafia, Orman Meadin Nezareti, Rüsumat, Seraskerlik, Şehremaneti, Techizat-ı Askeriye, Tekaüd, Ma’zulin, Telgraf, Ticaret ve Ziraat, Zaptiye, Emniyet

Vilayet tasnifleri ise şu şekildedir:

Ankara, Aydın, Diyarbakır, Erzurum, Hüdavendigâr, Kastamonu, Konya, Sivas, Trabzon, Van, Edirne, İstanbul, İşkodra, Kosava, Prizrin, Rumeli-i Şarki, Selanik, Tuna, Üsküp, Yanya, Adana, Bağdat, Halep, Hicaz ve Yemen, Suriye, Trablusgarb, Cezair-i Bahr-i Sefid, Girit, Kıbrıs⁴⁸.

Şûrâ-yı Devlet’in icrası için sadarete havale ettiği mazbatalar üzerine Sadaret tarafından kaleme alınan tahrirat, tezkire ve buyruhdular “Sadaret Mektubi Kalem-i Şûrâ-yı Devlet” adı altında tasnif edilmiştir. Bu belgeler 1868-1895 yıllarına aittir ve iki katalog halindedir⁴⁹.

Ayrıca Şûrâ-yı Devlet’ten Bab-ı Ali’ye gelen, Bab-ı Ali’den Şûrâ-yı Devlet’e gönderilen evraklar “Nezaret ve Devair Gelen- Giden Defterleri” adı altında arşivlenmiştir. 1878-1922 yıllarına ait olan bu defterler gelen 3, giden 3

48. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, O.A.D.B. Yay., İstanbul, 2000, s.356-358.

49. *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz*, s.3.

olmak üzere 6 tanedir. Şûrâ-yı Devlet'ten çıkan kararların yer aldığı mazbatalara ait defterler ise 38 tane olup zikredilen isimle arşivlenmiştir⁵⁰.

---

50. *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz*, s.21.

İKİNCİ BÖLÜM

2. XIX.YÜZYIL OSMANLI İDARE SİSTEMİNDE ERZURUM

2.1. İdari Taksimat

Osmanlı Devleti kurulduğu tarihten yıkılış emarelerinin ortaya çıktığı devirlere kadar idari yapıda katı merkezîyetçi bir anlayışa sahip yöneticiler tarafından yönetildi. Bu dönemlerde devlet Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki eyaletten oluşmaktaydı. Eyaletler, liva, kaza, nahiye ve köylerden kurulu bir düzene sahipti. Eyaletleri beylerbeyi, sancakları sancakbeyi yönetmekteydi. Her eyaletteki sancakların birine “Paşa Sancağı” denilmekte olup beylerbeyi bu merkezde ikamet etmekteydi¹.

18 ve 19. yüzyıllar ise Osmanlı Devleti’nde her alandaki geleneksel düşünce ve uygulamanın sorgulandığı, tartışıldığı yıllar oldu. Eyalet sisteminde ilk ıslahat girişimi Tanzimat sadrazamı Mustafa Reşid Paşa tarafından gerçekleştirilmiş fakat istenilen kapsamda ve yararlılıkta olamamıştır. Daha sonraki yıllarda ise eyalet sisteminin merkezîyetçilikten arındırılması yönünde görüşler ağırlık kazanmaya başladı. Abdülaziz dönemi ve bütün Osmanlı tarihinin en önemli sadrazamlarından biri olan Fuad Paşa bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: “Eyaletler ve sancaklar büyütülerek valiliklerine mücerreb ü muktedir zatlar intihab ve daire-i me’zuniyetleri tesvi ile yalnız mühim işlerde Dersaadet’e müracaat eylemeleri ve bu vecihle merkez-i saltanat adi işlerle iştigalden kurtularak vükela-yı devletin de ehemmi-i umur ile iştigal etmeleri gerekir”².

Fuad Paşa yukarıdaki görüşlerini uygulamak amacıyla 1864 tarihinde “Vilayet Nizamnamesi”ni kaleme aldırdı. Bu nizamnameye göre Osmanlı Devleti’nin mülki idaresinde, bu tarihe kadar devam etmiş olan eyalet, sancak ve diğer mülki kurumlar değiştirilmiştir. Osmanlı toprakları idare dairelerine taksim edilerek bunların en büyüğüne vilayet adı verilmiş, vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar ise karyelere bölünmüş ve her karye bir belediye idaresi kabul edilmiştir. Vilayet amirine vali, sancağın amirine mutasarrıf, kazanın amirine kaymakam denilmektedir. Karye ise halkın seçeceği muhtarlar

1. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Ayanlık*, TTK Yay., Ankara, 1994, s.14.

2. Ahmet Cevdet Paşa, *Age.*, s.110.

3. Karal, *Age.*, c.7, s.153.

tarafında idare edilecektir.

Yukarıda ifade edilen idari taksimin her bir kademesinde, üyelerinin çoğunun seçimle belirlendiği bir meclis ve bir mahkeme vardır. Meclis ve mahkemelerin üyeleri idari taksimin her bir kademesinde aynı şekilde seçilirlerdi.

Örneğin her sancakta iki senede bir mutasarrıf, kadı, muhasebeci, müftü ile gayr-i müslim cemaatin ruhani reisi ve tahrirat müdüründen oluşan bir meclis seçilip kurulurdu. Bu kurul sancağın idare meclisi ile hukuk ve ceza mahkemeleri için tayin edilecek üyenin üç katı ve yarısı Müslüman ve diğer yarısı de gayr-i müslim olmak üzere uygun şahısları seçer. Bu şekilde düzenlenen isimlerin listesi kazaların idare meclislerine dağıtılır. Bunlar da adayların miktarını, sancak ve meclis ve mahkemesine tayin edilecek üyenin iki katına indirirler. Kazalarda son şeklini alan listeler sancak merkezlerine iade edilir. Orada seçilmiş meclis kazalarda en az oy alan Müslüman ve gayr-i müslimleri eşit miktarda listeden çıkararak adayların sayısını ilk listedeki miktarın üçte birine indirir. Bu listedeki isimler vali tarafından yarıya indirilir. Son ayırmadan sonra listede isimleri kalan şahıslar sancağın meclis ve mahkemelerine üye tayin edilir⁴.

Üyeleri oldukça karışık bir usulle seçilen bu meclisler Osmanlı Devleti'nde idari yapıdaki ıslahatlarda göze çarpan oldukça dikkat çekici kurumlardır. Bu meclisler Tanzimatla birlikte meclis-i muhassilin adı ile kurulmuş 1864 nizamnamesiyle ile de iyice yerleşmiştir.

Vilayet idare meclislerinin görevleri karar ve danışma olarak iki kısımda incelenir. İdari anlaşmazlıkları inceleme ve memurlara disiplin cezası verme hakkına sahip olan bu meclisler maliyeye, bayındırlığa ve miri mallara ait konularda görüşme ve karar organıdır⁵. Vilayet idare meclislerinin idari anlaşmazlıklar ve memur muhakemesi konusundaki görevleri bu meclislerin Şûrâ-yı Devlet'in taşra teşkilatı gibi bir vazifeyi de yüklediklerini ortaya koymaktadır.

Vilayetlerde, genel idare valiye verilmiştir. Maliye işleri defterdar unvanıyla bir maliye memuruna bırakılmıştır. Defterdar valinin maiyetinde bulunmakla beraber hesap işlerinde doğrudan doğruya Maliye nezaretine karşı mesuldür. Siyasi işler Hariciye nezareti tarafından tayin edilen bir memura

4. Engelhart, Age., s.186.

5. İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, TTK Yay., Ankara, 2000, s.71.

verilmiştir. Zabtiye işleri valinin idaresine bırakılmıştır. Bundan başka valinin maiyetinde vilayetin nafia işleriyle meşgul olmak üzere bir nafia müdürü, ticaret ve ziraat işlerini düzenlemek için de bir ziraat müdürü bulunmaktadır ⁶.

Gelişme süreci tam olarak tamamlanmayan idari teşkilatta 1871 ve 1876 yıllarında 1864 nizamnamesindeki temel yapı korunmakla birlikte yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1876 nizamnamesine göre Osmanlı ülkesi şu vilayetlerden oluşmaktaydı: Edirne, Tuna, Bosna, Hersek, Selanik, Yanya, Manastır, İşkodra, Cezayir, Girit, Hüdavendigar, Aydın, Ankara, Konya, Kastamonu, Trabzon, Sivas, Erzurum, Diyarbekir, Adana, Suriye, Halep, Bağdat, Basra, Hicaz, Yemen, Trablusgarp ⁷.

2.2. Erzurum Vilayeti

Erzurum tarihi boyunca önemli bir idari merkez oldu. Erzurum'un Osmanlılar tarafından fethinden kısa bir süre sonra 1534 de Irakeyn seferi sırasında Erzurum beylerbeyliği kuruldu fakat sancak merkezi olarak Bayburt kabul edilmekteydi. İran savaşlarının artması üzerine 1548 den itibaren beylerbeylerinin Erzurum'da oturmaları emredildi. Erzurum sancağı da merkez sancak haline getirildi. Erzurum'da Tanzimat'ın uygulanması ile birlikte idari taksimat yeniden düzenlendi ve bu düzenlemeler 18.yüzyıl boyunca devam etti ⁸.

19. yüzyıla gelindiğinde Erzurum'un Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki en büyük şehirlerinden biri olduğu görülür. 7200 bina, 2300 dükkan bulunan şehirde hükümet dairesi, askeri idadi, rüştiye, ibtidai mektepleri, yüz on medrese, doksan yedi hamam, çok sayıda han, askeri hastane mevcuttu ⁹. Şehrin bu yüzyıldaki nüfusa hakkında kaynaklar arasında ihtilaf görülse de verilen rakamlar birbirinden çok uzak değildir. V. Cuiet'in verdiği bilgilere göre Erzurum'un 1890 larda toplam nüfusu 500.782 si müslüman, 134.967 si Ermeni 3747'si diğer gayr-i müslimler 62062'si yabancı şeklindedir ¹⁰.

6. Karal, Age., c.7, s.154.

7. Karal, Age. s.158.

8. Cevdet Küçük, "Erzurum" DİA, İstanbul, 1998, c.11, s.328.

9. Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Yök Matbaası, Ankara, 1992, s.291.

10. Küçük, Agm., s.329.

19. yüzyıl eyalet yapısı ve eyalette görev yapan memurlar hakkında en sağlıklı bilgileri salnameler vermektedir. 1315(1898) salnamesine göre Erzurum'un idari taksimatı şöyledir ¹¹.

Sancak	Nahiye	Kaza
Erzurum (Merkez)	Ilıca, Aşkale, Ovacık	Bayburt, İspir, Tercan, Kiğı, Hıms, Pasinler, Ovacık, Tortum, Kiskim, Namarvan
Bayezid	Ademanlu Celali	Diyadin, Kara Kilise, Patnos, Tutak, Eleşkird
Erzincan		Kemah, Refahiye, Kuruçay, Pülümür

Kazalardan Tortum, kuzey doğuda yedi saat uzaklıkta yer almaktaydı. Kiskimkuzey doğuda Çoruh vadisindeydi. Merkezi Ögedem olup Erzurum'a uzaklığı yirmi saat kadardı. Pasinler aynı ismi taşıyan bir dağ eteğinde ve Kars-Tebriz yolu üzerinde önemli bir geçiş noktasındadır. Ova, merkez Erzurum'un kuzey batısında olup kaza merkezi Ilıca'dır. Tercan Erzurum Erzincan arasında bulunuyordu. Mama Hatun idare merkezidir. Erzurum'a yirmi dört saat uzaklıkta olup Temran diye de bilinen Kiğı, demir yatakları meşhur kaza merkezidir. Muş ve Van yolu üzerindeki Hıms Erzurum'a on yedi saat mesafede yer alıyordu ¹².

1895-1902 yılları arasında şehrin valisi ise Şerif Mehmed Rauf Paşa'dır. Paşa birinci rütbe Osmanî ve Mecidî zişanlarını ve imtiyaz nişan-ı âlisinin gümüş madalyasını hamildir ¹³. Aynı zamanda Rauf Paşa Abdülhamid döneminde Erzurum'da en uzun süreyle görev yapan vali olma özelliğini gösterir.

Dönemin diğer idarecilerine gelince:

Erkan-ı Vilayet:

Şerif Mahmut Hamdi Bey (Naib)

Ferid Efendi (Defterdar)

11. Kenan Çetin , *Erzurum'un XIX. yy Tarihi Coğrafyası*, Doktora Tezi, Erzurum,1998 s.162.

12. Konukçu, Age. s. 291.

13. Zafer Kaya , *Salname-i Vilayet-i Erzurum (1899.)* Lisans Tezi, Erzurum, 2000, s.95

İbrahim Efendi (Vali yardımcısı)

Ali Rıza Efendi (Mektubî)

Devlet memurlarının mahkemeleri bidayeten Meclis-i İdare-i Vilayet 'te görülmekteydi . Meclis-i İdare-i Vilayet üyeleri ise şunlardı.

Reis : Vali

Aza-yı Tabii:

Naib Efendi

Muavin Efendi

Defterdar Bey

Mektubî Efendi

Müfti el Hac Lütfi Efendi

Katolik Milleti Murahhasası Serpiskopos Karabet Efendi

Ermeni Murahhasası Zavan Efendi

Meclis-i İdare-i Vilayet Müdeî-i Umumi Müstantık Dairesi Heyet-i İthamıyesi

Reis: Mektubî Efendi

Aza: Tevfik Bey, Zakar Efendi

Zabıt Katibi: Mehmet Bey

Katib: Tevfik Bey

Meclis-i İdare-i Vilayet kararlarına itiraz edilmesi halinde devlet memurlarının istinafen yargılanması Şûrâ-yı Devlet'çe yapılmaktaydı. Ayrıca ilde bulunan istinaf mahkemesi üyeleri de şöyleydi.

Hukuk Dairesi

Reis: Naib Efendi

Azalar: Ethem Efendi, Tevfik Bey, Mardirus Efendi, Serkis Efendi

Aza Mülazımı: Emin Nazım Bey

Ceza Dairesi

Reis: İsmail Sami Efendi

Azalar: Casim Bey, Şükrü Bey, İstefan Efendi, Melkon Efendi

Aza Mülazımı: Şükrü Bey

İldeki bidayet mahkemesi görevlileri;

Hukuk Dairesi:

Reis: Ali Nail Efendi

Aza: Rıza Efendi, Migirdiç Efendi

Aza Mülazımı: Tevfik Bey

Ceza Dairesi:

Reis: Abdülfettah Efendi

Azalar: Arif Bey, Simon Efendi

Aza Mülazımı: Ahmet Bey

şeklindeydi ¹⁴.

---

14. Kaya Age. , s. 96 – 101.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1896-1900 YILLARI ERZURUM ŞÛRÂ-YI DEVLET BELGELERİNİN FİHRİSTİ

Aşağıdaki fihrist 1896-1900 yılları arasında Şûrâ-yı Devlet'e Erzurum'dan gelen belgeler için tutulan 2 numaralı katalogtaki bütün belgelerin konularını kapsamaktadır.

Dosya No	Gömlek No	Tarih	Konu
1516	13	1314.Za.2	Pasinler mal müdür-i esbâkı Mahmut Bey'in tahliye arzuhali
1516	14	1315.Ca.9	Bayburt sandık emini Bekir Efendi'nin kefalet senedi hakkında
1516	15	1315.R.9	Ser komiser İbrahim Bey'in nakl-i dava arzuhali
1516	16	1314.Za.24	Ser komiser İbrahim Bey'in arzuhaline cevap verilmesine dair telgrafi
1516	17	1314.Za.14	Ser komiser İbrahim Bey'in suçsuz olduğuna dair savunması
1516	18	1315.M.28	Kiskim kaymakamı hakkındaki şikayet üzerine yapılan tahkikata dair

1516	19	1315.Ra.6	Ser komiser İbrahim Bey'in savunması
1516	20	1318.B.5	Ser komiser İbrahim Bey'e ait mahkeme evrakı
1516	21	1315.Ra.14	Pasinler kaymakamlığı vekaletinde bulunan Ali Galip Efendi'ye sülüs maaş i'tasına dair
1516	22	1317.Z.5	Ilıca nahiyesi müdür-i sabıkı İsmail Hakkı Efendi hakkındaki tahkikata dair
1516	23	1315.M.28	Ziraat bankası memuru hakkında açılan tahkikata dair
1516	24	1315.S.29	Rusya'ya nakl-i mekan edenlere uygulanacak muameleye dair
1517	1	1315.C.21	Nüfus nazırı Tahir ve başkatibi Muharrem Beyler'in muhakemeleri hakkında
1518	1	1315.S.23	İrade-i seniyye ile mansub olmayan memurun muhakemesi hakkında
1518	2	1315.Ş.13	Polis efradından Ahmet

1518	3	1315.R.11	Efendi hakkındaki davaya dair Pasinler kazası maliye kalemi refiki Süfyan Efendi'nin muhakemesine dair
1518	4	1315.Ca.29	Esasen Dersim eşkiyasından ve zahirde Pülümür kazasına mülhık Şeyh Hasanlı nahiyesi ahalisinden Mahmut oğlu Zihan Ağa ve avanesinin zulümleri hakkında
1518	5	1315.Ş.11	Pasinler'in a'şar mültezimlerinin zimmetleri hakkında
1518	6	1315.Ş.5	Erzurum nüfus nazırlığına tayin edilen İsmail Hakkı Efendi'nin göreve başlatılmaması üzerine yaptığı şikayet hakkında
1518	7	1315.Ş.4	Tebaen Devlet-i Âliye'den olup İran'a hicret edenlerin geri dönüşlerinde uygulanacak muameleye dair
1518	8	1315.Za.21	Bayburt kazasında bir ıslahhanenin tesisi ve teferruatı hakkında
1518	9	1315.L.15	İspir kaymakamı hakkında

1518	10	1315.Za.27	şikayet arzuhali Zür nahiyesi müdürü Süleyman Efendi'nin hizmetinde bulunan Yusuf hakkında tahkikat icra edildiğine dair
1518	11	13116.S.22	Bazı tahkikat için Bayezid sancağına gönderilen Nazım Bey'in yevmiyesi miktarına dair
1518	12	1316.R.5	Tortum kaymakamı Şevket Efendi hakkında icra kılınan tahkikata dair
1518	13	1316.M.25	Sason kazasının Siird'e iadesi ve Kulp kazası merkezinin Taluri'ye nakli ve Genç ve Dersim sancaklarının lağvıyla teferruatına dair
1518	14	1316.S.29	Pasaport vize işlemlerine dair
1518	15	1317.Za.9	Kemah kazasına bağlı iken Kuruçay kazasına ilhak edilmiş olan karyelerin Kemah'a iadesini havi evrak
1518	16	1317.C.25	Telgraf müfettiş muavini İsmail Efendi hakkında ikame

1518	17	1316.Ca.5	edilen tazminat davasına dair Keşişlik namının papazlığa tahviliyle tesviyen kaydını istida eden Kukas hazretleri hakkında
1518	18	1316.Ca.13	Bayburt sandık emini Nuri Efendi'nin zimmet meselesine dair
1518	19	1316.Ş.13	Meslek-i ruhanîye duhûl edenlerin nüfusça muamele-i kaydiyelerinin istizanına dair
1519	1	1317.N.8	İspir kaymakamı Cemil Bey'in taht-ı muhakemeye alınmasına dair
1519	2	1316.L.10	Kemah kazasına pazar küşâdı müsaadesine dair
1519	3	1316.Z.18	Kiskim Vakıf nahiyesi altı mâh müddetle onar kuruşluk pasaport i'tasına müsaade buyurulması hakkında
1519	4	1317.R.12	Yunani iken Rusya tabiiyyetine girmiş olduğu iddia edilen Kapril Laçikuf'un Erzincan'daki arazileri hakkında

1519	5	1316.Za.29	Pasaport ve vizesiz olarak derdest olunub ceza-yı nakdi gayr-i muktedir bulunan eşhâs hakkında
1519	6	1318.C.9	Kiğı kaymakamı hakkındaki tahkikata dair
1519	7	1318.L.21	Namarvan kazası kaymakam-ı esbâkı Derviş Efendi'nin sebep-i infisâli hakkında
1519	8	1317.Za.27	Kemah kazası meslis-i idare kitabetinde bulunan bir memurun maaşının arttırılmasına dair arzuhali
1519	9	1318.L.21	Erzincan'a bağlı Rum Sarayı namıyla bilinen karyedeki zaviye mütevellisi hakkında karye halkının şikayetine dair
1519	10	1317.B.19	Kiğı kazasına merbut Hasköy karyesi muhtarı hakkındaki şikayete dair
1519	11	1317.R.12	Müebbed hapse mahkum olduğu halde hapisneden kaçan eşkıya Mamo'nun yakalanması amacıyla para ödülü konulmasına dair

1519	12	317.Za.9	Meccanen verilecek pasaport vizesi hakkında
1519	13	1317.R.29	Kiskim kazasında harap olan Katolik cematine mahsus kilisenin müceddiden inşasına dair
1519	14	1317.Ş.11	Tortum kazası merkezinin Tortum kal'a karyesine nakl istîzânına dair
1520	1	1318.S.13	Erzurum orman müfettişi Osman Nuri Bey hakkındaki tahkikata dair
1521	1	1317.R.15	Bayburt sandık emini Nursi Efendi'nin kefalet meselesine dair
1521	2	1318.R.13	Müceddiden inşasına lüzum görülen İspir kazası hükümet konağının mesarîf-ı inşaiyesi hakkında
1521	3	1317.Ş:29	Pasinler tahrirat katibi esbakı Bekir Fikri Efendi hakkında

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1896-1900 YILLARI ERZURUM ŞÛRÂ-YI DEVLET BELGELERİ

Dosya No: 1516	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi: 1
Gömlük No: 13		Varak Adedi: 1
Tarih: 1314.Za.2		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/242
<p>TELGRAFNAME</p> <p>Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine,</p> <p>İnfisâlîme müsâdîf bir zamanda zuhûr eden zimmeten ötürü bilâ-sual ve tedkîk dört mâhdır mevkûfum. Tahrîf etmiş bulunduğu ilm ü haberle isti'mâl etmeyeceği zimmetini vereceği sahib-i zimmet Pasinler anbâr memuru Abdulaziz bi'l istid'â makâm-ı vilâyete arzı ve hakkındaki ifâdâtı müfteriyân kabilinden olduğu tezahür eyledi. Doksan yaşındaki vâlidemin ve birtakım bîkes ailemin idaresi vücûdîyeme münhasır olmakla leyle-i berâta ve bâ-husûs bütün âlem-i İslamiyet'e mahz-ı şefkat ve ayn-ı merhamet gelen velâdet-i hümâyûn-u hazret-i padişah hürmetine esasen mükellef olduğum cihetle evrâkımın riyâset-i celîlelerince tedkîkâtı neticelendirilinceye kadar tahliyem husûsuna müsââde buyurulmasını adâlet namına ve merâhim- i padişahiye ilticâ eder istid'â eylerim.</p> <p style="text-align: right;">Erzurum Hapishanesinde Pasinler Mal Müdür-i Esbâkı Mahmud</p>		

Dosya No: 1516	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:1
Gömlek No: 15		Varak Adedi: 1
Tarih: 1315.R.9		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/254
<p>TELGRAFNAME</p> <p>Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine</p> <p>Lâyihâmda mufassalan arz edeceğim vecihle vâli-i vilâyet nefsâniyetine mebnî çâkerlerini kânûn hilâfında taht-ı isticvâba aldırıldığından mevâd-ı kanuniye hükmünce nak-i da'vâ ediyorum. Buradaki tahkikatın te'hîriyle bi-gayr-i hakkın mağdûriyetime meydân verilmemesi müsted'âmdır fermân</p> <p style="text-align: right;">Ser komîser İbrahim</p>		

Dosya No: 1516	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:1
Gömlek No: 16		Varak Adedi: 1
Tarih: 1314.Za.24		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/257
<p>TELGRAFNAME</p> <p>Şûrâ-yı Devlet Başmüddeî-i umûmîliği Cânib-i Sâmiyesine ,</p> <p>30 Mart tarihli telgrafnâme-i çakerîye henüz cevap vûrûd etmediğinden istikbâlim hayâtım tehlikeli bir hâlde olduğundan te'hîr-i tahkîkâtla zulüm-i ta'addiyata muhâfaza buyrulmaklığım adâlet nâmına te'kîden müsterhamdır ferman</p> <p style="text-align: right;">Ser komîser İbrahim</p>		

Dosya No: 1516	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:59
Gömlük No: 20		Varak Adedi: 59
Tarih: 1318.B.5		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/262
<p>Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine, Hulâsâ-i Münderecât Ser komîser İbrahim Efendi hakkındaki evrâkın melfûfât pusulasıyla beraber takdîm kılındığına dâir</p> <p>Devletlü Efendim Hazretleri</p> <p>Vilâyet polis ser komîser-i sâbıkı İbrahîm Efendi'nin bilâ-istihkak elbise almasından ve hafiye tahsîsâtından ihtilâsı vukû' bulmasından dolayı meclîs-i idâre-i vilâyetten sâdır olan i'lâm hükmüne adem-i kanâatle istinâf da'va etmesine mebnî ol bâbdaki i'lâmla müteferruâtı ve istinâf arzuhâli tanzîm edilen melfûfât pusulasıyla beraber meclîs-i mezkûr müddei-i umûmîliğinin ifadesiyle leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazreti men le-hul emrindir.</p> <p style="text-align: center;">Fî 18 Zilhicce sene 1314 ve fî 8 sene Mayıs 1313</p> <p style="text-align: center;">Erzurum Valisi</p>		

İddianame

Vilâyet ser komîseri olup irâdesine müğâyir olarak kendisi için komîser ve polislere i'mâl ettirilen elbiseden bir kaput iki pantolon bir setre ve bir çift potin kundura almasından ve mevâd-ı hafiyeye sarf etmek üzere senetle mal sandığından ahz ettiği beş liranın mahalle sarfını irâe edememesinden dolayı maznûn-u aliyy bulunan ref'etlû İbrahîm Efendi hakkında cereyan eden tahkîkât-ı evveliye ve istinâfiye evrâkı teferruâtıyla beraber arz ve amîk mütâlaâ ve tedkîk edildi. Hulâsa-i meâllerine nazaran maznûn-u aliyy İbrahim Efendi ikinci komiser Dikran ve Ersak ve polis Karabet Efendilerin Köseyanların tahkîkâtını Dikran Efendi'ye havale ettiği sahte bir pasaport meselesinden tedârik eyledikleri iğbirar ve husûmetten nâşî hakkında hilâf-ı vâkı' ihbârâtda buldukları zemininde saded ve esas mesele hâricinde bir takım ifâdât ve müdâfaât-ı gayri sahîha serd eylemiş ise de mezkûr pasaport meselesinin mûmâ-ileyh İbrahîm Efendi'nin mesâvine âid vûku' bulan ihbârâta mebnî tahkîkâta kat'iiyen ve kâtıbeten şumûl ve münâsebeti görülememiş ve tahkîkât-ı evveliye evrâkıyla fi 24 Mart 313 tarihinde imzası tahtında olarak resmen huzûr-u celîl cenâb-ı vilâyetpenâhiye takdîm ettiği varakâsında almış olduğu elbise hakkındaki mumele-i meclîs-i idare-i vilâyetin kararına mesnet idüğü ve hafiyelere sarf etmek üzere aldığı mebâliğin mukarrarat pusulasını takdîm eylediği beyanıyla tazmîne lazım geleceğini ikrâr ve i'tirâf eylemiş olduğu halde ne elbise münâkasa-i kâimesinde ve ne de meclîs-i idare-i vilâyet kararında ser komîser mûmâ-ileyhe elbise i'ta olunacağına dair sarâhat ve işaret olmadığı inde-t-tedkîk anlaşılmış ve devâir-i devletten alınub ma-vaz-ı lehine verilen her nev'i masârîfât için ahzlarının sened makbuzu almak emrindeki lüzûm ve kavâid-i kanuni cümlelerin ve ba-husûs başlıca memurinden bulunan ser komîser mûmâ-ileyhin ma'lûmu olduğu der-kâr bulunmuş iken umûr-u hafiyeye sarf etmek için bî-sened mal sandığından kabz ettiği beş liranın dahî mahalle sarfını irâe sene makbuzlarını i'tâ edememiş ve isticvâbdan tekevvil ile makrûn-u hakîkat olmayan bir takım a'zâr-ı vahiye makâlat-ı safsataya irâdeyle bu akçenin kanûn-u kabul edecek surette sıhhat-i sarfını ta'yîn edememiş emvâl-i hazîne hakkında olan sûd fikir ve

niyyet ve binaen-aleyh yed-i ketminde kaldığı mertebe-i subût ve tahakkuka var dermiş mûmâ-ileyhin iş bu hareketi kanûn-u cezânın seksen ikinci maddesi hükmüne ve mücâzât-ı terhibiyeyi müstelzim efâl-i cenâniyeden bulunmuş olduğundan ol-vecihle lüzûm-u muhakeme kararnamesinin tanzîmi talebiyle evrâk-ı tahkîka ve istinâfiye mülkiye müstantıklığı memuriyetine iâde ve tevdi' olunur.

Fî 3 Nisan 313

İ'lâm

Zimmetine mal-ı mîrî geçirmek maddesinden mantûk-ı aliyye bulunan Erzurum vilâyetî polis ser komîseri ref'etlû İbrahim Efendi hakkındaki evrâk-ı da'vâ mülkiye müddeî-i umûmilik memuriyetinin fi 5 Nisan 313 tarihli talepnameşiyle li-ecl-il muhâkeme tevdi' ve i'tâ olunmakdan ve gönderilen celbnâmelerde yevm-i muhâkeme ta'yîn edilmiş olan üç yüz on dört senesi zilkaadesinin on dördüncü gününe müsâdif üç yüz on üç senesi şehri nisanının yedinci pazar ertesi günü ser komîser mûmâileyhle hazîne-i celile da'vâ vekili Hacı Hâfız Mustafa Efendi vûrûd etmekden nâşî heyet-i hâkime bil-içtima' müddeî-umûmi izzetlû Hüsnü Efendi'nin ma'zeret-i meşrûâsına mebnî vekaleten ifâ-yı vazîfe etmek için ta'yîn olunan meclis başkatibi ref'etlû Ali Sırrı Efendi de hazır olduğu halde alenen ve vicâhen icrâ-yı muhâkemeye mübâşeret olundu.

Ser komîser mûmâileyh tarafından verilip kıraat olunan 7 Nisan 313 tarihli istid'âsında na-mizaçlığı mani'-i muhâkeme olduğu gösterilmiş ve ifâde-i şifâhiyesi de bu merkezde bulunmuş olduğundan müddeî-i umûmilik vekâletinin taleb-i vecîhle verilen karar üzerine bil-havale belde tabâbetinden muharrer 7 Nisan tarihli raporda mûmâileyhin muâyenesi bil-icra mübtelâ olduğu nezle-i sadır neticesi olarak öksürükten muztarr ve emr-i muhâkemede bulunmasına mâni' beş altı gün zarfında hâl-i hazırın mübeddel sıhhat olacağı gösterilmiş olmakla icrâ-yı muhâkemenin şehri nisanın on altıncı gününe ta'likine karar verilmişti. Heyet-i sâbıkâdan Katolik murahhasâsı efendinin ma'zeret-i meşrûâsına mebnî gelemediğinden ol-bâbdaki emr-i mahsûsa mûcîbince defterhâne memuru faziletlû Mustafa Şerif Efendiyle heyet-i mütebâkiye-i sâbıkâsı yevm-i muhâkeme ta'yîn edilmiş olan şehri mezkûrun on altıncı günü bil-içtima' maznûn mûmâileyh İbrahim Efendi olunan da'vete icâbet etmediğinden müddeî-i umûmilik memuriyeti (.....)¹ taleb-i ve usûl-ü muhâkemât-ı cezâiye kanûn-u muvakkatının yüz yetmişinci maddesi mûcibince muâmele ve muhâkeme-i gıyâbiye ifâsına karar verildikten sonra müddeî-i umûmî mûmâileyh ve hazine da'vâ vekili Hacı Hâfız Mustafa Efendi de hazır oldukları halde alenen icrâ-yı muhâkemeye mübâderet edildi.

Hulâsa-i meâli ser komîserin elbise ahzına istihkâkları olmadığına dair

olan emri mahsûsadan esâsen hasb-el vazîfe haberdar olması lazım geldiğinden ma-adâ evrâk-ı tahkîkâda isimleri muharrer komîser ve polis taraflarından bu suretin bî-tekrar ihtâr edilmiş bulunduğu halde mûmâileyh İbrahim Efendi'nin bu emir ve ihtârı ısga' etmeyerek komiser ve polislere i'mâl ettirilen elbiseden bir kaput ve setre ve iki pantolon alarak zimmetine geçirdiği ve hafiyeye umûrunda sarf etmek üzere mal sandığından bâ-senet aldığı beş yüz on beş kuruş rayiç akçenin mahalle sarfını irae ve ta'yîn ve makbuz ilm-ü haberlerini ibrâz ve i'tâ ve kânûnun kabul edeceği surette edille-i makbûle-i nizâmiye irae edememesi meblağ-ı mebzûrun da zimmetinde kalmış olduğunu ve indel- icâb tazmîn edeceği yolundaki karar tahririyede bu sureti müeyyed bulunmuş ve iddia ve kararnamede sirkat filini mutazammın olarak dermiyân edilen seksen ikinci maddenin tatbîkince isâbet-i kânûniye görülemeyip şu iki kısım emvâl-i emîriyeyi zimmetine geçirmiş olan mûmâileyh İbrahim Efendi'nin hareket-i vakı'âsı ceza kânûnnâme-i humâyûnunun doksanıncı maddesi hükmüne mütâbık efâl-i tedbîyeden görünmüş olduğundan madde-i mezkûr hükmüne tevfikân cünha ile ithâmına ve Erzurum meclis-i idaresinde muhâkemesinin icrâsına karâr verildiğinden ibâret bulunan heyet-i ithâmiye mazbatası zabıt kâtibi İsmail Re'fet Efendi'ye alenen kırâat ettirildikten sonra lede-s-suâl müddei-î umûmî vekili ref'etlû Ali Sırrı Efendi heyet-i ithâmiye mazbatâsında tafsîl olunduğu üzere ser komiser re'fetlû İbrahim Efendi sûret-i musaddakâsı evrâk-ı da'vâ miyânında bulunan senediyle mal sandığından umûr-u hafiyeye sarf için ahz ettiği beş liranın mahalle sarfını ta'yîn ve irae edememesinden dolayı zimmetine geçirdiği tahkîkât-ı vâkıyla sabit olduğu gibi zabtiye nezâret-i aliyesinin 21 Eylül 308 tarihli tahrirât-ı aliyesinde ser komiserlerin mâ-adâsı olan komiser ve polis efrâdına elbise verilmesi musarrah olduğu ve vazîfeten emr-i mezkûru görüp münderecâtını bilmesi tabîi bulunduğu halde emr-i mezkûrun hilâfına olarak kendisü için de elbise alması emvâl-i devlet hakkındaki sû-i niyyetini müsbet bulunmuş ve aldığı elbiselerin meclîs-i idâre-i vilâyet karârına müstenid olduğu müdâfaasında bulunuyorsa da meclîs kararında ser komiser elbisesi için katiyyen sarâhat olmayıp ser komiser mûmâileyhin tanzîm ettiği münâkasâ kâimesinde altı komiserle polis efrâdına yaptırılacak elbise münâkasâ kâimesidir demesi dahi müdâfaasının bütânına delil olduğundan doksanıncı madde mûcibince ta'yîn-i

mücâzât buyurulması iddiâsında bulundu ve gönderilen celbnâmeler üzerine vürüd eden şahidlerden pederi ismi Mıgırđıç sinni yirmi beş sıfatı komiserlik tabiiyyeti Devlet-i Âli-i Osmaniye mahalli tevellüdü Hınıs ikâmeti Erzurum pederi ismi Haçkiyan Vartan sinni yirmi dokuz tabiiyyeti Devlet-i Âli-i Osmaniye tevellüdü Debre-i bâlâ sancağı ikâmeti Erzurum olduğunu söyleyen ikinci komiser Dikran ve üçüncü komiser ve Arşak ve polis efradından Murat Ağa'nın ayrı ayrı muhalefen zabıt olunan ifadeleri ser komiserlerin elbise almağa hakları olmadığını ve hatta ser komiser sâbıkı Servet Efendi'nin almış olduğu elbise esmânının tazmîn ettirildiği yolunda vukû bulan ihtârlarını ısgâ' etmeyerek yine bâlâda envâr ve miktarı murakkam elbiseyi almış olduğu beyanından talep ve iddiası istiknâh edilen hazîne-i celîle da'vâ vekili efendide polis komiseri efrâdına i'mâl ettirilecek elbise hakkındaki zabtiye nezâret-i celîlesinin 21 Eylül 308 tarih ve 539 numaralı tahrîrât-ı aliyesi polis dairesinde mukayyed ve mevcûd olduğundan ve bundan ma-adâ münâkasâ kâimesinin hîn-i tanzîminde ser komiserlerin elbise almaktan memnû' oldukları yolunda ihtâr vukû bulduğu halde maznûn mûmâ-ileyhin dinlemeyerek hazine-i celîleden akçe ihtilâs etmek fikriyle komiser ve polisler mahsûs elbise miyânından emr-i mezkûr hilâfına olarak iki yüz altmış dokuz kuruşluk bir kaput ve üç yüz otuz kuruşluk bir setre iki aded pantolon aldığı evrâk-ı tahkîkaya mezâyâ ve istimâ' edilen şahidlerin ihbârâtıyla sâbit olmuş ve umûr-u hafiyede sarf etmek üzere bir kıta senetle mal sandığından ahz edip hiçbir tarafa sarf etmediği tahakkuk eden beş yüz on beş kuruşu mûmâ-ileyh İbrahim Efendi zimmetine geçirmiş olduğundan bunların iki kat olarak mea-fâiz ve masârîf-i muhakeme âidatıyla beraber tahsîlinin tahtı hükme almasını talep ve iddiâsından ibâret bulunmuştur.

Muhâkemenin hitâm bulacağı sırada mûmâ-ileyh İbrahim Efendi tarafından gönderilen fi 16 Nisan 313 tarihli istid'â lede-l kirae münderecâtı güya muhâkemesince bazı agrâz-ı şahsiye karıştırıldığından kendisinden aranılan meseleler yalnız mûcib-i tazmin-i mesailden bulunduğu ve taht-ı muhâkemeye alınması merci' bulunan zabtiye nezâret-i celîlesinden kable-l istizân vukû bulmasıyla mugâyir-i irade olacağından ve bunlara müteallik bir takım makâlâtdan ibâret bulunduğu anlaşıldıktan ve müdde-i umûmî vekilinde mûmâ-ileyh İbrahim Efendi'nin iş bu istid'âsı münderecâtı esbâb-ı makbûle ve

nizâmîyeden ârî sadr-u maslahat ve hakîkat hâricinde bir takım safsata ve makâlât ile mâlî olarak şâyân-ı iltifât görülemediğinden münderecâtının reddiyle devam-ı muhakeme talebinde bulunduğundan ve müddeî-i umûmî mûmâ-ileyhle hazine vekili başka diyecekleri olmadığını ve ifâdât-ı sâbıkâlarını tekrar eylediklerinden yevm-i mezkûrda hitâm-ı muhâkeme tefhîm edildi.

Emr-i müzâkereye mübâderetle evrâk-ı tahkîkâ ve muhâkeme ta'mîkan tetkîk kılındıkta ser komiserlerin elbise ahzından memnû' oldukları zabtiye nezâret-i aliyesinin 21 Eylül 308 tarih ve 539 numarolu olarak makâm-ı celîl-i vilâyete vârid olup ser komiserlik dairesindeki defter-i mahsûsunda mukayyed bulunan tahrîrât-ı aliyesinde musarrah olarak hasb-el-vazife ve memûriye maznûn-u aliye ser komiser İbrahim Efendi'nin mezkûr münderecâtına itla' etmiş olacağı tabîi olduğu gibi memnûiyyet-i vâkia ikinci ve üçüncü komiser Dikran ve Arşak ve polis efradından Murat Ağa'nın şahâdet-i muhalledelerinden anlaşıldığı üzere mezkûr elbiseleri ahz ettiği sırada ihtâr edildiği halde ısga etmeyerek bir kaput ve bir setre ile iki adet pantolon aldığı ve muhbiri sâdik tarafından verilen ihbârmeden sonra makam- vîlâyete takdîm idüb evrâk-ı da'vâ miyânında bulunan 24 Mart 313 tarihli müzekkeresiyle de bunların esmâniyla hafîye umurunda sarf etmek için almış ve mahalle sarfını ta'yîn ve irae edememekte bulunmuş olduğu beş lirayı tazmîn edeceğini ikrâr bil kinâye kabilinden olmak üzere itirâf eylemiş ve tahkîkât-ı evveliye evrâkındaki isticvâbında iş bu itirâfına müeyyed ve musaddak bulunmuş ve ahvâl-i mebhûsa ve hele her memûrun mal sandığından bir mahall-i muayyene sarf için ahz ettiği mebâlîğın mahalle sarfını ta'yîn ve senedât makbuzu ile isbat ve irae olan mecbûriyet nizâmîyesine karşı mezkûr beş liranın mûmâ-ileyh İbrahim Efendi tarafından mahalle sarfı ta'yîn sened makbûzlarının i'ta olunması delâletleriyle kasden şu iki kalem emvâl-i emûriyeyi zimmetine geçirdiğini mertebe-i sübût ve tahakkuka var dermiş ve hitâm-ı muhâkeme sırasında ve gerek mustantik nezdindeki istintâknâmesinde garazen ve hilâf-ı usûl taht-ı muhâkemeye alındığı yolunda isti'mal etmekte olduğu akvâl-i mücerredde emvâl-i mûriyeyi zimmetine geçirdiği hakkındaki sû-i niyyetinin tezâhürüyle düçâr-ı mücâzât olacağını anladıktan sonra yakayı pençe-i mücâzâtdan kurtarmak fikr-i bâtilasıyla sonradan tedârik edilmiş ve sadr-ı hakîkat hilâfında şeylerden ve irâde-i seniyye ile mensûb olmayan memûrinin taht-ı

muhakemeye aldırılması memûrin muhâkemesine aid nizâm izâhnâme evâmîr-i mahsûsa münderecâtınca makam-ı vilayet-i celilenin dâire-i salâhiyeti icâbında olmağla itirâzât vâkıasının iltifâta gayr-i şâyân bir takım bi esas ve haddizâtında merdûdiyete serd-i delâilden müstefni murâfaat-ı vâhiyeden ibâret bulunmuş olduğundan reddiyle muvâfık nefsi-l emir görülen heyet-i ithâmîye mazbatâsı ve müddeî-i umûmîlik vekâletinin esnâ-yı muhâkemedede sebk eden iddiası vecihle hareket -i vâkıası kanûn-u cezânın (Memuriyet-i mülkiye ve maliyeden her kim emvâl-i emîriyeyi zimmetine geçirir veya ahârın zimmetine geçmesine müsâade eder ise memuriyetten tardıyla üç aydan iki seneye kadar hapis olunur veya altı aydan üç seneye kadar nef' olunur) diye muharrer bulunan doksanıncı maddesi hükmüne muvâfık efâl-i te'dîbiyeden bulunmasına mebnî mûmâ-ileyh İbrahim Efendi'nin madde-i mezbûrun hükmüne tatbîkan ve muvakkaten memûriyetten tardıyla üç mâh müddetle hapsine ve komiserlik dâiresinden verilip evrâk-ı da'vâya merbût pusulada gösterilen beş yüz doksan kuruş elbise esmânıyla umûru hafiyeye sarf için ba-sened makbuz mal sandığından alarak mahalle sarfını irâe edemeyerek zimmetinde kaldığı anlaşılan beş yüz on beş kuruş rayiç akçeyi cem'an bin yüz on üç kuruşun dahi kendisinden tahsîl ve istirdâdına ve yüz yirmi kuruş masârîf-ı muhâkemenin bağdehu haksız çıkan taraftan alınmak üzere evvel emirde hazine-i celîle da'vâ vekilinden istifâsına mûmâ-ileyh İbrahim Efendi hakkında gıyâben ve hazine vekili hakkında vicâhen kabul ve itirâz-ı istînâf olmak üzere bil-ittifâk karar verilerek metn-i kanûn taraf-ı riyâsetten kırâatle müddeî-i umûmî ve hazine-i dava vekiline fi 26 Zilkaade 314 ve fi 16 Nisan 313 tarihinde muâmele-i tefhîm-i icrâ kılındı.

Fî 30 Zilkaade sene 314 ve fi 20 Nisan sene 313

1. Belge tahrif olduğundan kelime okunamamıştır.

Dosya No: 1516	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi: 4
Gömlek No: 21		Varak Adedi: 4
Tarih: 1315.Ra.14		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/264
<p>Hulâsa-i Münderecât</p> <p>Pasinler kaimakamlığı vekaletinde bulunan Ali Galip Efendi' ye sülüs maaş i'tasına müsâade buyrulmasına dair</p> <p>Dahiliye Nezâret-i Celîlesine</p> <p>Devletlü Efendim Hazretleri</p> <p>Görülen lüzum üzerine Pasinler kazası kaimakamlığı vekaletine ta'yîn ve i'zam olunan vilayet maiyyet memuru Ali Galip Efendi'nin kaimakamlık mezkûre mahsûs maaş şehri hamseden masârîf-ı zarûriyesini temin edemeyeceğinden bahisle icrâ-yı icâbı istirhâmında bulunmasına memuriyet-i muvazzafadan bu gibi vekaletlere ta'yîn olunacak zevâtın hal ve sıfat ve mevki' ve maslahat icabına göre hamseden ziyâde maaş i'tası lazım gelir ise bi'l istizân asıl maaşın rubu' ve sülüs miktarının ta'yîn olunacak vekile i'tası caiz olacağı harcırah kararname-sinin sekizinci maddesi fıkra-ı ahîresinde muharrer olup vekil mûmâ-ileyhin mekteb-i idâdi mülkiye muallimliği için maâriften mahsususu şehri yedi yüz kuruş maaşını iş bu vekalet sebebiyle alamayub vekillere terk buna mükâbil beş yüz kuruştan ibaret maaş-ı asliyesine zamîmeten istîfa edeceği cüz'i miktardaki kaimakamlık maaşı hamsenin ise idâresini bi'l vücuh temin edemeyerek azrarını mûcib olacağına kaza-i mezburun cesamet ve ehemmiyet-i mevki'ye müsâlehanın kesretine vekil mûmâ-ileyhin hal ve sıfatına nazaran mezkûr kaimakamlığa mahsus maaşın sülüsünün vekalette bulunduğu müddetçe kendisine i'tası zarûri görülmüş olduğundan ol vecihle icâb-ı halin ifâsına müsâade buyrulması meclis-i idâre-i vilayet ifadesiyle ma'ruzdur. Ol bâbda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.</p> <p style="text-align: center;">Fî 3 Zilkaade sene 1314 ve fi 24 Mart sene1313</p> <p style="text-align: center;">Erzurum Valisi</p>		

Dosya No: 1516	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:67
Gömlek No: 22		Varak Adedi: 96
Tarih: 1317 Z.5		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/265
Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine		
Hulâsa-ı Münderecât		
İlıca nahiyesi müdür-i sâbıkı İsmail Hakkı Efendi hakkındaki hükmü i'lâmı ve müteferruatının takdîm kılındığına dair		
Devletlü Efendim Hazretleri,		
Şeref-tevârüd eden 15 Nisan 313 tarihli ve dört numrolu tahrîrât-ı aliyye-i riyâsetpenahîleri arızan cevabiyesidir İlıca nahiyesi müdür-i sâbıkı İsmail Hakkı Efendi'nin İlıca karyeli baba nam şahsı kendüsine kıyâm etmemesinden dolayı mugayir-i kanun tevkîf ve Göz karyesi koruyucusu Yusuf ve ev hanesi şetm ve hapis ve Pulus karyeli Mustafa'yı bağlayıp kamış ile darb eylediğinin gıyâben icra kılınan muhakemesinde sabit olmasıyla kâbil-i istînâf ve temyiz olmak üzere mevad-ı mahyune naşi bir mâh müddetle hapis ve seksen kuruş masârıf-ı muhâkemenin tahsîline meclis-i idare-i vilâyetçe hükm olunarak ol bâbdaki i'lâm sûretinin li-ecl tebliği 26 Eylül 313 tarihli tahrîrât-ı âcize ile zabtiye nezâret-i aliyyesine gönderilmiş ve mûmâileyhin hükm-ü mezkûre adem-i kanaatle istînâf eylediği sûret emir ve iş'ar-ı âli asfânelerinin anlaşılmasına mebni mezkûr i'lâm evrâk-ı müteferruası ve tanzîm edilen melfûfât pusulasıyla beraber leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda emr ve fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.		
Fî 2 Zilhicce sene1314 ve fî 12 Mayıs sene 131		
Erzurum Valisi		

Mahkeme-i İstînâf Riyâset-i Aliyyesine

Bazı kimesneleri hasb ve darb etmesinden dolayı taht-ı muhakemeye alınan Ilıca nahiyesi müdür-i sâbıkı İsmail Hakkı Efendi hakkında cereyan aden muhakeme neticesinde kanun-u cezanın yüz altıncı maddesine tevfiikan bir mâh habsine dair Erzurum vilayet-i meclis-i idaresinden verilen karar mûmâ-ileyh tarafından edilmekle vermiş olduğu istînâf arzuhaliyle evrâk-ı saire mutâlaa olundu.

Mezkûr istinâf istid'âsı müddet-i nizâmiyesi zarfında i'ta kılınmış ise de ilel ve esbâbı hâvi layiha istinâfa verilmiş olmadığından esna-yı muhakemede serd edeceği müdâfaât ba'de-l istima' şifâhen arz-ı mütâlaâ edilmek üzere yevm-i muhakeme bi-t-ta'yin tarafının celbi lazım geleceği mütâlaâsıyla takdîm kılındı.

Fî 2 Safer sene 315 ve fi 21 Haziran sene 313

Şûrâ-yı Devlet İstînâf Müddeî- i Umûmilîği

Dosya No: 1516	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi: 3
Gömlük No: 24		Varak Adedi: 3
Tarih: 1315.S.29		Orijinal Kayıt: Erzurum 2/273
<p>Hulâsâ-i Münderecât</p> <p>Rusya'ya nakl-i hâne eden eşhâsın nakl-i mekân muâmelesinin ve teferruatının istizânına dair</p> <p>Dahiliye Nezâret-i Celîlesine</p> <p>Devletlü Efendim Hazretleri</p> <p>Ahâli-i İslâmiyeden olub da hâneleriyle Rusya'ya gidenlerin nakl-i mekân muâmelesi ifa olunub olunmayacağı ve şayet bunlar yine avdet edecek olurlarsa tekrar sicil-i nüfûsa kaydları hakkında olunacak muâmele Pasinler kazası kâimakamlığından istifsâr ve bu babda bir emir kaydına doğruyab olunamadığı da lede'l-havale vilayet nüfûs nezâretinden ifade ve tezkâr kılınmakla icâbı arz ve istizân olunur. Ol bâbda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.</p> <p>Fî 28 Zilhicce sene 1314 ve fî 17 Mayıs sene 1312</p> <p>Erzurum Valisi</p>		

Huzûr-u Ali-i Hazret-i Sadâretpenâhiye,

Ma'rûz-u çaker-i keminelidir ki,

Ahâli-i İslâmiyeden olub da hâneleriyle Rusya'ya gidenlerin nakl-i mekân muâmelesi ifa olunub olunmayacağıнын ve şayet bunlar yine avdet edecek olurlar ise tekrar sicil-i nüfûsa kaydları hakkında olunacak muâmelenin istifsârına dair Erzurum vilayetinden tevârüd eden 17 Mayıs 313 tarihli ve otuz üç numrolu tahrîrât leffen takdim olundu. Sicil-i nüfûs idâre-i umûmîyesinden ifade olunduğu üzere ziyaret ve ticaret kasdıyla memâlik-i ecnebiyeye gidecekler için nizâm-ı mahsûsa vecihle muâmele olunub fakat memâlik-i Devlet-i Âliye'den kat'-ı âlâka ile me'zûnen diyar-ı ecnebiyeye nakl-i mekân edecek olanların tekâlif-i emîrîyeden dolayı zimmet ve ilişkileri olduğu halde kat' ve istifâ edilmedikçe pasaport i'ta olunmaması ve bir kasaba ve yahut karye ahâlisinin müteaddid hâne halkı o suretle ihtiyâr-ı azîmet edilirse bunlara Bâb-ı Âli'nin ma'lûmat ve me'zûniyeti olmaksızın pasaport verilmemesi 29 Kanun-u Evvel 302 tarihinde makâm-ı nezâret-i âcizeden ta'mîmen tebliğ olunan Şûrâ-yı Devlet Tanzimat dairesi kararı iktizâsından bulunduğu gibi ol bâbda Trabzon vilayetinden bazı cihât istîfâ edilmesi üzerine de dâire-i mezkûreden muahharen kaleme alınub ahkâmı yalnız vilayet-i müşâr-un-ileyhaya tebliğ edilmiş olan 25 Teşrin-i Evvel 302 tarihli mazbatada gerek ticaret maksadıyla ve gerek sûret-i âhîrle memâlik-i ecnebiyeye gitmek isteyenlerden bütün bütün memâlik-i Osmaniye'den kat'-ı âlâka etmeyüb de emvâl ve emlâkı bulunanların yalnızca yahut ailesiyle birlikte azîmetlerine mümânaat olunması caiz olmayub ancak kalacak emlâkının vergisiyle bedelât-ı askeriye ve saire zimemât-ı emîrîyesini ifaya müteahhid bir vekil bırakması iktiza edeceği gösterilmiş olduğundan Erzurum vilayetinden bildirilen eşhâs hakkında dahi karar-ı meşrû' ahkâmına tevfiқан muâmele olunması ve bunların maskat-i re'slerindeki kaydları üzerine bir güne muâmele-i nakliye icrasına mahal olmayub yalnız pasaport alacakları zaman usûl-ü vecihle keyfiyet-i azîmetlerinin vukuât defterine kaydedilmesi lazım gelir ise de makarrarât-ı mezkûre esasen Hıristiyan teb'a hakkında olmasına ve sûret-i iş'ara nazaran istizânına ibtidâr kılındı. Ol babda emr ü ferman hazret-i veli-ül - emrindir.

Fî 4 Safer sene 315 ve fî 23 Haziran sene 313

Nâzır-ı Umûr-u Dahiliye

Dosya No: 1517	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:564
Gömlek No: 1		Varak Adedi: 894
Tarih: 1315.C.21		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/274
<p>Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine, Hülâsa-i Münderecât Vilayet nüfûs nâzır-ı sâbıkı Tahir ve baş katibi Muharrem beyler hakkındaki evrâk-ı da'vânın teferruatıyla beraber takdîm kılındığına dair Devletlû Efendim Hazretleri, Vilayet nüfûs nâzır-ı sâbıkı Tahir ve baş katibi Muharrem beylerin aleyhlerinde meclis-i idâre-i vilayetten sudûr eden i'lam hükmüne adem-i kanaatle istinâf da'vâ eylemelerine mebnî mezkûr i'lam ile ol bâbda iki kıt'a istid'ânâme evrâk-ı müteferruası melfufât pusulasıyla beraber meclis-i mezbûr müddeî-i umûmîliğinin ifadesiyle leffen arz ve takdim kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazreti men lehü'l-emrindir.</p> <p style="text-align: center;">Fî 23 Muharrem sene 1315 ve fî 11 Haziran sene 1312 Erzurum Valisi</p>		

Şûrâ-yı Devlet İstinâf Mahkemesi Riyâset-i Âliyesine

Esnâ-yı müzâkerede mütâlâa buyrulmak üzere müzekkere-i çakerânemdir

Evvelen: Müvekkilim aleyhine hazine-i celîle vekili tarafından ikâme olunan da'vâ güya ceza-yı nakdiye tabi' vukûât-ı ma'lûmeden ceza-yı nakdi istîfa etmesiyle zayâna sebebiyet verdiği bir miktar meblağın tazmîni gibi tazmînât-ı âdiye da'vâsından ibâret olub hukûk-u şahsiye da'vâlarının sûret-i ikâmesinde hukûk-u hazine ile ehad nâs beyninde bir fark-ı kanûn olmadığı ve usûlen her da'vâ-yı istid'â ile beyan olunacağı halde hazine-i celîle vekili istid'âsız hukûk-u şahsiye da'vâsında ve müdde'i-i şahıs hakkında bulundurması

Saniyen: İ'lâm müste'nif-i bîhde münderiç fi 11 Kanun-u Sani 309 tarihli emirnâme-i sâmi'de musarrahan muharrer olduğu üzere lede-l hace nâzır vekaletinde bulunan ketebenin vukû bulan muâmelât-ı mesuliyeti ale-l itlâk nâzırlarına aid iken bu cihet nazar-ı dikkate alınmamış yani bi'l müzâkere emirnâme-i mezkûr ahkâmının mer'iyet ve adem-i mer'iyeti ve müvekkilime cihet-i münâsebet ve adem-i münâsebeti ve mezkûr emirnâme bahsinden murad ahkâmınca müvekkilime hiçbir suretle mesuliyet terettüb etmeyeceği iddiâdan ibâret olarak dermiyân olunan kaffe-i müddeyatını isabet ve adem-i isabeti bi'l müzâkere bir kararla ta'yîn edilmek usûlen la-büdd iken ol bâbda bir nev' müzâkere cereyan ettiğine dair hüküm mahallinde bir nev' ibâre ve esbâb-ı mûcibe gösterilmemesi

Salisen: Müvekkilimin ancak üç mâh devam eden müddet-i vekâleti zarfında istifa etmediği dört yüz küsur kuruş cezâ-yı nakdi velâdet ve vefiyyat ve münâkehât ve talâk gibi tebeddül ve vefât eden eimme reis ve ruhâniler taraflarından verilmesi lazım gelen ve vakit ve zamanıyla kendü taraflarından verilmeyerek bila-hare halefleri câniblerinden verilen ve vukûât-ı nüfûsiye defâtirine kayd edilen vukûât olub vukûât-ı mesrûdenin evâmirnâme-i müteaddide-i ma'lûme-i ma'ruza ile cezâ-yı nakdiden muâf müstesna olduğu müvekkilim tarafından istintaken müdâfeaten dermiyân edildiği halde evâmirnâme-i müşârun-ileyha ahkâmı halen mer'iyül icrâ mı vekilimi mer'iyül icrâ ise ahkâmınca vukûât-ı münâzi'-i fiha ceza-yı nakdiden muâf ve müstesnâ mı vekilimi ve muaf ve müstesna ise hakîkten vukûât-ı

istisnâiyeden mi değil mi i'lam müste'nifin mütâlaasından müstebân buyurulacağı üzere ol bâbda asla tahkîkât ve tedkîkât ve müzakere icrâ edilmemesi ve müddet-i nizâmiyesi zarfında nüfûs idâresini vukûâtta haberdar etmemek münâsebetiyle mazhar-ı mucâzât olan zevatın kanânen dahi vefâtı ile i'tası lazım gelen cezâ-yı nakdi sâkıt olacağı ve tebeddül etmesiyle de kendü mesuliyeti bit-tabii halefine intikâl edemeyeceği emr-i izhâr ve evâmîr-i müşârun-ileyha ahkâmı da bu hükmüne mübteni iken kat'en atf-u nazar-ı dikkat edilmemesi

Rabian: Vukûât-ı münâzi' fihayı meşrûha ber-vech-i ma'rûz gerek evâmîrnâme-i müşârun-ileyha ahkâmına tevfiiken ve gerek kanûnen muâf ve ahkâmı hâlâ mer'i idüğü iştibâhtan vâreste ise de farz-ı muhâl olarak medâr-ı hüküm ittihâz kılınan emîrnâme-i ahire ile evâmîrnâme-i sâbika mülga add olundu ise mülga olduğu esbâb-ı mûcibesıyla mahallinde derc edilmek mukteziyât-ı usûliyeden iken mülga olduğuna dair dahi bir nev' ibâre ve esbâb-ı mûcibe münderic olmaması bu misüllü içtihâda müteallik muâmelâtta bir kimsenin kasti tahakkuk ettikçe mesuliyet teşekkül etmeyeceği derkâr olub kezalik farz-ı muhâl olarak mülga add olunur iken nazırları ve selefleri gibi mer'i telakki ederek hasbe'l beşeriye bir nev' hatada bulunan bir memûrun mesuliyeti teslim edilse hiçbir memur mesuliyetten azâde-i girîbân edemeyeceği ve hatta hükümleri mafevkinden mefsûh ve menkûz olan muhâkim ve hükâmın kâffeten tecrîmi lazım geleceği ve bu da muvâfık-ı kanûn-u muaddeletnümûn olmadığı cihetle kasden mi yoksa hataen mi cezâ-yı nakdi istifa olunmamış olduğu hakkında tetkîkât icrâsı îcâb ederken ol babda bir nev' tetkîkât ve esbâb-ı subûte görülmemesi ve evâmîr-i sâbıkaya bidâyeten zihnen mülga add edildiği rûşen hükümlerinden zımnen istidlâl ediliyorsa da emr-i celîl-i ahirde o evâmîr-i sâbika sarahaten mülga ve yahut delâleten mülga add olunabilmek için bila-istisna her vukûâtta cezâ-yı nakdi istifa ediniz deyu bir kayd ve işaret olmamasına göre evâmîr-i sâbika ahkâmı iskât ve ilga edildiğine kanâat edecek hiçbir sûret görülememesi

Hamisen: Müvekkilim evâmîr-i sâbika ahkâmına tevfiik-i hareketle amirine adem-i itaatda bulunmuş olduğu tafsîlden müstenfi idüğünden adem-i itaat hakkındaki zihâb bil-küllîye vâreste-i savâb olduğu gibi bir memur mâlik zayâ'ına ancak mürûr-u zaman gibi bir sebep ile sebebiyet verebileceğinden ve bu

misüllü vukûât cezâ-yı nakdileri yüz kuruştan noksan ve nazar-ı kanûnda kabahat nev'inden olarak müvekkilimin müddet-i vekâleti olan üç mâh zarfında mürûr-u zaman kanûnu vukû bulmayacağı şöyle dursun bu misüllü cezûyât kabîlinden olan cezâ-yı nakdinin eshâbından yani eimme ve reis-i ruhanilerden her dakika kabul-u tahsîl olmasına göre zaya'ına sebebiyet verdiği kanâat ve ciddaniye hasıl edecek hiçbir sebep ma'kûl ve makbûl mansûr değil yani tahsili lazım gelir idü ise nâzır ve hükûmet-i seniyye tahsîl edebilür ve istifa etmediği cezâ-yı nakdinin istifasına hiçbir hal mani' ve sâil olamaz ve şu halde müddet-i vekâlet zarfında ne zayi' olmuş ve ne de zaya'ına sebebiyet verilmiş olduğuna bir fikr-i selim hâsıl olabilürken böylece zayi' olmayan bir şeyin zaya'ına sebebiyet verilmiştir denmesi ve emr-i ahirde icrâsı emir buyurulan tahkîkât ceza eshâbının zî kudret ve bî kudreti hakkında olub istisnâiyyeti kayden ma'lûm mütehakkık olan ve zî kudret ve bî kudrete cihet-i teallükü olmayan bu misüllü vukûâta şümûlü olmadığı halde umumuna teşmîl edilmesi esbâb-ı fesihiyeden olduğundan lutfen keyfiyetin bit-tedkîk icrâ-yı adâlet buyurulması heyet-i celîle-i muhteremelerinin adâlet-i müsellimesinden istirhâm ederim. Ol bâbda emr ü ferman hazret-i men lehu'l-emrindir.

25 Şubat sene 313

Erzurum nüfûs baş katibi Muharrem vekili Serkis

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:5
Gömlek No: 1		Varak Adedi:5
Tarih: 1315.S.23		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/279

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine

İrade-i seniyye ile mansûb olmayan memûrun muhâkemesi hakkında bazı istîzânı hâvi cânib-i celîl-i sadaret-i uzmaya mütekaddim 2 Haziran 313 telgrafnâme-i çakerînin Şûrâ-yı Devlete hûlâsa buyurulmuş olacağına ve derdest olub devâir-i âidesince isti'mâl olunan bu gibi memûriye muâmelâtının bu bâbdaki irâde-i cevabiyenin şeref vurûduna müteallik bulunduğuna nazaran tesri' icrâ-yı icâbıyla ol bâbdaki kararın bir an evvel tebliğine müsâade buyurulması istirhamdır.

Fî 24 Haziran sene 313

Erzurum Valisi Rauf

Huzûr-u Sadaretpenâhîye

İrade-i seniyye ile mânsûb olmayan memuriyetin vezâif-i memûrlarına müteallik cürümden şikayet ve iddia vukûuna mahallerince tahkîkât-ı ibtidâiye icrâsı mansûb olduğu ticaret veya vilâyetin en büyük memûrundan müsâade alındıktan sonra memûrin-i muhâkeme ve izâhnâmesi ahkâmına tevfikân emr-i muhâkemelerine âid muâmelenin ifası dâhiliye nezâret-i celîlesinden Şûrâ-yı Devlet kararına müstenid 11 Ağustos 303 ve 65 numrolu tahrîrâtı ahkâmından olmasına ve nezâret ve vilâyet ta'bîrâtı memûrların dersâadet veya taşrada bulunmaları i'tibâriyle tefsîr olunmakta ise de orman ve maden nezâreti gibi nezâretler dahi taşradaki bil-umûm memûrlara âid muhâkeme için evrâkının irsâliyle nezâretlerinden istihsâl me'zûniyetine lüzum göstermekte olarak her nezârete müteallik memûrlar hakkında bu yolda muâmele edilmesi ise vilâyet ta'bîrinin zaten kalmasına icâb edeceğine nazaran arz ve istîzân olunur fermân

Fî 2 Haziran sene 313

Erzurum Valisi

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:52
Gömlek No: 2		Varak Adedi: 64
Tarih: 1315.Ş.13		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/280

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine ,

Hulâsa-i Münderecât

Polis efrâdından Ahmet Efendi hakkındaki evrâk-ı da'vânın melfûfât pusulasıyla mean ve leffen takdîm kılındığına dair

Devletlü Efendim Hazretleri,

Merkez vilâyet polis efrâdından Ahmet Efendi bin Hasan hakkında meclis-i idâre-i vilâyet muhâkemat dairesinden sâdır olan 3 Haziran 313 tarihli ve üç numrolu i'lâm hükmüne adem-i kanaatle istinâf da'vâ eylesine mebni ol bâbdaki arzuhâl ile mezkûr i'lâm ve evrâk-ı müteferruası tanzîm ettirilen melfûfât pusulasıyla beraber meclis-i idare-i vilâyet müdde-i umûmîliğinin müzekkeresi üzerine leffen cânib-i âli-i riyâsetpenâhilerine takdîm ve firistâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.

Fî 15 Safer sene 315 ve fî 3 Temmuz sene 313

Şûrâ-yı Devlet Muhâkemât Dairesi İstînâf Riyâset-i Aliyyesine
Ma'rûz-u bende-i keminelidir

Erzurum vilâyet-i celîlesi meclis-i idare ceza kısmından bi-l-muhâkeme 3 Haziran 313 tarihinde ittifâk-ı ârâ ile verilen kararda üç mâh müddetle mevkûfiyetime ve bir lira-yı Osmanî cezâ-yı nakdi i'tasıyla memûriyetten tardiyete ve da'vâ olunan bir adet yetim mecidiyenin istîfâsıyla müddei şahsa hoçatura i'tasına mütedâir olan hükme adem-i kanâatimden nâşî istînâf da'vâ etmek üzere mezkûr kararın i'lâm şekline konularak taraf-ı çakerâneme i'tası meclis-i mezkûrdan bi-l- istid'â taleb olunarak 11 Haziran 313 tarih ve üç numrolu i'lâm taleb-i vâkıan çakerânem üzerine 16 Haziran 313 tarihinde tarafıma tebliğ olunmuş ise de hükm-ü mezkûr hukuk-u sariha-ı benganemi pây-mâl ve usûl-u muhâkemâtı büsbütün ihlâl eylediğinden mahkeme-i âliyeniz huzurunda muhâkememin istînâfen rü'yet olunması için istînâf-ı da'vâ eyledim i'lâm müste'nif bihanın infisâhatını mucîb olan delâil merbûten takdîm-i huzur-u riyâsetpenâhîleri kılınan lâyiha-ı i'tirâzımda münderîc bulunmuş olmağla aleyhime verilen hükmün takassi ve feshiyle mahkememizin istînâfen rü'yeti vilâyetçe mütekarrimen acizânemin alel-had mütâlaasıyla beraat-ı çakerâneme bir karar i'tası husûsuna mebni adâlet olan mahkeme-i âliyeniz heyet-i kiramının vicdân ilim-i hakâyık-ı dâniyelerinden isti'tâf eylerim ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.

Fî 21 Ağustos sene 313

Erzurum polis efrâdından Ahmet

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:2
Gömlek No: 3		Varak Adedi: 2
Tarih: 1315.R.11		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/282

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine ,
Hulâsa-i Münderecât
Pasinler kazası maliye kalemi refiki Süfyan Efendi'nin muhâkemesi
keyfiyetine dâir

Devletlü Efendim Hazretleri

Pasinler kazası mal müdürü refiki Süfyan Sıdkı Efendi'nin ikmâl-i muhâkemesiyle neticesinin iş'ârı mûmâ-ileyhin istid'âsı üzerine şeref-vârid olan 12 Temmuz 313 tarih ve on yedi numrolu tahrîrât-ı aliyye-i riyâsetpenâhîlerinde emr-ü iş'âr buyurulmuştur mûmâ-ileyh Süfyan Efendi kaza-i mebzûr anbarında vukû' bulan zahire ihtilâsı maddesince maznûn ve müşterek olub bu bâbda Pasinlar mal müdürü esbâkı Mahmut Efendi tarafından takdîm edilen nakl-i da'vâ istid'âsı üzerine yeniden tahkîkât icrası 29 Nisan 313 tarih ve yedi numrolu tahrîrât-ı aliyye-i asfâneleriyle izbâr buyurularak muhâsebe-i vilâyetce tahkîkât-ı evveliyesi derdest ifa olunduğundan hâsıl olacak neticeye göre iktizâ-yı halin icrâsı tabii bulunmuş olmağla ol bâbda emr-ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.

Fî 11 Rebiülevvel sene 1315 ve fî 28 Temmuz sene 1313

Erzurum Valisi

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:4
Gömlük No: 5		Varak Adedi: 4
Tarih: 1315.Ş.11		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/286

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine

Hulâsa-i Münderecât

Pasinler'in sene-yi sâbika a'şâr mültezimlerinin zimmetleri hakkında

Devletlü Efendim Hazretleri

Pasinler merkezinden Osman ve diğer altı imzayla takdîm kılınan iki kıta telgraf kopyasının ahzıyla münderecâtına nazaran haklarında lazime-i muaddeletin ifa ve neticesinin arz ve inbâsı şeref-varîd olan 22 ve 25 Haziran 313 tarihli telgrafname-i âlî-i nezâretpenâhîlerinden emr-ü iş'âr ve ol bâbda vilâyet istinâf müdeî-i umûmîliğinden vurûd eden iki kıta tezkirede Pasinler kazasının sene-yi sâbika a'şâr tekâsiti bakâyâsından dolayı üç yüz senesinden beri kendilerinden aranmakta olan ayniyâtın bedeli tahvîliyle mea-faiz tahsîli yolunda habs ve tazyîk edilmekte olduklarından ve halbuki kaza-i mezkûrun ol bâbdaki medfûât defterleri hükümet konağının ihtirâkı sırasında muhterik olduğu gibi teslimât ilm ü haberleri de zâyi' olduğundan medfûât ve efali şuhûd-u şahsiye ile isbât edeceklerinden bahsle icrâ-yı icâbı merkûm Osman ve refikleri tarafından istid'â olunub teslimât ilm ü haberlerinin zaya'ına nazaran duyunâtın usûlen ve hükmen isbâtı lazım gelir ise de muahharan icrâ kılınan tahkîkât ve tedkîkât neticesinde mülteziminin mühterik olduğunu iddia ettikleri kuyudât üç yüz sekiz ve dokuz senelerine münhasır kalub metâlibât-ı vâkıa defâtir ve kuyûdâta müstenid olduğu anlaşılmiş ve mültezimin şuhûd-u şahsiye ile isbât-ı müddeâya kıyâmları zimemât ve efallerini çürütmek maksadına mübtene bulunduğu tezâhür etmiş idüğünden safsatalarına i'tibâr edilmemesi beyân ve tezkâr kılınmasıyla lede'l-havale muhâsebe-i vilâyetten yazılan derkenarda vâkıa Pasinler hükümet konağı mühterik olmuşsa da mültezimin zimmet mîrîlerine dâir olan mezâd-ı kâimeleriyle deyn senedâtı ve ahâli defterleri mevcûd olub yalnız teslimâtı irâe eden kuyûdât mühterik olmasına mebni teslimât vâkıalarını ilm ü haberle isbât

edenlere berî-üz-zimme nazarıyla bakılmak ve ilm ü haber irâe edemeyenler zimmetdâr tanınmak tabii olduğundan ol vecihle mahalline tebligât ifası lüzûmu dermiyân olunarak sûret-i istid'âya ve müddî-i umûmîliğe muhâsebenin derkenarına nazaran iktizâsının ifası mezkûr Pasinler kaimakamlığına yazılmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l -emrindir.

Fî 10 Safer sene1315 ve fî 28 Haziran sene 1313

Erzurum Valisi

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:6
Gömlük No: 6		Varak Adedi: 6
Tarih: 1315.Ş.5		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/290
Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine		
Devletlü Efendim Hazretleri		
<p>Van nüfûs nazırlığından Erzurum nüfûs nazırlığına nakil edilmiş ise de Erzurum vilâyetince memûriyeti kabul olunmayub açıkta kaldığından bahisle istid'â-yı muaddeleti hâvi İsmail Hakkı Efendi tarafından i'ta olunan arzuhalin leffiyle bu bâbdaki ma'lûmât ve mutâlaât-ı acizânemin inhâsı tevârüd eden 19 Teşrin-i evvel 313 tarih ve yüz seksen sekiz numrolu tezkire-i aliyye-i dâverîlerinde işâr buyurulmuştur bu husûs hakkında akdemce tevârüd eden 15 Mayıs 313 tarihli tezkire-i aliyye-i asfâneleri üzerine mûmâ-ileyhin vukû' bulan istid'âsına binaen Erzurum nüfûs nâzırlığına nakil ve ta'yîn edildiği halde vilâyetce bazı mütâlaât dermiyânıyla işe mübâşeret ettirilmeksizin iâde kılındığı 28 Haziran tarihli tezkire-i acizânemle cevaben izbâr edildiği kayden anlaşıl原因 mezkûr arzuhal iade ve takdîm olunmuştur.Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.</p>		
Fî 10 Recep sene 315 ve fî 23 Teşrin-i Sani sene 313		
Nâzır-ı Umûr-u Dâhiliye		

Devletlü Efendim Hazretleri

Şûrâ-yı Devlet mülkiye dairesine takdîm eylediğim tercüme-i hâl varaka-i çakerânem münderecâtından keyfiyeti muhat-ı ilm-i âli-i fehimâneleri buyrulacağı üzere bendeniz yirmi beş seneden berü mal memûriyetlerinde ve nüfûs nezâretlerinde bulunarak bunların cümlesinde hüsn-ü hâl ve hareketimi te'mîne muvaffak olmuşumdur memûriyet-i ahîrem olan Van vilâyeti nüfûs nezâretinden me'zûnen dersaâdete gelmiş ve dâhiliye nezâret-i celîlesince Erzurum nüfûs nezâretine tahvîl-i memûriyet eylemişdim memûriyet-i mezkûreye Erzurum Valisi devletlü Rauf Paşa hazretleri taht-ı himâyesinde olan birini ta'yîn ve inha ettiği cihetle ta'yîn ve azîmet-i çakerânemden nasılsa münfasıl olmuş ve binaen-aleyh kendü tervîc maksadı içinse kulunuza birtakım işin isnâd ve tecrîs fikrine düşerek adem-i kabûlde ısrâr eylemişti gerçi müşârun-ileyh hazretlerinin bu sûretle kulunuzun ma'dûriyetine tealluk eden fikir ve iş'arının kanûn ve adâlete adem-i mukâreneti makâmât-ı âliyece de anlaşılacak işe mübâşeretim hakkında dâhiliye nezâret-i celîlesinden mükerreren emir verilmiş ise de yine iğbirâr ve ısrâratdan vazgeçmediğinden iki ay kadar bir müddet orada mağdûr ve perîşân süründükten sonra bi-z-zarûr dersaâdete avdete ve düçâr olduğum felâket ve ma'dûriyetten dolayı taleb-i muaddelele mecbûr olmuşdum bu bâbdaki istid'â mürâcat-ı kemterânem üzerine adem-i kabûlü istilzâm eden mevâd her ne ise maddeten iş'arı taraf-ı âli-i riyâsetpenâhîlerinden vali müşârun-ileyhten isti'lâm olmağla cevaben yazdığı bir tahrîrâtta güya memûriyet-i sâbıkamca sû-i hâl ve harekette bulunub Van vilayetince sebk eden memûriyetim esnâsındaki ahvâl ve muâmelâtıma dair ettiği isti'lâma dahi kendü iş'ar ve isnâdını te'yîd edecek yolda bir cevap aldığından bahs etmiş ve memûriyet-i mezkûreye adem-i mübâşeretime işte bu ciheti sebep göstermiştir muhtâc-ı arz ve tasdîğ değildir ki memûrin-i devletin harekât ve muâmelâtının selâmet ve seyyeatini ta'yîn ve irâe edecek ve nazar-ı kanûnda haiz ü şevk ve i'timât olunacak vesaitin en başlucası tercüme-i hâl varakaları buna müteferri' evrakı müsbite ve resmîyelerdir işte bu müstezât-ı kanûniye ve makbûleye atf u nazar-ı merhamet buyuruldukta ma'lûm olur ki kulunuz şimdiye kadar bulunduğum memûriyetlerin cümlesinde sadâkat ve istikâmet dâiresinde hareket etmiş ve esasen müşârun-ileyh hazretlerinin

maiyyetlerinde dahi asla bulunmamış olduğumdan ahval-i şahsiye ve sâbıkama ait olan ma'lûmatları bit-tabii mecrûhtur Van nüfûs nezâreti bahsine gelince sûret-i musaddakasına tecüme-i hâl varakaen çakeraneme rabt edilen Van vilâyetinin mazbatası münderecâtında dahi müstebân buyurulacağı üzere kulunuz memûriyet-i mezkûrede bulunduğum müddet hüsn-ü hâl ve hareketine devam etmiş ve heyet-i vilâyetin mazhar-ı takdîri bile olmuşum şu halde Van vilâyetinin iş'arına istinâd edildiği ciheti dahi ber vechi ma'rûz daire-i hakniyetten mütebâid ve olsa olsa ol vakit Van vilâyet-i valiliğinde bulunan müşârun-ileyh hazretlerinin damadı atûfetlü Şemseddin Beyfendi hazretlerinden kendü arzusuna muvâfik olarak celb ettiği bir inhâya mesned olabilir ki bunun da nazar-ı kanûnda mecrûhiyeti ve heyet-i vilâyetin ol bâbdaki mazbata-i resmiyesi münderecâtına muhâlefeti tahakkuk eder kaldı ki yukarıda arz ettiğim üzere müşârun-ileyh hazretlerinin kulunuzu kabul etmemesi esasen kendü iltizâm ve ta'yîn ettiği adamın devam-ı memûriyet-i maksadına mebni olarak hatta bendenizden sonra nezâret-i mezkûreye desaâdetçe ta'yîn ve i'zâm buyurulan Şerif Efendi'yi dahi kabul etmemesi dahi sıdk-ı ifade-i çakerânemi te'yîd eder ahvaldendir şu hâl ve hakâyika nazaran hiç bir esbabı kanûniyeye müstenid olmaksızın kulunuz mücerred müşârun-ileyhin bir infiâli üzerine memûriyet-i mezkûreden mehcûr ve bir buçuk seneden berü bu yüzden açıkta kalarak rikkat ve merhamet-i celîle-i riyâsetpenâhiyelerini celb edecek bir derecede perişan ve mağdûr olduğum kanaati hasıl buyurulacağından memûriyet-i mezkûreye aid azâmet ve avdet-i harcırah çakeranemin ve memûriyet-i şerîfe ve lahikamdan mahrum ve açıkta kaldığım müddet maaşının icâb eden mahalden tesviyesiyle telâfi-i mâ-fâta mesâ'ı kanûniyeden müstefid buyurulmaklığıma müsaade celîle-i cenâb-ı fehîmânelerinin şâyân buyurulması bâbında ve her halde emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.

Fî 26 Teşrin-i Sani sene 313

Van Nüfûs Nazır-ı Sabıkı

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:3
Gömlük No: 7		Varak Adedi: 3
Tarih: 1315.Ş.4		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/292
<p>Huzûr-u Âli-i Hazret-i Sadâretpenâhîye</p> <p>Ma'rûz-u çaker-i keminelidir ki,</p> <p>Tebaen Devlet-i Aliyye'den Vadimanlı aşiretinden oldukları halde muhârebe-i mündefiada İran'a geçmiş olan yirmi hane halkı arz-ı dehâletle bu tarafa hicret eylediklerinden ve zaten bunlar kendi aşiretlerine mensûb bulduklarından kabûl-u dehaâletleriyle iskânları ve hayvanât ve eşyalarının gümrük resminden afv-u hamidiye dokuzuncu alayı binbaşlarından Vadimanlı aşireti rüesâsından Ali Bey tarafından istid'â olunduğu beyanıyla sûret-i kabulleri Erzurum vilâyetinden alınan 15 Eylül 313 tarihli telgrafnâmede istihsâr kılınması üzerine bunların tebaen Devlet-i Aliyye'den olduğu bildirilmesine nazaran kabulleri tabii olduğundan gümrük resminden afviyeti istid'â eyledikleri hayvanât ve eşya miktarının bi-t-tahkîk iş'ârı ve teferruâtı cevaben izbâr olunmuştu. Hayvanât-ı mezkûrenin cinsi ve miktarını mübeyyin defterin leffiyle vilâyet-i müşârun-ileyhten bu kere alınan 14 Teşrin-i Evvel 313 tarih ve doksan altı numrolu tahrîrât-ı melfûfeyle takdîm kılınmasına ve sûret-i istid'â ve iş'âra nazaran iktizâsının ifa ve emr-i inbası menut-ı. müsâade-i aliyye-i sadâretpenâhîleridir ol bâbda emr-ü fermân hazret-i veliyyu'l-emrindir.</p> <p style="text-align: center;">Fî 5 Receb sene 315 ve fî 18 Teşrin-i Sani sene 313</p> <p style="text-align: center;">Nâzır-ı Umûr-u Dâhiliye</p>		

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:2
Gömlek No: 9		Varak Adedi: 2
Tarih: 1315.L.15		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/298
<p>Şûrâ-yı Devlet Riyâsetine</p> <p>Kâimakamla mal müdürü ve muavininin müşter-il-menfaa ihtilâsâtlarıyla irtikabât sû-i idareleri çakerlerimizi yakmıştır vilâyet sızlanmamıza karşı gelen tahkîk memûrunun evrak-ı tahkikası bir aydır vilayet gönderilmiş semeresi görülmemiştir günden güne tezâyâ edilen zulm-ü taaddilerine tâkat götürülemediğinden Allah aşkına icraat ve adalet istirhamındayız ferman</p> <p style="text-align: right;">Hafız Kemal İspir</p>		

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:11
Gömlek No: 12		Varak Adedi: 21
Tarih: 1316.R.5		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/313

Yedinci fırka-i askerîye yazılan fi 4 Nisan sene 314 tarih ve 40 numrolu tezkere sûretidir.

Aslı mahalli mal müdürlüğüne gönderilüb sûreti leffen irsâl kılınan varakadan tafsîl keyfiyeti ma'lûm-u âlileri buyurulacağı üzere Tortum kâimakamı Şevket Efendi'nin hareket-i gayr-i marziyyesinin tahakkuku halinde hakkında muâmele-i icâbiye icra olunmak üzere merkez vilayete celbi mukarrer bulunmağla mezkûr varakadaki ihbârâtını te'yid edecek ma'lûmât-ı kâfiye ve müsbete alınmak için kol ağası Âbidin Efendi'nin dahi nezdinde bulunduğunu dermiyân eylediği fihrist ile beraber seri'an buraya azimet-i esbâbının istikmâline ve keyfiyetinin inbâsına inâyet-i alliyeye-i kumandaniyeleri sezâvâr buyurulacak bâbında

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine

Hulâsa-i Münderecât

Tortum kâimakamı Şevket Efendi'nin harekât-ı gayr-i marziyyesi hakkında icra kılınan tahkîkât neticesine ve ol bâbdaki evrâkın leffen takdîm kılındığına dair

Devletlü Efendim Hazretleri

Tortum mal müdürü tarafından bir mektuba leffen taraf-ı âcizâneme gönderilen ve Tortum redif kolağası Âbidin mührüyle mümehhûr bulunan bir varaka münderecâtı Tortum kâimakamı Şevket Efendi'nin geçenlerde Mithat Paşa, Mahmut Paşa, Rusya, Avusturya, İngiltere sefirleri ve daha bunlara mümâsil bir takım kimesnelerin hamiyetlerinden bahs olmak üzere "Hamiyet-i Mücessime veyahut "Gayret-i Diniyye" namıyla bir risâle kaleme almak için mûmâ-ileyh Şevket Efendi'nin hatt-ı destiyle muharrer fihrist makâmındaki varakayı elde ederek nezdinde bulunduğu ve mûmâ-ileyhin Arabistan havalisini geşt ü gûzar ettiği sırada yazdığını kendisinden istediği Devlet-i Aliyye aleyhinde bin sayfadan ibâret bir risâlenin dahi yukarıda biraderi reji memûr-u sâbıkı Hacı Mustafa Efendi'nin hanesinde bir sanduka derûnunda mahfûz olduğunu dermiyân eylemesi üzerine hakkında tahkîkât ve muâmelat-ı lâzime-i kanûniye ifa olunmak üzere mûmâ-ileyh Şevket Efendi ile bu bâbdaki ma'lûmât ve ifâdâtı zabt için kolağası Âbidin Efendi merkez-i vilayete celb olunarak kolağası hakkında kumandanlıkça ve Şevket efendi için defterdâr-ı vilayet saadetlü Ferid Beğ ile merkez müddeî-i umûmî muavini Mahmut ve polis ser komiseri Şevki Efendiler'den mürekkeb ve müteşekkil komisyon ma'rifetiyle icra kılınan tahkîkâtın hâsıl olan neticede kolağası mûmâ-ileyhin ibrâz eylediği ufak bir kağıt üzerinde "Gayret-i Diniyye" veyahut "Hamiyet-i Mücessime" serlevhası ve anı müteâkib mukaddeme ünvanı altında bâb-ı seraskeride Bekir Ağa Bölüğü camii altı ibâreleri ve daha aşağıda Mithat Paşa'nın sadâreti tarihini Bulgaristan ihtilali tarihini esbâbı Şevket Paşa, Rusya sefiri, Fransa sefiri, İngiltere sefiri ibâreleri muharrer olduğu görülerek keyfiyet-i mûmâ-ileyh Şevket Efendi'den istifsâr

edildikde mezkûr fihrist kılıklı varakadaki “Gayret-i Diniyye” Hamiyet-i Mücessime ta’bîrâtından maadası kendü hattı desti olduğunu ve sebep-i tahrîri de mekteb-i mülkiye-i şâhânedede esna-yı tahsilde muallimler tarafından talebeye tedris olunan hukûk-u düvel ve resâil-i siyasiye-i atikanın mütâlaası için ol vakt yazılıb elyevm Tortum’da bulunan “Hukuk-u İdare” namındaki kitabın içerüsünde kaldığını ve mezkûr kitabı kolağası mûmâ-ileyh mütâlaa etmek üzere aldığı zaman içerisinde elde edüb mesâve-i ahvâlinden dolayı merkez-i vilayete şikayet eylediği Tortum Polis komiseri Cemil Efendi ile beynlerinde olan rabıta mülâbesesiyle bu şikayetten hasıl ettiği infîâl üzerine mezkûr varakayı ser-rişte ile kolağası mûmâ-ileyhin aleyhinde isnâdâta kıyâm eylediğini zemin-i müdâfaada dermiyân etmiş ve Devlet-i Aliyye aleyhinde olarak kâimakam mûmâ-ileyh tarafından yazılan biraderi hanesinde bir sanduka derûnunda mahfûz olduğu iddia olunan risâlenin evvelce vuku’ bulan emir ve iş’ar üzerine taharri edilmiş ise de zuhûr etmediği lede-l- isti’lâm Sivas vilâyet-i celîlesinin iş’ar-ı cevâbiyesinden anlaşılmış ve şu sûretce mûmâ-ileyh Şevket Efendi’nin müstelzim-i muhâkeme hâli görülememiş olduğu zikr olunan komisyondan bil-fezleke gösterilmekle mûmâ-ileyh mahalli memûriyetine i’zâm kılınmış ise de evrâk-ı mezkûre bi kere de Şûrâ-yı Devletçe tedkîk edilmek üzere leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu’l-emrindir.

Fî 4 Muharrem sene 1216 ve fî 12 Mayıs sene 1214

Erzurum Valisi

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:3
Gömlek No: 14		Varak Adedi: 3
Tarih: 1316.S.29		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/317

Huzûr-u Âli-i Hazret-i Sadâretpenâhîye

Ma'rûz-u çaker-i kemineleridir ki,

Pasaportla memâlik-i ecnebiyeye azîmet ve avdet idüb müddet-i münkazî olmaksızın bi-t-tekrar memâlik-i mezkûreye gitmek isteyenlerin hâmil oldukları pasaportları daire-i aidesine vize ettirmeğe mecbûr buldukları iş bu vize muâmelesinin meccânen ifa kılınacağı pasaport nizâmnâmesinin onuncu maddesinde masrûh ise de vize ettirmedikleri hâlde hudûdda tutulurlar ise ceza-yı nakdi alınub alınmayacağı hakkında sarâhat olmadığından on dördüncü ve on yedinci maddelerinde mûnderic ceza-yı nakdiler ise memâlik-i şâhâneye dâhil olanlar hakkında olub hârice gidenlere şumûlüne dair bir işaret görülemediğinden ve şimdiye kadar bu gibilerden hudûd pasaport memûrları tarafından ceza-yı nakdi alınarak vize edildiği cerayân-ı muâmeleden anlaşılmasıyla bu bâbda tereddüd hâsıl olduğundan bahisle Erzurum vilâyet-i celîlesinden tevârüd idüb leffen takdîm kılınan 16 Nisan sene 314 tarih ve yirmi altı numrolu tahrîrâtta istifsâr-ı muâmele olunmuştur fi'l hakîka bu bâbda pasaport nizâmnâmesinde bu gûne sarâhat olmadığından sicil-i nüfûs idare-i umûmiyesi ifadesiyle istîzân-ı keyfiyetine ibtidâr kılındı ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyy'ü-emrindir.

Fî 28 Muharrem sene 316 ve fî 6 Haziran sene 314

Nâzır-ı Umûr-u Dâhiliye

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:43
Gömlek No: 16		Varak Adedi: 56
Tarih: 1317.C.25		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/320

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine

Hulâsa-i Münderecât

Telgraf müfettiş muâvini İsmail Efendi aleyhine ikâme edilen tazmînât da'vâsına dair

Devletlü Efendim Hazretleri

Erzurum posta ve telgraf idaresi müfettiş muâvini İsmail Hakkı Efendi aleyhine ikâme edilen tazmînât da'vâsı üzerine cereyân eden tahkîkât neticesinde tanzîm olunan men'i muhâkeme kararnâmesine i'tirâzı havi idare-i mezkûre da'vâ vekili tarafından verilen varaka meclis-i idare-i vilâyet heyet-i ithâmiyesince red edilmişti bu kere de temyîz-i da'vâ ettiğini mübeyyin verilen istid'ânâme ile ol bâbdaki lâyiha ve evrâk-ı da'vâyı meclis-i mezkûr müddeî-i umûmîliği ifadesiyle leffen pîş-gâh-ı dakayık-ı iktinâh-ı âli-i asfânelerine ba's ve takdîm kılınmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.

Fî 4 Rebiülevvel sene 1216 ve fî 11 Temmuz sene 1214

Erzurum Vali Vekili

Defterdâr

Erzurum vilâyet-i celîlesi mektubcusu izzetlü Ali Rıza Efendi'nin taht-ı riyâsetinde olmak üzere a'zâdan refetlü Tevfik Bey ve fütüvvetlü Zakar Efendi'den mürekkebe heyet-i ithâmîye üç yüz on beş senesi zilkaadesinin yirmi dokuzuna müsadif üç yüz on dört nisanın sekizinci Çaharşenbe günü tahsîs olunan odada bi'l-içtima' Erzurum posta ve telgraf baş müdüriyet da'vâ vekilinin müfettiş muâvini refetlü İsmail Hakkı Efendi aleyhine ikâme etmiş olduğu da'vâya müteallik evrâk meslis-i idare-i vilâyet müddeî-i umûmîliğinin 27 Şubat 313 tarihli mütâlaanâmesiyle i'ta edilmekten nâşi müddeî-i umûmi vekili hazır olduğu halde meclis ketebesinden zabıt kâtibi Mehmet Bey'e kıraat ettirildi.

Tahkîkât-ı istintâkiye üzerine memûrîn mûmâ-ileyhadan tanzîm kılınmış olan 25 Kanun-u Sani 313 tarihli iddianâmenin hulâsâ-i meâli postahâne sandığına zimmetdâr olan müdür-i esbâk Bahaeddin Efendi'nin bir kıt'a senetle menzilci Sabit Ağa'dan matlûb olan on yedi bin kuruşu mûmâ-ileyh İsmail Hakkı Efendi Bahaeddin Efendi'nin vezneye olan borcuna mahsûb etmeyüb hârice olan deynine vermesinden dolayı ahz-u sârif i'tibâriyle mes'ul ve zâmin tutulması postahâne tarafından iddia kılınmakta ise de mûmâ-ileyh Baha Efendi'nin zimmeti zuhûrunu müteâkıb emvalinin hazine memur edilen heyet tarafından kırk altı kalem eşyasının tahrîr ve hacz edildiğine dair 2 Kanun-u Evvel 305 tarihli defter şerhinden sonra fi 16 Kanun-u Evvel 305 tarihte meclis-i idâre-i vilâyet a'zâ-i sâbıkasının müteveffa Mümas Efendi tarafından tahrîri kılınmış olan bir zeylde inde'l-icâb talep olduğunda hükûmete teslim kılınacağı muharrer bulunmuş. İş bu senede mahsûs zeylde İsmail Efendi'nin imza ve mührü olmadığı gibi Mehmet Tevfik mührünü hâvî cây-ı bahs olan mezkûr sened yirmi dört binin yüzbeş kuruşu muhtevi iken Baha Efendi'nin muhâsesini rü'yet eden heyet-i hesâbiye bunun yalnız yedi bin üçyüz altı kuruşunu Baha Efendi'ye âid olduğunu kabûl ile postahâneye olan zimmetine mahsûb etmiş ve bakiye-i muhteviyâtı da Baha Efendi'nin hârice olan deynine değil mezkûr sened bâlâsındaki meşrûhât mûcibince müteahhidin beledi ve mal sandıklarıyla sâireye olan borcuna te'diye olduğu devir hesâb ve defteri ve devâir-i âidesinden i'ta kılınan ecvibeden anlaşılmış ve iddia-yı vâkı' vechiyle mezkûr sened muhteviyâtının mahcûziyetine dair İsmail Hakkı Efendi'ye bir güne evrâk-ı resmiye-i muğtebere ve hacznâme

tebliğ edildiğine dair bir evrâk ibrâz edilemediğinden postahâne da'vâ vekilinin iddiâsı kavli mücerretten ibâret kılındığı tahakkuk eylemiş olmasına ve Bahaeddin Efendi ise dersâdet Ayasofya merkezi telgraf memurluğuna elyevm mustahdem olması cihetle zimmet-i mütehakkasından nâ- tahsîl kalan kısmının cihet tahsîli de mefkûd olmamasına binaen mûmâ-ileyh İsmail Hakkı Efendi'nin men'-i muhâkemesini mutazammın kararnâme tanzîmi taleb ve iddiâsının ve meclis-i idare-i vilâyet müstantıklığı memurininin zîr iddiânâmede muharrer ve riyâset sıfatıyla cânib-i celil vilâyetpenâhî de musaddak 4 Şubat 313 tarihli kararnâme münderecâtında iddiânâme-i mezkûr münderecâtını tafsîl ile beraber ol-vakt meclis-i idâre-i vilâyetin hacz edilmiş olan emvâli hakkındaki muâmele-i haczin meclis-i idare-i vilâyet salâhiyeti hâricinde olmasıyla Şûrâ-yı Devlet riyâset-i celîlesinde şeref-tevârüd eden ve şûrâ-yı mezkûr temyîz mahkemesi kararını hâvî bulunan tahrîrât-ı aliyye mûcibince hacz vâkı' fek olunub sened-i müdeâ eşya-yı mahcûze ile beraber Baha Efendi'nin kainbirâderi Behcet Efendi müteveffa Mümasil Efendi tarafından verilmiş olduğu rü'yet-i muâmeleden istidlâl kılındığından ve o hâlde müdür-i sâbık İsmail Efendi'ye sened muheviyâtının mahcûziyetine müteallik ihtârât ve tebliğât-ı resmiye vukûunu veya asıl senedin mûmâ-ileyh İsmail Efendi'de olduğunu müsbet ve musaddak evrâk-ı resmiye ve delâil-i müknaa bulunamadığından muhâkemedan men'i lüzûmunu hâvî bulunmuştur.

Mezkûr kararnâme münderecâtı aleyhine i'tirâzı hâvî ser müdürîyet da'vâ vekili Seyfullah Efendi tarafından müddet-i nizâmiyesi zarfında verildiği bit-tedkîk anlaşılan fi 11 Şubat 313 tarihli istid'ânâmenin hulâsâ-i muhteviyâtı asıl senedin İsmail Efendi nezdinde olduğu ve her hâlde senedin vücûduna ma'lûmâtı munzam bulunduğu derkâr iken şumulü olan mebalîğin postahânenin matlûbâtına mahsûb etmeyüb Baha Efendi'nin mahall-i sâireye olan deynine vermesi mesuliyeti ve zamânla mahkûmiyetini istilzâm edeceğinden men'-i muhâkeme kararnâmesi münderecâtının feshiyle taht-ı muhâkemeye alınması iddiasını ve müddeî-i umûmîlik memûriyetinin fi 27 Şubat 313 tarihli mütâlaanamesi müfâdide i'tirazât vâkıa tahkîkât ve tenkîkât neticesine müstenid olan kararnâmenin münderacâtına gayr-i vârid görüldüğünden reddiyle müzâyâ-ı kararnâmenin taht-ı tasdîke alınması mütâlaasından ibâret bulunduğu vekil

mûmâ-ileyhin istima' olunan ifade-i şifahiyesi dahi iddianâme meallerinin tekrarından ibâret bulunduğu anlaşıldıktan ve evrâkı heyete bi't-tevdi' zabıt katibiyle beraber odadan çıktıktan sonra bilâ-fâsıla müzâkerât-ı lâzime icrasına lede'l-ibtidar on yedi bin kûsür kuruşu hâvi senedin aslı İsmail Efendi'de olduğu postahâne da'vâ vekili tarafından verilen i'tiraznâmede dermiyân kılınmış ise de sened-i mezkûrun meclis-i idare-i vilâyet a'zâ-yı sâbıkasından müteveffa Mümasil Efendi nezdinde kaldığı 2 Kanun-u Evvel 305 tarihli eşya-yı mezkûre defteri zîrinde 16 Kanun-u Evvel 305 tarihli şerh mealinde anlaşılmış ve muhteviyât senedin hacz edildiğini ve hacz-i vâkı'ın İsmail Hakkı Efendi'ye tebliğ kılındığı ve asıl senedin mûmâ-ileyh nezdinde olduğunu müsbet evrâk-ı tahkîke miyânında bir evrâk-ı resmiye ve delâil-i mûknaya tesâdüf edilememiş ve İsmail Efendi tarafından ibrâz edildiği iddia edilen sûret ise gayr-i masddak ve resimden âri olub ihticâca sâlih olamayacağı derkâr bulunmuş binâberîn postahâne da'vâ vekâletinin i'tiraznâmesi na.bemahal ve gayr-i vârid görünmüş olduğundan reddiyle men'-i muhâkeme karanâmesinin tasdîkine bi-l-ittifâk karar verilerek evrâk-ı tahkîke takımıyla daire-i aidesine iade ve firistâde kılındı.

Fî 29 Zilkaade sene 315 ve fî 8 Nisan sene 314

Aza

Aza

Reis

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:3
Gömlek No: 17		Varak Adedi: 3
Tarih: 1316.Ca.5		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/323

Dâhiliye Nezâret-i Celilesine

Hulâsa-i Münderecât

Keşişlik namının papazlığa tahviliyle tesviyen kaydını istida eden Kukas hazretleri

Devletlü Efendim Hazretleri,

Ermeni patrikliğinin papazlık ünvanı verilmiş olduğundan bahsle nüfûsca tesviye-i kaydı Erzurum ovasından Ebu-'l Hindi karyeli keşiş Kokas imzasıyla verilen arzuhâlde istid'â olunmuş ve bu misüllü papazlık sınıfına dâhil olmasından dolayı tebdîl-i nâm isti'dâsında bulunanlar için evvel emirde cânib-i âli-i nezâretpenâhîlerine arz ve iş'ar keyfiyetle Şûrâ-yı Devletçe verilen karar üzerine muamele icrası usûl-ü ittihâz edildiği 4 Şubat 310 tarihli tahrîrât-ı aliyye-i asifâneleri iktizâ-yı celilinden bulunmuş olmağla icâb-ı hâlde icra ve irade inbâsına müsaade buyurulmuş nüfûs nezâreti ifadesiyle arz olunur ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.

Fî 7 Rebiülevvel sene 1316 ve fî 14 Temmuz sene1314

Erzurum Vali Vekili

Defterdar

Dosya No: 1518	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:2
Gömlek No: 19		Varak Adedi: 2
Tarih: 1316.Ş.13		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/333
<p>Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi</p> <p>Hulâsa-i Münderecât</p> <p>Meslek-i ruhanîye duhûl edenlerin nüfusca muamele-i kaydiyelerinin istizânını hâvî</p> <p>Devletlü Efendim Hazretleri</p> <p>Erzurum'un Mumcu-yu Ulya mahalleli Agop veledi Etam ve Abdurrahman Ağa mahalleli Şebşeyan Bedros veledi Avadis Ilıca karyeli Vahanyan Arakil veledi Kigork ve Çiftlik karyeli Melkon veled Mosis ve Kızıl Kilise karyeli Toros veledi Agop ve Ohannes veledi Kabriyel nam kimesnelerin bundan birkaç sene mukaddem birincisi Hemayak ikincisi Zari üçüncüsü Zarmair dördüncüsü Barşak ve beşincisi Pilibisis altıncısı Nişan nâmlarıyla meslek-i ruhanîye duhûl ettiklerinden nüfusca muamele-i kaydiyelerinin icrası Erzurum Ermeni murahhasalığı vekâletinden ba-varaka iş'ar kılınmış bu gibi mesleki ruhanîye duhûllerinden dolayı tebdîl-i nâm edecekler için Şûrâ-yı Devletçe verilecek karara göre muamele-i kaydiyelerin icrası makâm-ı âli-i nezâretpenâhîlerinin 4 Şubat 315 tarihli tahrîrâtı ahkâmından bulunmuş olmasına nazaran icâb-ı hâlin icra ve emr-u inbâsına müsaade buyurulması nüfus nezâretinin ifadesiyle arz olunur ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.</p> <p style="text-align: center;">Fî 2 Cemaziyelahir sene 1316 ve fi 6 Teşrin-i Evvel sene 1314</p> <p style="text-align: center;">Erzurum Valisi</p>		

Dosya No: 1519	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:177
Gömlük No: 1		Varak Adedi: 315
Tarih: 1317.N.8		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/334
<p>Dâhiliye Nezâret-i Ceflesine</p> <p>Hulâsa-i Münderecât</p> <p>İspir kâimakamı Cemil Bey'in taht-ı muhâkemeye alınmasına dair</p> <p>Devletlû Efendim Hazretleri</p> <p>İspir kazası kâimakamı Cemil Bey'in mesâve-i ahvâlınden dolayı taht-ı muhâkemeye alınması için lâzım gelen muamelenin ifa ve emr ü inbasına dair mütekarrim 2 Mayıs 314 tarihli ve 32 numrolu tahrîrât-ı acizî müktezâsının tesri' ve icra ve iş'arına müsaade buyurulması meclis-i idare-i vilâyet müdde-i umûmîliğinin ifadesiyle arz olunur ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.</p> <p>Fi 10 Ramazan sene 1316 ve 21 Kanun-u Evvel sene 1314</p> <p>Erzurum Valisi</p>		

İ'lâm

A'şar ihâlesi husûsundaki evâmîr ve tenbihâta tevfiik hareket ve ziraat bankasına âid dört yüz kuruşu vakt ve zamanıyla teslim-i sanduk etmediği iddiasıyla taht-ı muhâkemeye alınan İspir kazası kâimakam esbakı Cennetzade Cemil Bey hakkında Erzurum Vilâyet-i meclis-i idaresinden verilen hükme adem-i kanaatle istînâfen tedkîki mûmâ-ileyh tarafından istid'â olunmuş ise de mezkûr istid'ânâmenin müddet-i nizâmînin mürûrundan sonra i'ta kılındığı bi-t-tedkîk anlaşılmiş mezkûr istînâf istid'âsının reddine dair Şûrâ-yı Devlet istinâf mahkemesinden 29 Kanun-u Sani 324 tarihinde sâdır olan hükm ve kararı hâvî i'lâm istinâf-ı gıyâbi aleyhine i'tirazı mutazammının bu kere mûmâ-ileyh Cemil Bey tarafından verilen i'tirâz-ı ale'l-hükm istid'âsı üzerine ta'yîn kılınan günde mûmâ-ileyh Cemil Bey vürûd eylemiş istînâf müddeî-i umûmîsi Faik Bey Efendi hâzır olduğu hâlde alenen icra-yı muhâkemeye mübâşeretle evvel emirde mezkûr i'tiraz-ı ale'l-hükm istid'âsının müddet-i nizâmîsi zarfında i'ta edilüb edilmediği tedkîk kılındı salif-üz-zikr 29 Kanun-u Sani 324 tarihinde verilen kararı hâvî i'lâm istînâf-ı gıyâbînin mûmâ-ileyh Cemil Bey'e 9 Mart 325 tarihinde tebliğ kılındığı ol bâbdaki tebliğ ilm ü haberinin müstebân olduğu gibi 6 Nisan 325 tarihli i'tiraz-ı ale'l-hükm istid'âsı dahi mahalli müddeî-i umûmîliğe i'ta ve tarih-i mezkûrda kaydiye verildiği görülmesi üzerine ne diyeceği müddeî-i umûmî mûmâ-ileyhten istifsâr kılındıkta müddet-i a'zâmının mürûrundan sonra i'tiraz-ı ale'l-hükm istid'âsının verilmiş olduğundan bahsle mezkûr istid'ânın reddini ve mûmâ-ileyh Cemil Bey'in dahi i'lâm-ı gıyâbînin kendisine tebliğ olduğundan yirmi beş gün sonra ve müddeti zarfında i'tirâz istid'âsını vermiş olduğunu ifade etmiş ve ledes-sual tarafının başka diyecekleri olmadığı anlaşılmişolmasıyla hitâm-ı muhâkeme usûlen tefhîm kılındı

İktizâsı müzâkere olundukta cereyân eden muhâkemededen ve icra kılınan tedkîkâtan müstebân olduğu vecihle İspir kazası kâimakamı Cennetzâde Cemil Bey tarafından müddet-i kanuniyesinin mürûrundan sonra i'ta kılınmış olan istînâf istid'ânâmesinin reddine dair mukaddema sâdır olan hükm-ü istînâf-i gıyâbînin 9 Mart 325 tarihinde mûmâ-ileyhe tebliğ edilmesine ve hükm-ü mezkûr aleyhine

mûmâ-ileyhin i'ta eylediği salif-üz-zikr 6 Nisan 325 tarihiyle müverreh i'tirâz-ı ale'l hükm istid'ânâmesi müddet-i nizâmînin mürûrundan sonra i'ta kılındığı tedkîkât-ı vâkıadan müstebân olmasına ve usûl-ü muhâkemât ceza-yı kanun-u muvakkatının yüz yetmiş birinci maddesinde “ Hükm-ü gıyâbi mahkâm aleyhin zatına veya ikâmetgahına teblîğ olduğu tarihten i'tibâren beher mirya metro mesafe için bir gün ilâve olunmak üzere beş gün zarfında mahkûm-u aliyye bu hükmün icrasına i'tirâz eder ve i'tirâzını müddeî-i umûmîye ve müddeî-i şahsîye teblîğ eylerse hükm-ü gıyâbi keenlem yekûn add olunur fakat hükm-ü gıyâbi i'lâmın teblîği masârıfıyla i'tirâz masrafı maznûn aleyhine hükm olunabilir eğer hükm-ü gıyabi i'lâmı mahkûm-u aleyhin zatına teblîğ olunmuş olur veyahut hükmün icrasından haberdâr olduğu sâbit olmaz ise cezanın mürûr-u zamanla sükûtu için muayyen olan müddet-i kanûniyenin iktizâsına kadar i'tirâz istid'âsı kabul olunur.” deyu muharrer bulunmasına binâen madde-i mezkûrenin fıkra-i evveliyesi mûcibince müddeî-i umûmî Faik Bey taleb-i vecihle mûmâ-ileyh Cemil Bey tarafından müddet-i nizâmînin mürûrundan sonra i'ta kılınmış olan i'tirâz-ı ale'l hükm istid'âsının reddine zîrde miktarı murakkam yüz yirmi kuruş masârıf-ı mahkeme ile resmi munzam pul bedeli olan 20 paranın mu'teriz mûmâ-ileyh Cemil Bey'den ahzına müteahhiden ve vicâhen kabil-i temyîz olmak üzere karar verilerek 4 Şaban 327 ve 8 Ağustos 325 tarihine müsadif cuma' ertesi günü müddeî-i umûmî mûmâ-ileyhin huzûruyla mûmâ-ileyh Cemil Bey'e tefhîm kılındı.

Dosya No: 1519	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:5
Gömlük No: 5		Varak Adedi: 5
Tarih: 1316.Za.29		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/346
<p>Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine</p> <p>Hulâsa-i Münderecât</p> <p>Pasaport ve vizesiz olarak derdest olunub ceza-yı nakdi vermeğe gayr-i muktedir bulunan eşhâs hakkında</p> <p>Devletlü Efendim Hazretleri</p> <p>Hudûdda derdest olunub pasaport ve vizesiz bulunmasından dolayı ceza-yı nakdi ahzı lâzım gelen eşhâsdan iktidâr-ı maliyeleri olmayanlar hakkında olunacak muamelenin istizânına dair dâhiliye nezâret-i celîlesine sebk eden iş'ar üzerine şeref-tevârüd eden fi 15 Kanun-u evvel 314 tarih ve on yedi numrolu tahrîrât-ı aliyye-i riyâsetpenâhîlerinde ba'dehu iktizâsı müzâkere olunmak üzere o gibi iktidâr-ı maliyeleri olmayanların ne makûle eşhâstan olduğunun ve bunlar hakkında mukaddema ne yolda muamele icra edilmekte idüğünün arz ve inhası izbâr buyrulmaktan nâşi vilâyet nüfûs nezâretine lede'l hulâsa yazılan derkenârda yedinde pasaport bulunub da vizesiz olduğu halde gelen eşhâsın pasaport nizâmnamesinin on dördüncü maddesinin fıkra-i ahiresi mûcibince vize harcının iki misli olan kırk kuruşun ahzı lâzimedden ise de ekseriya bu kabilden hudûd muayene memûrlarının nezdine götürülen eşhâs meblağ-ı mezbûru ifaya gayr-i muktedir emele gürûhundan veya Rusya yakasında bulunan fukara takımından bulunduğ ve bunlar miyânında ahvâli dâi-i şübhe olanlar hükûmet merkezlerine gönderilmekte olud ancak hâlleri celb-i iştibâh olmayub da ceza-yı nakdi veremeyenlerin de hudûddan mesâfe-i ba'dede bulunan hükûmet merkezlerine gönderilmeleriyle tûl müddet işlerden alıkonulması hâl-i perişani ve mağduriyetlerini mûcib olarak binâen aleyh bu bâbda şimdiye kadar esaslı bir muamele ittihâz olunamamış idiği ifade kılınmış olmağla muamele-i icâbiyenin irade ve inbası husûsunda müsaade buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.</p> <p style="text-align: right;">Fî 18 Şevval sene1316 ve fi 16 Şubat sene1314</p> <p style="text-align: right;">Erzurum Valisi</p>		

Dosya No: 1519	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:7
Gömlek No: 7		Varak Adedi: 7
Tarih: 1316.L.21		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/355
<p>Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celflesine</p> <p>Hulâsa-i Münderecât</p> <p>Namarvan kazası kâimakam-ı esbakı Derviş Efendi'nin sebab-i infisâli hakkında</p> <p>Devletlü Efendim Hazretleri</p> <p>Namarvan kazası kâimakam-ı esbakı Derviş Efendi hakkındaki isnâdâtın ne sûretle mevki'-i subûte irsâl edilmiş olduğunun esbâb ve delâiliyle arz ve izbarı şeref-tevârüd eden 13 Şubat 314 tarih ve on dokuz numrolu tahrîrât-ı aliyye-i riyâsetpenâhîlerinde iş'ar buyurulmasıyla lede'l-hulâsa kâimakam mûmâ-ileyhin iktidârsızlığından bil-istifâde kaza-i mezbûrda müstâhdem jandarma ve efrad-ı tahsîlînin takrîr-i asayiş ve tahsîl-iemvâli emr-i mu'tena bahasınca bir tavr-ı la-kaydanede bulunarak bu sûretle mehâbet-i hükûmet-i mahallî za'f-ı külliye düçâr olmuş idüğü ve üç yüz on iki senesi a'şarının mahallince pey altına aldırılmamasından dolayı kaza-i mezbûre gönderilmiş olan Erzurum ziraat bankası şubesi müdürü Osman Efendi'nin icra ettiği tahkîkâtı mutazammın vermiş olduğu takdirde gösterilerek muamelât-ı mahalliyenin müsâmahakârane bir hâlde cereyânı merkez vilayetince ma'lûm bulunmuş ve kaza-i mezkûrun hudûd hakanide vakı' ve muvakkaaan ehemmiyet ve nezâketi cami' olmasıyla idaresinin ahvâl-i zaman ve mekanın takdîri mahiyetine vâkıf muktedir bir kâimakamın yed-i idaresine tevdi'-i vucûbi anlaşılmış olmasına binaen mûmâ-ileyh Derviş Efendi'nin bi-t-tebdîl yerine haiz-i vukûf ve iktidâr diğerinin ta'yîn ve i'zamı 22 Eylül 312 tarihli mazbata ile dâhiliye nezâret-i celflesine yazılıb işine esbâb-ı tebdîlenin husûsât-ı ma'rûzadan ibâret bulunmuş olduğunun cevaben cânib-i âli-i riyâsetpenâhîlerine arz ve izbarı meclis-i idare-i vilâyetten yazılan i'lâmda ifade kılmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.</p> <p style="text-align: center;">Fî 3 Zilhicce sene1316 ve fî 1 Nisan sene 1315</p> <p style="text-align: center;">Erzurum Valisi</p>		

Dosya No: 1519	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:3
Gömlek No: 12		Varak Adedi: 3
Tarih: 1317.Za.9		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/368
<p>Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine</p> <p>Hulâsa-i Münderecât</p> <p>Meccanen verilecek pasaport vizesi hakkında</p> <p>Devletlû Efendim Hazretleri</p> <p>Elli kuruşluk pasaporttan yirmi ve on kuruşluklardan beş kuruş harç alınarak vize olunacağı erbâb-ı fakr ve ihtiyâctan bulduklarını mensûb oldukları hükûmetlere ale'l-usûl tasdîk ettirenlerin pasaportları meccanen vize ettirileceği ve vize ettirmeyi ihmâl eden her şahıs vize haricinde iki mislini te'diye edeceği nizâm-ı irâde-i mahsûsası ahkâmından ise de meccanen verilen pasaportların da vizesini de ihmâl eden hamili hakkında ne yolda muamele edileceğine dair bir kayd ve işâret olmadığından bu gibiler hakkında olunacak muamele bazı mahallerden istifsâr kılındığından keyfiyetinin cânib-i âli-i nezâretpenâhîlerinden istînadâtı valâ-yı nüfûs nezâretinden ba-müzekkere ifade olunmuş olmağla ol vecihte emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.</p> <p style="text-align: right;">Fî 2 Safer sene1317 ve fî 29 Mayıs sene1315</p> <p style="text-align: right;">Erzurum Valisi</p> <p style="text-align: right;">Şerif Mehmed Rauf</p>		

Dosya No: 1519	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:12
Gömlek No: 14		Varak Adedi: 12
Tarih: 1317.Ş.11		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/370
<p>Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine,</p> <p>Devletlü Efendim Hazretleri</p> <p>Tortum kazası merkezinin Tortum kal'a karyesine nakl istîzânına dair Erzurum vilâyetinden vakı' olan iş'ara atfen dâhiliye nezâret-i celîlesinden bi-takdîm Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan tezkere melfûfâtının gönderildiği beyanıyla bu bâbda lâ-hak olacak mütalaanın istifsârına dair vârid olan 17 Teşrin-i Evvel 314 tarih ve elli iki numrolu tezkere-i aliyye-i asîfâneleri üzerine sebk eden iş'ara cevaben dördüncü ordu-yu hümâyûn müşir-i celîlesinden vârid olan tahrîrâtta mezkûr Tortum kazası merkezinin Tortum kal'a karyesine nakli halinde muamelât ve harekât-ı askeriyece bir gûne mahzûr olamayacağı gösterilmiş olacağı savb-ı âli asîfânelerine izbârı lede'l hulâsa erkân-ı harbiye-i umûmî dairesinden ifade olunarak ol bâbdaki evrâk takımıyla iade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.</p> <p style="text-align: center;">Fî 11 Zilkaade sene 316 ve fî 11 Mart sene 315</p> <p style="text-align: center;">Serasker</p>		

Dosya No: 1521	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:4
Gömlek No: 2		Varak Adedi: 4
Tarih: 1318.R.13		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/375

Huzûr-u Ali-i Hazret-i Sadaretpenâhîye

Ma'rûz-u Çaker-i Kemineleridir ki

Müceddiden inşasına lüzum görülen İspir kazası hükûmet konağının mesarufı inşaiyesi olan beş yüz liradan üç yüz yirmi lirası eshab-ı hamiyet tarafından ianeten ita seksen liraya da eski hükumat konağı fûruht edileceğinden mütebaki yüz liranın hazine-i celîleden sarfı hakkında Erzurum vilayet-i celîlesinden vakı' olan iş'ara binaen istizân keyfiyetini hâvi huzûr-u ali-i sadaretpenâhîlerine bi-t-takdim Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan tezkere-i acize üzerine ianeten i'ta olunacak mebaliğ hakkında valiye tamimen tebliğ olunan usûle tevfiq-i muamele olunması ve karşılıksız kalan yüz liraya da muvazene dahilinde bir karşılık bulunarak iş'arı ve teferruatı şûrâ-yı mezkûr celîlesinden tevârüd eden 7 Eylül 315 tarih ve yüz otuz numrolu tezkerede izbar kılınmasıyla sebk eden tebliğe binaen mezkûr hükümet konağı için ianede bulunan kimselerin esmisiyle ta'dad ianatı mübeyyin cedvelin gönderildiği ve inde'l mezayede yedi sekiz bin kuruş değerinde olduğu anlaşılan eski hükûmet dairesinin belediyeden bil-istikrâhat mezkûr konak inşaatına sarf olunan on üç bin kuruşa mükabil olarak belediye terki münasib (.....)¹ ve hazine-i celîleden sarfına lüzum görünen üç bin kuruşun dahi üç yüz on beş senesi müvazenesine dahil bulunan devriye fotoğrafya destgâhı hil'at ve kisve tertibatı ve müfredatı mutasarrıf masaruf-ı cüziyye tahsisatı tassarrufatından tesviyesi kabil olabileceğine binaen mezkûr atik konağın belediyeye terkine ve mevsimin mahdudiyeti cihetiyle meblağı mebzûrun telgrafla sarfına me'zuniyet i'tası vilayet müşarûn-ileyhten alınan 10 haziran 316 tarih ve üç numrolu tahrîrâtta izbar ve sâlif-üz-zikr cedvel ile evrak-ı müteferrua muhasebe ifadesiyle leffen huzuru ali-i sadaretpenâhîlerine takdim edilmiştir ol bâbda emr ü fermân hazret-i vali'ül emrindir.

Fi 11 Rebiülevvel 318 ve fi 25 Temmuz 316

Nazır-ı Umur-u Dahiliye

1. Belgedeki tahribattan dolayı kelime okunamamıştır.

Dosya No: 1521	ŞÛRÂ-YI DEVLET DAİRESİ	Belge Adedi:3
Gömlek No: 3		Varak Adedi: 3
Tarih: 1317.Ş.29		Orijinal Kayıt:Erzurum 2/379

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesine

Hulâsa-i Münderecât

Pasinler tahrîrât katibi esbakı Bekir Fikri Efendi hakkında

Devletlü Efendim Hazretleri

Memûriyet-i ahiresi olan Pasinler kazası tahrîrât katibliğinden bir takım isnâdât-ı azimetkarane ile mağduden vuku' infisâlınden bahsle istid'â-yı muaddelet-i hâvî Bekir Fikri mührüyle mütekaddim arzuhalin gönderildiğinden bu bâbdaki ma'lûmât ve mütalaa-i acizinin arz ve inbâsı hakkında mülkiye dairesi ifadesiyle şeref-tevârüd eden 2 Ağustos 315 tarih ve altı numrolu tahrîrât-ı aliyye-i riyâsetpenahîleri arzına cevabiyesidir iki sene evvel devren kaza-ı mezbura vuku-u azîmet acizâne mûmâ-ileyh Bekir Fikri Efendi'nin vazife-i memûriyetini sû-i isti'mâl yolunda bir takım mesave-i ahvâli memûriyet-i aslisine ilave olunan belediye kitabetinden rü'yet ettirilen hesâbât neticesinde sû-i isti'mâlatı tebeyyün etmesiyle azl ve tebdîl ve hükm-ü iş'âr sâmi-i asfânelerine imtisâlen mezkûr arzuhâl leffen iade ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda emr-ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir.

Fî 23 Rebiülahir sene 1318 ve fî 18 Ağustos sene 1315

Erzurum Valisi

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.BELGELERİN DEĞERLENDİRMESİ

İncelenen belgeler 1896- 1900 yılları yani Abdülhamit dönemine aittir. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin oldukça sıkıntılı olduğu içte ve dışta bir çok sorunla mücadele etmeye çalıştığı yıllardır. Bir taraftan padişah üzerindeki İttihat ve Terakki baskısı her geçen gün artmakta diğer taraftan düvel-i muazzama Osmanlı ülkesinde yaşayan azınlıkların haklarını koruma bahanesiyle devleti ve hükûmeti bünyesine uymayan değişiklikleri yapmaya zorlamaktadır. Bütün bu siyasi baskıların yanı sıra devlet girdiği savaşlardan yenilgiyle çıkmakta ve her geçen gün topraklarının önemli bir kısmını kaybetmektedir. 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan ağır bir yara ile çıkan devlet savaş sonucunda Batıda Edirne'ye kadar çekilmek, doğuda ise Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece doğu sınırı Erzurum'a dayanmıştır. Pasaport işlemlerinin Pasinler kazasından yapılması ve Namarvan kazası kaymakamının kazada iktidarı sağlayamamasıyla güvenlik güçlerinde ortaya çıkan asayiş probleminin kazanın hudutta olması hasebiyle ehemmiyetli görülmesi doğu sınırının bu yerleşim birimleri olduğunu göstermektedir. Pasaport, vize, sınır geçişi ile ilgili problemlerin fazlalığının muhtemel sebebi halkı Türk olduğu halde Rus toprağı olarak kabul edilen Kars ve Ardahan'ın yeni statüsüdür. Yetkililer devlet merkezine bu şehirlerden gelenlere Türk gibi mi Rus gibi mi davranacaklarını sormaktadırlar.

Devlet payitahtından kilometrelerce uzak olmasına rağmen İstanbul'daki fikri akımların ve siyasi oluşumların etkisinin Erzurum'a kadar ulaştığının ve taşra bürokrasinin bu siyasi oluşumlara destek olduğu iddiasıyla birbirini suçlayarak nüfuz mücadelesine giriştiğinin bir göstergesi ise (1518-12) Tortum kaymakamı Şevket Efendi ile ilgili belgelerdir. Tortum kolağası tarafından verilen şikayet dilekçesinde Şevket Efendi'nin devlet aleyhine olabilecek bir risale yazımı ile meşgul olduğu ifade edilmektedir. Yapılan tahkikat neticesinde ise bu şikayetin asılsız olduğu ifade edilerek bütün evrakın bir kez de Şûrâ-yı Devletçe incelenmesi için devlet merkezine havale edildiği bildirilmektedir.

İncelenen belgelerin Şûrâ-yı Devlet kayıtları olmasının doğal sonucu olarak belgelerin ekseriyeti Erzurum eyaletinde devlet görevlilerinden

kaynaklanan sorunlara yöneliktir. Bunlardan en önemlilerinin, belge sayısı olarak oldukça büyük bir yekun tutan Ser komiser İbrahim Bey davası ve vilayet nüfus nazırı Tahir ile başkatibi Muharrem Beylerin davası olması kuvvetle muhtemeldir. Ser komiser İbrahim Bey polis neferleri için yaptırılan kıyafetlerden hakkı olmadığı halde aldığı ve gizli işler için ayrılan ödeneği zimmetine geçirdiği iddiasıyla Vilayet idare meclisi tarafından suçlu bulunarak görevinden azledilmiştir. İbrahim Bey ise suçlamayı reddederek davanın istinafen görülmesi isteğiyle Şûrâ-yı Devlet'e müracaat etmiştir. Belgelerden anlaşıldığı üzere vilayetin Ermeni asıllı ikinci komiserinin İbrahim Bey'i işlediği iddia dilen suçtan dolayı ihbar eden kişi olması oldukça dikkat çekicidir. Yine vilayetin güvenliği gibi önemli bir konuda ikinci adamın Ermeni kimliği, Ermeni problemleri göz önüne alındığında dikkatle incelenmesi gereken bir noktadır.

Nüfus nazırı ile katibi Muharrem Bey davasında, Muharrem Bey vekili aracılığıyla yaptığı savunmasında verilen emri uygulamaktan başka suçunu olmadığını savunarak eğer bir suçlu aranacaksa bunun emri veren kimse olduğunu ifade etmiştir.

İncelenen belgelerde en ilginç davalardan birisi ise Van'dan Erzurum'a nüfus nazırı olarak atanan İsmail Hakkı Efendi davasıdır. Erzurum valisi Rauf Paşa, vilayetine dahiliye nezaretince atanan İsmail Hakkı Efendi'yi sû-i hal iddiasıyla göreve başlatmamış olduğu gibi dahiliye nezaretinden mükerreren emir verilmesine rağmen kararında ısrar etmiştir. Bu durum dahiliye nazırının bir taşra valisine hükmetmekte aciz kalabildiğinin önemli bir göstergesidir. İsmail Hakkı Bey'in uğradığı haksızlık sebebiyle tazminat talebinde bulunması ise son sözü söyleyenin vali olduğunu gözler önüne sermektedir. İsmail Hakkı Bey'in arzuhalinde de belirttiği gibi valinin bu hareketinin altında yatan sebebi valinin nüfus nazırlığına atadığı şahsın görevde kalmasını sağlamak olduğu düşünülebilir. Bu düşünceyi destekleyen en önemli gösterge ise İsmail Hakkı Bey'den sonra bu göreve atanan kişinin de memuriyete başlatılmamasıdır.

Belgelerde 4 yıllık süre içinde üç kaymakamdan şikayet olduğu göze çarpmaktadır. Tortum ve Namarvan kaymakamları hakkındaki ithamlar daha önce incelenmişti. Hafız Kemal adlı bir şahıs İspir kaymakamından şikayetle zulümlerine takat getiremediklerini ifade etmiş fakat konunun detayları

açıklanmamıştır. Dosyada kaymakamla ilgili eyalet merkezinde tahkikat olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Muhtemelen şikayet dilekçesi valiliğe değil doğrudan doğruya Şûrâ-yı Devlet'e gönderilmiştir. Kemal Bey'in dilekçesi gerektiğinde şahsi şikayet başvurularının da yapılabileceğinin kanıtı olarak düşünülebilir.

Kaymakamlarla ilgili şikayetlerin yanında bazı nahiye müdürlerine ve köy muhtarlarına yönelik suçlamalar da vardır. Müdür ve muhtarlar hakkındaki tahkikat vilayet merkezinde yapılmış Şûrâ'ya ise tahkikatı içeren belgeler gönderilmiştir.

Ermeni birkaç şahsın papazlık sınıfına geçmesiyle isimlerini değiştirmeleri ise oldukça dikkat çekicidir. Bunun neden yapıldığı açıklanmamakla birlikte bu isim değişikliği Şûrâ'ya bildirilme ihtiyacı duyulmuştur.

Belgelerde Şûrâ-yı Devlet'e fikir danışma niteliğinde olanlar da vardır. Bunlarda genellikle 93 harbi sonrasında Rus toprağı haline gelen fakat halkı itibariyle Türk olan yerleşim birimleri ile sınır geçişlerinin ne yönde olacağına dairdir. İran'a göç edenlerin geri dönüşlerinde onlara nasıl muamele edileceğinin sorulması da yine bu minvaldedir. Bu tür sorunların belgelerde önemli bir yer edinmesi incelenen coğrafyada göç sorunun belirginliğini gösterir. Bu durum devletin batıda ve doğuda hızla toprak kaybetmesinin bir sonucu olarak düşünülebilir.

Sason'un bağlı bulunduğu kaza merkezinin değiştirilmesi, Genç ve Dersim kazalarının lağvedilmesini içeren belgeler bu tür değişikliklerin eyalet tarafından gerçekleştirildiğini gösterir. Belgelerden anlaşıldığı üzere kazalarla ilgili düzenlemeler eyaletçe yapılmış yeni durum hakkında Şûrâ-yı Devlet'e bilgi verilmiştir.

Belgelerde en dikkat çekici olan noktalardan biri ise Erzurum'un 7 yıl boyunca aynı vali ile idare edilmiş olmasıdır. 1876- 1908 yılları arasında 32 yıllık sürede ilde 14 vali görev yapmıştır. Bunun 17 yılında Müşir Mustafa Paşa ile birlikte Mehmet Rauf Paşa vardır.

SONUÇ

Erzurum, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki en önemli yerleşim birimlerinden biri olma özelliğini her devirde korumuştur. Bu çalışmada Erzurum'da 1896-1900 yılları arasında ne gibi idari problemlerle karşılaştığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Şûrâ-yı Devlet tasnifinin Erzurum'a ait 2 numaralı katalogunda bulunan toplam 50 adet dosya incelenmiştir. İncelenen bu dosyalardaki bütün konular fihrist şeklinde verilmiştir. Daha sonra ise önemli görülen belgeler orjinalinden bire bir çeviri yapılmıştır. Bu aktarımda belgelerin günümüzde Erzurum sınırları dahilinde bulunan yerleşim birimlerine ait olmasına dikkat edilmiştir.

İncelenen belgeler mahiyeti itibarıyla genellikle idarecilerle ilgili suçlamalara yöneliktir. Köy muhtarlarından vilayet ser komiserine kadar her kademedeki idarecilere yönelik bu suçlamalar önemli önemsiz ayrımına tabi tutulmadan il idare meclisinde görüşülmüş ve karara bağlanmıştır. Davalar incelendiğinde problemlerin her yönetim organizasyonunda ortaya çıkabilecek türden olduğu görülür. Yönetimde önemli bir zaafiyetin ya da yöneticilerin buldukları görevde çok ciddi suistimallerinin olduğunu gösterir yönde bir durum söz konusu değildir. Varolan aksaklıkların kanun çerçevesinde çözülmeye çalışıldığı ve suçu sabit olanlar hakkında gerekli cezaların verildiği görülür. Kararlara itirazı olan yöneticiler ise istinafen Şûrâ-yı Devlet'e başvurmuş ve davaları bir kez de orada görülmüştür.

Belgelerin bir kısmı ise idarede karşılaşılan sorunlarla ilgilidir. Bunlar genellikle pasaport ve sınır geçişleri gibi sorunlardır. Bu durum araştırmaya konu olan yıllarda ciddi toprak kayıpları ile ortaya çıkan karmaşanın ve bu konuda yapılan kanuni düzenlemelerin yetersizliğinin bir yansımasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Şûrâ-yı Devlet Tasnifi, Erzurum 2 Numaralı Defter

TELİF ESERLER

Ahmet Cevdet Paşa, Ma'ruzat, İstanbul, 1980

AKŞİN, Sina; Türkiye Tarihi, İstanbul, 1995

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul, 2000

Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz, Ankara, 2000

ÇETİN, Kenan; Erzurum'un XIX.yy. Tarihi Coğrafyası (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum, 1998

DANIŞMEND, İbrahim Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul, 1977

Düstur I.Tertip, c. 1, İstanbul, 1289

ENGELHART; Tanzimat ve Türkiye, İstanbul, 1999

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref; İdari Yargı, Ankara, 1970

İbrahim Hakkı, Hukuk-u İdare, İstanbul, 1307

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal; Son Sadrazamlar, İstanbul, 1982

KARAL, Enver Ziya; Osmanlı Tarihi, Ankara, 1977

KAYA, Zafer; Salname-i Vilayet-i Erzurum(Yayınlanmamış Lisans Tezi), Erzurum, 2000

KONUĞU, Enver; Selçuklular'dan Cumhuriyet'e Erzurum, Ankara, 1992

ONAR, Sıddık Sami; İdare Hukuku, İstanbul, 1942

ORTAYLI, İlber; Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri, Ankara, 2000

ÖZDEŞ, Orhan; "Danıştay'ın Tarihçesi", Yüzyıl Boyunca Danıştay, Ankara, 1968

ÖZKAYA, Yücel; Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık, Ankara, 1994

ÖZTUNA, Yılmaz; Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1978

Şûrâ-yı Devlet Kanunu, İstanbul, 1928

Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1971

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1995

Uluslararası Mithat Paşa Semineri, Ankara, 1986

ZÜRCHER, Eric Von; Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul, 2000

EKLER

ادعایات

مجلسه سزای اولیاد اداره نه مقابله کرده کندی ایچون فریبوردریسه ده امکانیله بیه ایسورنه رقبلا ایچ باغیرک بینه و هیفت
 یزیده فرنده ولسنه و مراد فقیه صرفاً نیک اوزره سزور مالدیفیق اینه ایچینه سیدیرانه کورمنی اداره ایه مسیح طریقی مکتوبه علیه برنانه
 دفعله ابراهیم افندو مقوق بریان ایچ تحقیقا اولیه واسته فیه اوزانه تقدیرانیه بار و عید عیس مع له و شیره ایلدی جنوداً مالهیه نطقاً مظهره
 علیه ابراهیم افندو ایچون فریبوردریسه و بران و ارشاد و بریس قره به اذین کورنه بکران تحقیقاتی و بران افندیه مهله ایدیه سافه بریسا یورط -
 مسدیح نازک ابره صری اخبار دفعه نوح نکی حقیق فیه اذی اجهالات برلوفدی زینت حمزه داماس سید هار جیح ره هم افانک
 درافتا فیه مجموع سزای اولیه ابراهیم افندیه سادین عاز و فریبوردر اجهالاتی تحقیقا قطعاً و ماطله
 سزور و ماضی کوربر مسد و تحقیقا اولیه اوزانیده مار... تا بیجق امضا کتق اولره رسا فیه عیس جناب مدینه الهیه تقسیم ایدیه
 درنده ایسه اولیغی البه حقیق کی معاکر مجلس اداره مدینه قرانیه سزایه وک دفعیره صرفاً نیک اوزره اولیغی بالنگ -
 مفدرات برصدنی تقسیم ایدیه باینده نیمی لازم تدبیری افرار و اعتراف ایسه اولیغی حاله نه البه سافه فایزینت وزه مجلس اداره
 مدینه فرات سزور سزای اولیه البه اذی حقیق دار ملامت و اشاره اولیغی فیه اذی سیه اسلکسه و درواز دولخ السزای اولیه
 در بیکه کد نوح معمار فاند ایچون افندو نوح سزور مقومه آلس اسزایه لازم و فرامد فایزیه حقیق و با شومر مکرینج برانیه
 سزور سزای اولیه معاد بر اولیغی وک بر لکسه ایچیه امر فقیه صرفاً نیک ایچون با سزور مقوق فیه ایدیه سیدیرانه رض من
 صرفی اراد و نه مقومندی ایچیه ایچ ماس و استبراح نکل ایه مقوده حقیقته ازیانیه به هم امان و الهیه و مقادوت سغله
 ایدیه بر افنده فایزیه نکل ایه و چک صورت صحت صرفی فقیه ایچ ماکر اولیه فینه حقیق اولیه سر قدر و نیت و با عید یکنج فایزیه
 مدینه یون و تحفه در رسد و اقدی کورن ابراهیم ایچون مقوق فایزیه سزای اولیه ماره ایچونیه و مجازانه زلهبیه استنجم افعالی بناییه
 بر لکسه اولیغی لازم ماکر فایزیه سزای اولیه حقیق و استه نه سید مستطین مکرینج اعاده و ترویج اولیه

مهمرباگ حضرت صدریناهی

4

۲۶۶۶

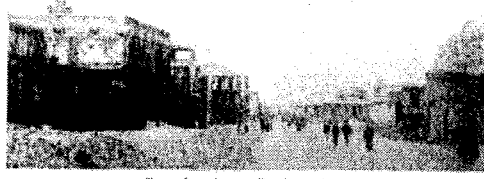
مدد مده جاگرتدیردیرکم
 نیز دولت علیه وادامای شریفه اولاددی حاله مایه مدد مده ایز کسه اولدم بکری عامه حلقه عصه دهانله بولونجهت ایلکلیسه وای
 بولر کندی خیریه منسوب بولمقدیرمه قول دهالندیر اکلای و حیوانات وای ایزاک کله رسیده عوی صیه لغوز ایادی کلسا شایریم
 وادامای شریفی روسا سنه علیله لطفیم استعا اولدنی ساجله صورت قولای اخدم ولیمه نامه ها اولدلاخ تا نکل ندرت نامه
 استعا فاهی ادرینه بولرک نیز دولت علیه اولدنی بلدیله نکل قولای طبعی اولدیمه کله رسیده عوی شعا ایلکری حیوانات
 وایا طهرینه باجمعه اشاری و نغزاق جهیا ایزا اولدنی حیوانات مذکوره نله صیه و قدرتی صیه بولرک نکل ولیمه شایریم
 وایا طهرینه ای سسه اولدلاخ تا نکل و لقا سه ای بوردی خیریت معلوم لطفیم صورت استعا و شاره نظر انصافه ایجا اولدنی
 بکره نامه یا سسه اولدلاخ حضرت طلالیک
 مغول ماعده علیه صدایشا کلید اولایه ادرمه حضرت طلالیک
 با لایحه وای
 رید

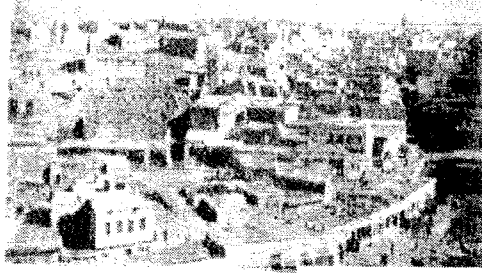

Ek 9: Eski Erzurum Fotoğrafları

ارزروم : جمهوريت جادوسى

Cumhuriyet Caddesi

Tis Magazaları

CUMHURİYET CADDESİ / ERZURUM

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Ankara'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini İskenderun'da tamamladı. 1996 yılında girdiği Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği bölümünden 2000 yılında mezun oldu. Aynı yıl Kars'ta sınıf öğretmeni olarak göreve başladı. 2001 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans programına girdi. 2002 yılında Pasinlar Nef'i İlköğretim Okulu'na tayin oldu. Şu an Erzurum'da İbn-i Sina İlköğretim Okulu'nda sınıf öğretmeni görevini sürdürmektedir.